ANUL LXXVI N-RELE 5 - 6 MAI - IUNIE 1943

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR: I. E. TOROUȚIU

GEORGE COȘBUC

TIPOGRAFIA „BUCOVINA" I. E. TOROUȚIU, BUCUREȘTI

CONVORBIRI LITERARE

REVISTĂ ÎNTEMEIATĂ DE „JUNIMEA" LA 1 MARTIE 1867

INSCRISĂ LA TRIBUNALUL ILFOV, DOSAR 647/938

ORDONANTA PREZIDENTIALA N-RUL 2708 DIN 20 FEBR. 1939.

APARE LUNAR ÎN 80 PAGINI

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA

BUCUREŞTI III, STR. ARGENTINA, 39

TELEFON 2-10-43

ABONAMENTUL PE AN:

PARTICULARI	500 LEI
ŞCOLI PRIMARE	
ŞCOLI SECUNDARE	
LIBRĂRII	750 „
OFICIALE	1500 „
STRĂINĂTATE	2000 „

ABONAMENTELE SE ACHITĂ LA INCEPUTUL ANULUI

NUMĂRUL: PREŢUL INDICAT PE COPERTĂ

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE INAPOIAZĂ

CONVORBIRI LITERARE

ANUL LXXVI N-RELE 5-6 MAI-IUNIE 1943

DIRECTOR: I. E. TOROUȚIU

MEMBRI IN REDACȚIE:
ALEXANDRU IONESCU
TEODOR AL. MUNTEANU
ȘTEFAN CUCIUREANU

„BUCOVINA" I. E. TOROUȚIU, BUCUREȘTI

CUPRINSUL

CRONICA LITERARĂ

CRONICA REVISTELOR

BIBLIOGRAFIE

GÂNDURI ASUPRA CÂNTECULUI POPULAR ROMÂNESC

Acum câteva decenii se putea auzi din gura câte vreunei personalităţi muzicale dela noi — şi nu dintre cele mai puţin însemnate — afirmarea că nici nu există cântec popular românesc, care n'ar fi decât un conglomerat întâmplător şi amorf de elemente ruseşti, balcanice, ungureşti.... Eroare!

*

Se mai auzea însă şi câte un glas susţinând că muzica noastră populară îşi are caracterul ei. Şi nu greşea.

*

Dar şi astăzi mai sunt oameni recunoscuţi de specialitate cari, cu autoritatea ce şi-au creat-o, pretind să constate apropieri, asemănări, între cântecul popular românesc şi cântecul popular al diverselor naţiuni de dincolo de hotare. Eroare, şi aceasta!

*

Apropierile, asemănările, dintre cântecul popular românesc şi acel al popoarelor vecine sunt cel mult exterioare, de substanţă sonoră şi chiar psihică — fortuite; şi nu pot absolut deloc fi localizate în organismul adânc al fiinţei lui.

*

Cântecul popular românesc e de o complexă şi nemărginită bogăţie diatonică şi sensibilă; modală, tonală şi uneori — surprinzător — chiar armonică; şi mai ales, arhitecturală.

*

Cântecul popular românesc e de esenţă dacică.

*

Componentele ulterioare ale cântecului popular românesc au provenit pe calea: a) colonizărilor romane, b) a muzicii religioase bizantine, c) a imigraţiei ţigăneşti.

*

Tarafurile orăşăneşti au contribuit la însărăcirea şi coruperea muzicei pământene.

*

Există — cine ar putea spune de câte veacuri? — un proces de contopire a acestor componente ulterioare de mai sus, în esenţa primă, dacică, a cântecului popular românesc.

*

Prin urmare, cântecul popular românesc rămâne: personal, caracteristic, unic.

*

De mai bine de trei sferturi de veac muzicieni, aproape fără excepţie de obârşie străină, au exploatat aproape exclusiv cântecul popular românesc, însă nici în calitatea lui cea mai autentică, nici cu mijloace artistice din cele mai fecunde.

*

De vre-o două-trei decenii compozitori autohtoni îşi scot, mai ales substanţa realizărilor, din cântecul popular românesc, neprocedând însă întotdeauna pe căile cele mai potrivite.

*

E drept că viaţa cântecului popular românesc e pe creştetele, povârnişurile şi platourile munţilor, prin prăpăstiile acestora. Prin muchi şi povârnişuri de dealuri coboară şi în văi şi şesuri. E dusă prin codri, dumbrăvi, livezi şi pajişti. Se hrăneşte şi cu murmurul apelor, cu adierea ori răscoala înfiorătoare a vânturilor şi cu ciripitul păsărilor, urletul fiarelor ori blestemul şi binecuvântarea oamenilor....

*

Dar tocmai de aceea întrebuinţarea lui trebue supusă unei severe discriminări în genurile dramatice, simfonice şi de cameră, cari îşi au exigenţele proprii, a căror încălcare nu se va face fără grave riscuri de ordin artistic superior.

*

Cântecul popular românesc nu a fost creat în vederea genurilor muzicale academice.

*

Pe de altă parte, artistul nu va renunţa la ele — măreţe cuceriri ale generaţiilor şi mileniilor, spre a se restrânge la formele consecvente cântecului popular românesc.

*

Totuşi, cântecul popular românesc poate rodi şi în genurile muzicale academice, întâmplător, cu substanţa lui însăşi, fecundând geniul neamului chiar şi atunci când mulţi nu sunt în stare să o recunoască. Totuşi din aceeaşi substanţă — se poate face orice, însă numai cu respectarea legii genurilor şi formelor.

*

Frunzuliță lăzăoară

Cuvinte din Transnistria, muzică de Dimitrie Cuclin Op. 226

Liniștit

Voce și Pian (cu vocea)

I.. Frunzu-li-ță lă-ză-oa-ră La Ni-stru la margi-oară crește-un nuc — cu frunza ra-ră.

Nimic nu poate îndreptăți nerespectarea unității dintre substanță și operă. Nimic nu poate rupe continuitatea dintre esența rassială a operei și substanța ei oricât de personală.

*

Nu există deci pericol de înstrăinare pe terenul genurilor muzicale academice; ci, tocmai, cea mai bună condițiune de universalizare, prin esență și, eventual, și prin substanță.

*

In el însuși, cântecul popular românesc e nemuritor.

Dimitrie Cuclin

1. — **Frunzuliță lăzăoară** (bis)
La Nestru la mărgioară
Crește-un nuc cu frunza rară.

2. — **De ce-mi crește se rărește** (bis)
Frunza 'ntr'ânsul veștejește. (bis)

3. — **La truchina nucului**
Plânge maica cucului;
Dar mai sus pe rămurele
Cântă două păsărele:

4. — **Una cântă glas mai gros**
Pentru-al nostru trai frumos;
Alta-mi cântă glas subțire
Pentru-a noastră străinire.

(**Silvestru Gorun** în „Muncitorul român")

NAE IONESCU ŞI SPIRITUL DE ŞCOALĂ

După aproape doi ani dela apariţia ,,Istoriei Logicei", întâiul din seria de 10 sau 12 cursuri ale lui Nae Ionescu, unul dintre cei cari i-au îngrijit apariţia, îşi ia îndrăsneala să scrie în public despre cartea editată. Niciunul dintre noi nu s'a simţit până acum dator să ,,recenzeze" o carte căreia, printr'o atentă şi repetată lectură, îi stătea prea aproape spre a-i fi şi comentator. Şi nici unul dintre noi, dacă nu cumva greşim, nu a cerut cuiva să scrie despre ea. Am lăsat cartea cu destinul ei. S'au scris 4 sau 5 recenzii, s'au vândut în schimb disproporţionat de multe exemplare, iar câţiva oameni cu sensibilitate filosofică au părut încântaţi. Nae Ionescu trebue redescoperit — şi nu vom face nimic care să turbure procesul acesta gingaş şi personal: descoperirea.

Intre timp aceiaşi cari au editat primul curs s'au constituit într'o Asociaţie filosofică urmând să poarte numele lui Nae Ionescu. De acum înainte tipărirea cursurilor se va putea face într'alt ritm. Dar nu numai tipărirea cursurilor. Pe oricare dintre noi, amintirea lui Nae Ionescu îl îndeamnă la mai mult decât exerciţiul cu umbrele; îl îndeamnă să *fie*; şi — curios de spus — îl îndeamnă să învețe.

Cei cari nu l-au întâlnit cu adevărat pe Nae Ionescu (chiar dacă l-au văzut, ascultat şi citit) nu-şi lămuresc cum de se poate învăţa dela un asemenea om. Au mers chiar, — văzând că, oricum, e un dram de substanţă în ,,Istoria logicei", — până la a spune că noi, elevii, am retuşat şi prelucrat cursul. Sunt însă prea generoşi cu noi. Nu, niciunul dintre noi nu era în stare să gândească şi să scrie această ,,Istorie a logicei". Nici Mircea Vulcănescu; şi poate nici Constantin Floru. Iar celor cari, în generozitatea lor faţă de elevii lui Nae Ionescu, mai păstrează vreo îndoială în această privinţă, le ţinem la dispoziţie cursul litografiat al profesorului. Dacă sunt atât de curioşi, le-am putea istorisi cât de mult ne-am certat pentru câte un punct şi virgulă, sau pentru înlocuirea câte unui ,,este", supărător stilisticeşte, prin ,,reprezintă" (nu vezi că-l faci idealist? protesta Mircea Vulcănescu).

Că Nae Ionescu ştia să gândească, e un lucru pe care îl vor admite, după ce vor citi câteva pagini din oricare curs, chiar şi cei cari n'o fac încă. Dar că dela un asemenea om se poate învăţa carte — nu numai ,,învăţa" în general, ci învăţa carte — continuă să fie un element de scandal. Şi totuşi numai în numele lui Nae

Ionescu ne-am putut grupa, aci în Bucureşti, câţiva oameni mai tineri, cari ne-am sfârşit studiile şi vroim totuşi să învăţăm. Mai mult decât altcineva, acest profesor al nostru, care ni se pare că nu ştia prea bine greceşte, ne-a dat gustul de-a ne trudi — cum facem acum — să citim câte un text grecesc, să comentăm texte filosofice mai vechi şi mai noui, sau să alcătuim un dicţionar metafizic. E un scandal să faci şcoală în numele unui profesor care declara, la Universitate chiar: „Şcoala e bună, cu condiţia să n'o iei în serios". Dar se întâmplă să facem aşa, şi poate nu spre paguba vieţii noastre culturale.

Şi, în definitiv, era Nae Ionescu chiar atât de ostil şcolii şi cărţii? Mi-l amintesc cu două săptămâni înainte de-a muri, cum — vorbindu-ne despre un mic tratat de logică pe care se hotărîse să-l scrie, el, care până atunci părea că dispreţueşte meseria de „autor" — ne spunea, câtorva, cât de greu lucru este să scrii şi ce mult trebue să citeşti pentru ca *să nu scrii* o pagină anumită! Aceasta în ce priveşte cartea. Cât despre şcoală, aş vroi să aduc un singur exemplu: această „Istorie a logicei", însăşi. Indrăsnesc să afirm că, într'un curs ca acesta, un student deschis la minte şi silitor (da, şcoala lui Nae Ionescu nu excludea pe: silitor) găseşte vreo 15 sau 20 de subiecte de doctorat valabile, prin ele însele, şi dincolo de Universităţile României. Mai mult mi se pare că nu se poate cere unui profesor şi unui curs. Căci mai mult decât a da gustul unei probleme, a-i arăta toată adâncimea, a nu o deslega pe dea'ntregul şi totuşi a o face obsedantă — ar însemna a servi soluţii de-a gata. Şi aşa ceva nu se mai numeşte învăţământ filosofic.

Iată zece din aceste subiecte de doctorat, aşa cum l-au ispitit pe autorul acestor rânduri, pe când citea şi recitea pentru tipar cursul lui Nae Ionescu. (Şi nu interesează dacă „subiectele" acestea sunt sută la sută ale lui; interesează relieful şi puterea *didactică* de sugestie cu care apar în Cursul lui).

Să începem cu unul care e într'adevăr extraordinar de turburător: *originile răsăritene ale Scolasticei.* Lumea consideră în genere Scolastică o apariţie apuseană. „Este încă unul din lucrurile cari sunt adevărate numai fiindcă le afirmă toată lumea — scrie Nae Ionescu (în Ist. Log. p. 134). Dacă ar fi să ne urmărim toate impresiile... eu aş spune mai de grabă că Scolastica este fără îndoială un fenomen al Apusului de origini însă categoric răsăritene". Şi explicaţia vine îndată: „Impresia mea este că un punct de vedere formal, care să precumpănească, este mai de grabă răsăritean, prin esenţa structurei spirituale, decât apusean. Este mai de grabă răsăritean, pentru că orice preocupare de formal porneşte mai înainte de toate dintr'o atitudine statică şi dintr'o atitudine care are simţ pentru ceea ce este ierarhic, pentru ceea ce este linie de repaos, pentru ceea ce este gata făcut". In câteva cuvinte, profesorul acesta a ştiut să pună sub ochii elevilor săi tot ce împiedică „activismul" occidental să genereze Scolastica. Şi când le aminteşte mai jos că la baza Scolasticei stă un tratat de logică, despre care nu se ştie bine dacă nu cumva e al lui Psellos, un cugetător bizantin, elevii simt că li se oferă aci spre cercetare o problemă

de care poate nu sunt ei vrednici, dar care, ea, ar fi vrednică de străduințele unui întreg moment cultural din vieața Sud-Estului.

Așa dar un subiect. Și iată acum un al doilea, tot de istorie a filosofiei sau a culturii în genere. *Unde sfârșește istoria filosofiei antice?* Unde începe istoria filosofiei medievale? Sunt vreo 4 veacuri, între anii 200 și 600 d. Chr., pe care istoricii nu știu bine unde să-i treacă: în antichitate? în istoria medievală? Istoria culturii antice cuprinde, după cum o arată Nae Ionescu (op. cit., p. 19), toată mistica alexandrină; iar pe de altă parte când studiezi istoria culturii medievale, ești silit să începi dinaintea misticei alexandrine, în timp. Cel mai isbitor exemplu — Nae Ionescu nu-l mai dă, dar îl sugerează din plin — e cel al Sf. Augustin, care, în sec. IV și V cum trăește, e rânduit totuși în filosofia medievală. Dacă nu ne înșelăm, acea frumoasă lucrare a lui Marrou, „Saint-Augustin et la fin de la culture antique" (Paris 1938), a fost o teză de doctorat. N'ar merita și istoria filosofiei o teză de doctorat pe o temă atât de bogată (și de actuală!) cum e cea a articulării dintre două lumi?

Dar să scurtăm, căci fiecare dintre teme ne-ar putea prinde în desișul ei plin de farmece. Iată de pildă teza aceasta, dela sfârșitul capitolului asupra lui Platon: cu Socrate și Platon, tot *materialul* logicei e dat; lui Aristotel i se datorează pur și simplu prelucrarea acestui material. Până la un punct, teza aceasta a mai fost susținută. Dar iarăși, Nae Ionescu o pune cu o rară putere de sugestie didactică. Așa cum, de pildă, pune ceastălaltă teză, mult mai puțin susținută, a caracterului aproape de fel „formal" pe care-l are logica lui Aristotel. Acesta — spune în cursul său Nae Ionescu (p. 119) — „se preocupă în toată teoria raționamentului, de adevăr, și ca atare problema lui nu e formală". Considerații asemănătoare sunt de găsit abia recent, într'o comunicare făcută la Academia din Berlin asupra conceptului aristotelic de Nicolai Hartmann, care arăta că la filosoful antic nu era de fel vorba despre „concept" în înțelesul modern.

Să mai subliniem, de pildă, prospețimea filosofică a afirmației, din aproape întreg Cursul lui Nae Ionescu, că Evul Mediu nu constitue o răscruce, ci abia în Renaștere începe un nou tip de gândire? Ar trebui să arătăm, atunci, cât de revoluționar a părut gândul, oarecum asemănător, al lui Berdiaeff, din „Cinq méditations sur l'existence", cum că o filosofie creștină, deci ceva nou față de antichitate, nu se constitue, în Evul Mediu, atât de pătruns totuși de creștinătate, ci mai de grabă în filosofia modernă și prin idealismul german! — Sau să întârziem asupra subtilei observații, atât de reliefat făcută, că sofistica și scepticismul în genere, accentuând asupra formelor, favorizează toate epocile de decadență; sau distincția, plină de interes filosofic, dintre unitatea matematică și cea logică; observația revelatoare că timpul nostru „substanțializează" din nou până și relațiile logice; sau să mai punem în lumină teza cea mare a întregului curs, cum că istoria nu trebue să fie serială ci tipologică, însoțită de sugestia — demnă de cercetat în ea însăși — că totuși perioadele istorice sunt deosebite doar prin *accent*, nu prin material, subiectivismul Renașterii, de pildă, apărând mult înaintea Renașterii? Să încercăm a da relief unor lucruri pe care

le socotim turburătoare și îmbogățitoare tocmai pentrucă au atât de mult relief?

Dar fiecare își va găsi singur hrana aci — nu cele zece subiecte de doctorat de mai sus, ci alte zece, *pentru el*, — dacă se poate într'adevăr hrăni din învățătura aceasta. Căci Nae Ionescu nu spune că filosofează pentru toată lumea. De cele mai multe ori spune că filosofează pentru sine — chiar la catedră! — și că se întâmplă să fie alții pe cari acest exercițiu la persoana întâia să-i sporească în ființa lor spirituală.

Acum, și acest „se întâmplă" are un tâlc. Pentru Nae Ionescu, nici filosoful nu e o ființă aberantă și izolată, așa cum nu e niciun om viu, făcând parte dintr'un organism viu. De aceea casa lui n'a rămas pustie. Și dacă vorbim și altora despre Nae Ionescu, nu e pentrucă ne-ar fi urît, singuri, în casa lui. E pentrucă, acum când încep să ni se stingă profesorii, simțim nevoia să spunem cine n'a fost mort dela început.

Constantin Noica

CANTONAMENT ÎN UCRAINA

O chema Maria Savelevna Cotenco. Acasă îi ziceau Marusia și Muha. Nu-i plăceau aceste nume. Mi-a spus să-i zic Musia.

Locuia într'o mahala a Nicolaevului, pe o stradă dreaptă și peste măsură de largă, mărginită de case micuțe cu porți înalte, ce se închideau între rame zidite din piatră și arcuite deasupra, ca niște intrări de biserici.

Regimentul meu intrase în oraș într'un amurg umezit de burniță, trecând podul de plute întins peste apele furioase ale Bugului.

Pe așternutul ulițelor, simțeam încă sub tălpi legănarea bârnelor marelui pod, spălat ca puntea unui vapor de valurile pe care le ridica vântul stepei.

Nicolaevul, despre care camarazii vorbiseră adesea în ultimele cantonamente prin satele de popas, ne-a desamăgit cu măreața lui tristețe. Croit să fie mare oraș, rămăsese cu vechile clădiri din vremea țarilor, jupuite de timp și neîngrijire, apoi mânjite cu vopsea cafenie ca să-și ascundă lumina zidurilor de ochii piloților germani și români. Ici colo, platoșa unei clădiri ridicată de soviete, în linii americane de uzină dar cu suprafețe nearmonioase.

Din pricina prea multor trupe, cartiruite în oraș, batalioanele noastre n'au putut fi adăpostite decât în niște hambare de cărămidă, care hăuiau sub bocancii înnoroiați ai soldaților.

Am stat până târziu între ostașii mei și tăcut i-am privit în ochi în timp ce treceau, cu gamelele în mâini, la cazanele ce răspândeau aburul ademenitor al borșului.

Apoi, când semnalul de corn a sunat stingerea, răspândindu-și sunetele duioase peste maidanele acoperite cu bălți, am plecat spre locuința ce-mi fusese hărăzită. Duceam cu mine toată apăsarea rece a nopții. Tot întunerecul hambarelor în care îmi lăsasem soldații. Toată neprietenia pământului udat îndelung de ploi și în care ni se adânceau picioarele.

Intre degete mototoleam fițuica de hârtie cu adresa locuinței: Șestaia Slobodskaia Nr. 111.

Lampa electrică m'a ajutat să citesc, pe o mică placă de tablă, numele stradei și numărul căutat. Casă joasă, cu trei ferestre la drum. Prin închizătura obloanelor se strecurau fire subțiri de lumină. Am găsit clanța porții. Niciun zăvor. Curtea îngustă se revărsa în fundul negru al unei grădini cu pomi.

O femeie înaltă și subțirică, purtând ștrengărește pe cap năframă roșie și având pe umeri o hăinuță pe care o ținea cu o mână în jurul gâtului, mi-a deschis ușa. Intâi cât un lat de palmă. Apoi toată. Mi-am cerut iertare că trebuia să o turbur, cu găzduirea mea, mai multe zile. Mi-a răspuns printr'un râs vioi și m'a poftit să intru.

Așa am cunoscut-o pe Musia. Nu-i văzusem chipul. Stătea cu spatele la lumină. Dar râsul și graba cu care îmi deschisese mi-au risipit din suflet stânjenirea ce-am simțit decâteori am intrat într'un cantonament.

O odăiță lungă și albă cu geamlâc. O canapea de mușama. O măsuță. O sobă cu plită. Apoi odaia mea. Am cuprins-o dintr'o privire — în toată înghesuiala încărcată a mobilelor ieftine și a podoabelor răspândite pe pereți și pe toate colțurile care puteau primi o fotografie sau o carte poștală ilustrată. Imi aduc aminte că o doctoriță „din centru" — căreia i-am descris mai târziu locuința mea — a subliniat cu dispreț: — Da știu, e după gustul celor din Slobodskaia. M'au durut cuvintele. Și mi-a părut rău pentru Musia. De altfel m'am mustrat și n'am să-mi iert că nu i-am luat apărarea. Căci odaia mea din Slobodskaia este una din cadrele ce mi-au păstrat înrămată înfățișarea celei mai neuitate inimi de femeie din câte am întâlnit în Ucraina.

Incăpere joasă. Sub un covor de altădată, prins în perete și reprezentând în țesătură un tablou de salon din vremea lui Ludovic XIV, un pat de fier acoperit cu o plasă albă de perdea și împodobit, în cele patru colțuri, cu funde din panglici lungi albastre. Un bufet, făcut ca și dulapul de haine din preajma lui, din lemn de stejar nevopsit. Farfurii așezate în picioare, ca să li se vadă florile imprimate în porțelanul alb. Deasupra, o pomieră cu una din tipsiile de sticlă roșiatică spartă și lipită cu clei. Un pian cu burdufe pentru picioare, ca orgele de cameră din casele coloniștilor germani din împrejurimi. O etajeră cu câteva cărți. La mijloc o masă cu o statuetă de pământ smălțuit, închipuind o fată aproape goală ieșind din lac. Pe pereți fotografii de familie, cu mirese rezemându-și tâmplele de tineri soți, cu femei strânse în bluze cu multe dantele, cu grupuri aliniate și țepene de slujbași sau lucrători. Peste tot, unde își găsiseră un locușor, lebede de gips, scoici colorate, cărți poștale cu vederi sau cu chipuri de îndrăgostiți.

— La noi nu e ca în oraș — mi-a spus Musia — dar e frumos. Nu? Și Ucraina e frumoasă. Și bogată. O! e tare frumoasă.

Am privit-o zâmbind.

Da, de abia atunci am privit-o. Ochi albaștri. Intunecați. Plini de neastâmpăr. Dar cătând drept. Firesc. Lipsiți de ascunzișuri. Ușor cărnă. Gură necontenit surâzătoare. Erau de vină și dinții albi, subțirei. Era de vină și linia prelungă a obrajilor, în care se adânceau două gropițe de câteori vorbea. Flaneluța castanie, cu guler rotunjit în jurul gâtului, îi dădea un aer băețesc, împlinit de hăinuța veche ce-și aruncase pe umeri când ieșise înaintea mea.

Nu, Musia nu era frumoasă. Intâlnisem sute de fiice ale Ucrainei care ar fi lăsat-o departe în urmă. O tânără muncitoare, ca atâtea altele.

Dar, dincolo de pereţii odăii, rămăsese întunerecul rece, noroiul zilelor de marş prin ploaie şi limanul larg al Bugului cu apele ridicate în valuri. In locul lor întâmpinarea voioasă a unei fete, pe pragul unei căsuţe ospitaliere, care m'a făcut să binecuvântez încăodată norocul anilor trăiţi prin garnizoanele Basarabiei, unde învăţasem limba rusă.

— Vă rog, staţi jos — m'a rugat ea arătându-mi un scaun de lângă masă. I-am mulţumit dar am tras un alt scaun şi invitând-o să se aşeze am adăugat:

— După dumneata.

— Deci e adevărat? La dumneavoastră bărbaţii sunt atenţi cu femeile?

— Fără îndoială.

— Şi nu stau jos în timp ce femeile rămân în picioare?

— Nu, într'o anumită lume.

— Dar cum, sunt mai multe feluri de lumi?

— Sunt oameni care au învăţat şi ţin la regulile bunei cuviinţe iar alţii, chiar cu multă ştiinţă de carte, care se gândesc, înainte de toate, să le fie lor bine. Dar aici cum e?

— Aici e pe apucate. Cine e mai repede. — Apoi după o clipă de gândire: — Totuşi, în tramvai, de pildă, ne ridicăm şi dăm locul unei bătrâne, unui bătrân sau unei mame cu copilul în braţe. La drept vorbind, mai mult femeile facem acest lucru.

— Şi bărbaţii?

— Ei sunt drăguţi cu noi numai când suntem şi sunt tineri. Pe urmă se schimbă. — Şi-şi însoţi răspunsul cu o încruntare a sprincenelor, repezindu-şi mâna către spate ca şi cum ar fi aruncat ceva de pe masă.

— Dar când sunt drăguţi, ce fac?

— Ce să facă? Dacă nu ne cunosc se silesc să intre în vorbă cu noi.

— Da? Cum?

— Pe ucraineşte. Trec pe lângă noi şi, prefăcându-se că s'au împiedecat, ne izbesc de ajungem câteodată în gard. — Râde cât o ţine inima şi imită gestul cu cotul. — Sau ne trag de cozi, de ni se răsuceşte gâtul.

— Minunat.

— Apoi ne întreabă dacă vrem să ne conducă. Şi primul cuvânt care ni-l spun este: — Ce vreme frumoasă! Cei mai mulţi ne cercetează întâi dacă stăm departe.

— De ce?

— Ca să nu fie nevoiţi să se obosească însoţindu-ne chilometri întregi.

Vorbind îşi plimba privirea din ochii mei pe uniformă, stăruind asupra nasturilor de piele împletită, asupra treselor de pe umeri, asupra butonilor dela mânecele cămăşii.

— Dar cei căsătoriţi?

— Ei sunt de toate felurile. Cei mai mulţi se satură repede de femeile lor şi le schimbă cu altele. Se duc, se înscriu şi despărţirea e gata. Dacă nu te-au vestit, din vreme, îţi vine hârtia acasă.

A doua zi, îți vezi soțul trecându-ți pe sub ferestre, cu alta. Și-i recunoști privirea fierbinte și brațul gata de ajutor, așa cum fusese și pentru tine la început. Plângi și-ți smulgi părul. Ce să faci? Ce poți să faci? Aștepți. Dacă ai noroc te măriți cu altul.

— Tot așa prin prefăcută împiedecare sau tragere de coadă?

— Câteodată. Alteori te place unul din uzină, din birou. Mai știu eu? Dar trebue să ai și norocul să nu stai prea departe, ca să nu-și rupă omul picioarele. Să nu vă închipuiți însă că nu sunt și femei care se răzbună. Iată chiar aici, aproape, stă una. O bate bărbatul ca pe un țol, când o prinde. Ea însă nu se lasă. Și nu zice nimic. Nu-i curge o lacrimă. După ce omul se satură, cu pumnii amorțiți de lovituri, ea își adună oasele frânte și, deasupra ligheanului, își acopere fața, plină de vânătăi, cu ștergare ude. Apoi pornește iar după ale ei. — Își bătea pumnii între ei, ca un copil care dă cu sic.

— Dar așa, pe nevinovate, soțiile nu cunosc loviturile bărbaților? — Chipul i s'a umbrit. Căuta parcă un răspuns, în amintiri.

— Câteodată. Vedeți, acolo la muncă, ei sunt nevoiți să fie supuși, să tacă. De îndată ce vin însă acasă se răzbună pe neveste. Și de aici încep ghionții. Femeia, dacă e nevinovată, nu se clintește în fața loviturilor și strigă bărbatului: lovește! lovește! Sau tace și primește, când e vinovată. Dar adesea, mai ales dacă e voinică, ridică și ea mâna. Atunci toată gospodăria se umple de cioburile farfuriilor. Cu Ucrainianca nu e de glumit. Să vă feriți. — Râsul ei tare, sănătos, a umplut odaia. Apoi cu interes: — Unde muncește soția dumitale?

— Nu înțeleg.

— E în fabrică? E vânzătoare la cooperativă? Secretară în cancelarie? Că doar n'o fi la câmp, în colhoz.

— Nimic, nimic din toate acestea.

— Atunci ce face?

— Stă acasă.

— Cum? Stă așa? Toată ziua? — și sare de câteva ori pe scaun.

— Nu, chiar așa nu stă. Are grijă de gospodărie, primește frumos prietenele sau se duce să le viziteze, merge la teatru, la cinematograf.... — Musia mă privea cu ochii tot mai mari.

— Nu face coadă la prăvălii? Nu se scoală dela două noaptea, ca să apuce un loc la cumpărături și să nu întârzie apoi ora muncii?

— La noi nu se fac astfel de cozi, iar acolo unde e mai greu de pătruns merge o servitoare.

— Soția matale are servitoare?

— Firește.

— Și ce face servitoarea?

— Se duce la piață după târguieli, gătește.

— Și ce face în timpul ăsta dânsa? — Mă simțeam tot mai încurcat. Și mă așteptam la o exclamație de revoltă din partea fetei, care nu-și găsea astâmpăr, când încrucișându-și brațele pe piept, când frecându-și mâinile ca de frig.

— Dacă s'a culcat mai târziu, doarme. Dacă nu-i este somn, se scoală și ajută femeia din casă să pună în ordine odăile.

— Altă femeie? Altă servitoare? — Mă cerceta ea din ce în ce mai uimită.
— Da.
— Aveţi multe odăi?
— Nu. Cinci.
— Aşa de multe? Şi cine le locueşte?
— Acum numai soţia mea.
— Cinci odăi? Şi servitoarele?
— Ele îşi au odăile lor. — Clătina din cap, uluită.
— Dar femeia din casă, după ce termină de deriticat, ce face?
— Se găseşte totdeauna. Coase un nasture. Serveşte la masă. Deschide uşa când vin musafiri.
— Măi! Măi! Măi! Coase, serveşte, deschide. Dar atunci ce face soţia? E aşa de greu să-ţi coşi un nasture, să-ţi serveşti singură masa, să deschizi uşa când îţi vin prieteni?
— Fireşte nu e greu dar.... aşa a fost totdeauna. Şi apoi aceşti servitori îşi fac meseria ca să câştige şi să trăiască.
— Uşoară meserie! Iar soţiei unui om ca dumneata nu-i rămâne decât să se gătească, să se plimbe, să se uite pe fereastră... — Şi repede, cu un fulger în ochi: — O bateţi vreodată? — Nu-mi mai puteam stăpâni râsul.
— N'am pentru ce şi apoi noi nu batem femeile.
— Hai, spune drept, niciodată n'ai luat-o de păr?
— Nici nu mi-a trecut prin minte.
— Ah! Eu aş răsuci-o, uite, aşa... — şi-şi învârtea pumnul în care parcă ţinea strâns părul din capul cuiva. Apoi de odată: — Nu te superi, nu-ţi pare rău. Noi vorbim ce gândim. — Şi-a aşezat mâna, o clipă, pe mâna mea. — Te rog să mă ierţi, dar pentru mine toate astea sunt lucruri pe care le aud pentru întâia oară. Şi când mă gândesc la vieaţa noastră — căci şi noi suntem tot femei — nu pot crede că sunt altele care n'au decât grija somnului şi a frumuseţii lor. Eu muncesc dela paisprezece ani. După ce am terminat cursurile „semiletcei" am fost vânzătoare la cooperativă, apoi am lucrat în uzină şi în fine, pentrucă aveam scriere frumoasă, am ajuns secretară la un birou tehnic. Muncă acasă, coadă la prăvălii, muncă istovitoare dincolo de casă. Dar fără astea vieaţa ar fi goală. Când ajungem la capătul săptămânei ne odihnim. Adică vorba vine, căci atunci ne plimbăm, dansăm, cântăm. — Şi muindu-şi glasul, ca şi cum i s'ar fi strecurat în suflet o îndoială: — Dar poate că soţia matale a muncit înainte de a se căsători? Poate că atunci când nu era nevasta unui comandir a trăit ca şi mine. Nu avea cinci odăi, servitoare....
— A trăit tot aşa, dar învăţa la şcoală. — M'a măsurat lung.
— Mă rog, câţi pantofi are? — Am dat din umeri.
— Nu ştiu.
— O pereche? Două?
— A! Mai multe....
— Şi ce face cu ei?
— Pentru casă, pentru stradă, pentru vizite, pentru.... culoarea rochiei, pentru vară, pentru iarnă, pentru munte, pentru mare.... — Şi-a coborît privirea iar după un timp mi-a răspuns încet:

— Eu n'am decât o pereche. Pe ăştia. — Şi mi-a arătat un pantof negru, scoţându-şi piciorul de sub masă. — Il port de patru ani. — Şi alintându-se: — Nu-i aşa că port bine? Şi rochiile la fel. Una, cea bună, mi-am făcut-o dintr'o veche rochie a mamei. O să mă îmbrac odată cu ea s'o vezi. E foarte frumoasă. Ciupiturile moliilor nu se văd. Le-am ascuns cu grijă între cusături. Mai am una albastră cu floricele roşii. Cam subţirică. Una de postav negru Şi asta de pe mine.

In clipa aceea, de foarte aproape, au izbucnit bubuiturile scurte şi repezite, ca plesniturile unor bice de oţel, ale unei baterii antiaeriene.

Ea a sărit palidă.

— Avioane roşii! Lumina! — Fără să mă mişc am rugat-o să stea liniştită.

— Fii fără teamă. Nu se va întâmpla nimic.

Printre exploziile înalte ale obuzelor se lămurea bâzâitul unui motor de avion. Cu ochii ridicaţi spre tavan, fata urmărea înspăimântată sgomotul proiectilelor. Totul a durat câteva scurte minute. Apoi noaptea a cuprins cerul în liniştea întunerecului.

Ne-am despărţit târziu. Mi-a întins mâna băieţeşte şi mi-a dorit somn bun. I-am auzit paşii, siguri şi repezi, trecând în odăiţa de alături. Dar privirea ei dreaptă, curioasă, neturburată de gânduri ascunse, a rămas ca o lumină caldă în încăperea cu obloanele închise.

A doua zi, m'am înapoiat către seară acasă. Deschizând poarta şi mergând pe cele două scânduri alăturate care făceau potecă mi-era teamă că n'aveam s'o văd. Mi-a deschis ea însăşi uşa. I-am spus cu ochii spre cer şi luând un aer prefăcut sentimental:

— Ce vreme frumoasă! — Ea mi-a răspuns cochetând glumeaţă:

— Vrei să faci cunoştinţă cu mine?

— Pe ucraineşte. — De sub basmaua roşie şi-a desprins două cozi bogate, blonde.

— Poftim, trage.

Am invitat-o la mine, să stăm de vorbă.

— Mi-e teamă că am spus, aseară, tot ce-am avut de spus.

— Oare?

Ne-am aşezat pe canapeaua din odăiţa cu geamlâc. Adusesem câteva reviste germane. Pe o copertă a văzut un crucifix, la picioarele căruia îngenunchia o femeie. M'a întrebat mirată:

— Ce înseamnează asta? — Am privit-o şi mai uimit.

— Cum nu ştii? Iisus.

— Se pare că l-au ucis jidanii. — Mi-a dat răspunsul cu nesiguranţa unui şcolar prins cu lecţia neînvăţată.

— Da. Ştii când?

— Cred că mai demult.

— In copilăria ta? A tatălui tău?

— N'aş putea spune. — Şi ochii ei albaştri, curioşi să afle adevărul, dar şi încurcaţi de neştiinţă, se ascundeau ruşinaţi.

— Cu multe sute de ani în urmă. Iată aşa, ca şi aici, L-au

pironit pe cruce. — A rămas gânditoare privind ilustrația. — Știi în ce an suntem?

— 1941.

— Dar știi de când începe numărătoarea anilor? Adică știi ce a fost în prima zi a anului unu, din acești 1941?

— Nu.

— A venit pe lume Iisus Cristos, care ne-a dat învățătura creștină. — Mă asculta tăcută, ca o școlăriță cuminte, intimidată de știința mea. Apoi deodată:

— Și eu sunt creștină. Tata m'a botezat. Imi fac și semnul crucii. La biserică n'am fost, însă. Sunt demult închise. Intr'una din ele, după ce i-au dat jos turlele, au făcut club. Se dansa în fiecare sâmbătă și duminecă seara. Tata mi-a spus că e păcat să mă duc și să petrec într'o biserică. L-am ascultat. La școală, în uzină, la adunări ni se vorbea totdeauna în derâdere despre preoți, sfinți și biserică. Am auzit, astfel, că preoții nu veneau să facă slujbe la botezuri, nunți și înmormântări până nu li se plătea; că mureau și se înmormântau copii și bătrâni săraci fără rugăciuni, pentrucă acești slujbași urmăreau câștiguri bănești, iar nu răspândirea credinței; că preoții erau cu cei puternici și storceau pe bieții nevoiași. Așa să fi fost?

— Poate să fi fost, aici ca și în alte părți, astfel de preoți. Dar nu văd cum păcatele lor îndreptățeau sugrumarea învățăturii lui Iisus. Ea rămânea, în ciuda preoților neomenoși, tot atât de adâncă și trebuincioasă. Câți dintre noi n'am avut, de pildă, desamăgiri în dragoste. Nimic însă nu poate șterge iubirea din sufletul oamenilor.

— Noi ne-am păstrat icoanele. Tata a fost gonit din fabrică, pentrucă nu și-a părăsit credința. De Paște, ca și atâția alții, am înroșit ouă. Crăciunul l-am sărbătorit totdeauna între noi. Și niciodată, la aceste zile mari, nu ne-am amestecat în cortegiile tinerilor lucrători care, pe străzile Nicolaevului, cântau cântece împotriva religiei. E adevărat însă că bisericile fiind închise și lipsind preoții n'am avut dela cine învăța prea multe despre Dumnezeu. Bolșevicii ne spuneau că adevărata noastră religie e dragostea pentru teoriile lui Lenin. De acum va fi poate altfel. Așteptăm. Numai de nu s'ar întoarce Roșii.

— Se teme lumea de ei?

— Ar fi sfârșitul nostru. Spune drept, se mai pot întoarce?

— De sigur. — Mă privea înspăimântată.

— Adevărat?

— Cine mai scapă se poate întoarce, ca prizonier. S'a terminat. Altă vieață va începe.

Tocmai intra ordonanța mea, aducând pe o tavă, dela popotă, masa. Și am văzut atunci un tablou care m'a umilit și m'a durut adânc.

Musia a rămas cu ochii în farfuriile de pe tavă, la pâinea tăiată în feliuțe subțiri, la sticla alături de care sclipea un pahar. Apoi, fără să-și poată rupe privirea de pe mâncare, s'a ridicat, ca și cum ar fi stat pe un loc ce nu i se cuvenea și, cu mâinile la spate, temându-se parcă să nu le ducă înainte spre alimentele ce-

nu-i aparţineau, s'a lipit de perete. Mi s'a părut că tânărul ei chip, încadrat în cele două cozi de aur, luase culoarea varului.

— Ai să-mi faci marea plăcere să mănânci cu mine?

— Nu. Nu. Mă duc. După aceea mă chemi, dacă ţii să mai vorbim.

— Deci nu vrei să mă socoteşti un bun camarad? Iată, aşezăm amândoi farfuriile. Aduci un cuţit şi o furculiţă. Te rog. — A trebuit să stărui un sfert de oră. Apoi ne-am aşezat pe laturile aceluiaşi colţ de masă. Eu am împărţit în două, frăţeşte, fiecare fel de mâncare. Prăjitura i-am dat-o însă întreagă. M'am jurat că nu pot să sufăr dulciurile. Şi, din acea zi, am mâncat seara împreună, tot timpul cât am rămas în Nicolaev.

Se uita atentă cum serveam, cum tăiam, cum duceam bucăţile la gură şi se străduia să mă imite. Stângace, tăia friptura în zeci de bucăţele mici, mânca páine multă, făcea economie la folosirea farfuriilor, apoi, odată masa terminată, se ridica şi strângea repede resturile, ducând totul în odaia de alături.

In căsuţa de popas întâmplător, în acele zile reci de toamnă, departe de patrie, după luni aspre de foc şi marşuri istovitoare, faţă'n faţă cu necunoscutul războiului, Musia răscolea tot dorul căminului.

Dorul pe care fiecare ostaş îl tăinueşte.

Şi nu ştie dacă şi-l va mai împlini cândva.

Gheorghe, ordonanţa mea, nu putea s'o sufere. Şi, cu toate că era de meserie o bucăţică de chelner, uita totdeauna să-i dea tacâmurile cele mai bune sau, când ne aducea ceaiul, s'o servească întâi pe ea.

De sigur nu putea înţelege cum unui ofiţer îi făcea plăcere să trateze o simplă lucrătoare în „domnişoară" şi toţi ghimpii lui de arici se sburleau, de câte ori o vedea.

Mă făceam că nu observ.

— N'am crezut niciodată c'am să stau la masă cu un român. Ni se spunea că, de îndată ce „vrăjmaşul" va ajunge aici, vom fi măcelăriţi. Tata nu voia să asculte. Şi, când mii de locuitori fugeau şi ne îndemnau să facem la fel, el şi-a păstrat toată liniştea. De îndată ce am auzit primele împuşcături pe străzi, ne-am ascuns cu toţii în pivniţi. Apoi, când răpăelele au încetat, unul câte unul am ieşit. In lungul gardurilor se strecuru soldaţi străini. Şi tancuri. Moscova anunţa, la radio, victorii strălucite pe graniţă, unde Prutul era plin de trupurile românilor şi germanilor. Increderea în cuvântul capitalei s'a topit. Dar spuneţi-mi, este adevărat că în atacuri aţi pus înaintea frontului femei şi copii de prin sate? Comandirii roşii repetau că din această pricină, fiindu-le milă să tragă, erau nevoiţi, necontenit, să dea înapoi.

— A văzut cineva, înaintea trupelor care atacau Nicolaevul, împingându-se femei şi copii?

— Nu.

— S'au găsit pe străzi, prin curţi, prin case, locuitori ucişi de trupele care urmăreau pe Roşii?

— Nu.

— Atunci? — Musia râse răspunzându-mi cu strigătul comunist: — Cauza noastră e dreaptă; victoria e cu noi.

M'a întrebat dacă îmi place muzica rusească. Şi a adus un patefon cu un teanc de plăci.

Odaia s'a topit deodată în unduirile fără sfârşit ale stepei de aur, peste care vântul gonea ca un hăuit de noroade. Pământul şi cerul, lanurile fugite într'o parte şi apele largi ale fluviilor, spuneau poveştile unor adâncuri răscolite, în care se îmbinau dragostea şi puterea, rugăciunea şi desnădejdea, viforul şi liniştea.

Din miile de glasuri, răsunând când deschise ca nişte chemări ale păcii şi bucuriei de vieaţă sub seninul boltei, când pierdute ca în depărtări de fugă spre zări fără hotare, se desprindea câteodată, urcând şi coborînd în avânturi înaripate, vocea hotărîtă de bas a unei călăuze, ce păşea înaintea mulţimilor nevăzute care acopereau întinderile, mergând ca nişte valuri, odată cu bătaia vântului.

Apoi glasul, ca într'o luptă cu răsvrătirea mării, era înnecat de ridicarea în cântec a tuturor piepturilor, pentruca din nou să se desprindă singuratic, în tăcerea coborîtă peste tainicul drum.

Dar imaginea era risipită de altă placă, ce horea mângâiată de acul microfonului. In întunerec, sub puzderia de stele despărţite în două de Calea Robilor, în preajma cumpenei înalte a unei fântâni, focul de vreascuri lumina chipurile unor drumeţi cu ochii pierduţi în jocul flăcărilor. O chitară însoţea sfâşierea inimei celor rătăciţi în noapte şi care, cu buzele strânse, de teamă parcă să nu-şi mărturisească jarul din suflete, întovărăşeau, cu voci înnăbuşite în piepturi, gândurile ce îmbrăţişau, triste, năzuinţi fierbinţi. Apoi, sub năvală de nestăpânit, piepturile se spărgeau în cântec năprasnic. Umbrele încălecau pe cai de furtună şi, în tropot, mâna cântăreţilor sfâşia negrul nopţii.

Iată însă că, în lumină şi arşiţă, un sat întreg chiuia şi cânta, încercuind dănţuitorii care băteau pământul cu cisme grele, în jurul fetelor ce-şi plimbau braţele în aer alunecând în cercuri, pe vârful ciboţelelor, în timp ce panglici în toate culorile dădeau şi mai multă strălucire cosiţelor blonde, iar fustele largi şi scurte se rotunzeau în aripi desfăcute deasupra glesnelor.

Mai departe, în grădina nemăturisirii inimei, o armonică plângea jalea flăcăului fără nădejde, iar corul fetelor, ascunse după garduri, râdea de stângăcia voinicului lipsit de îndrăsneală.

Cu foşnet încet, peste pământul fără zări, coborau din înălţimi fulgi mari şi deşi de omăt. Intinderile erau tot una cu cerul, iar largul văzduhului unea glia, care nu se mai vedea, de albastrul care nu-şi mai arăta chipul. Intr'un fund ascuns de vale, din muşuroaiele înnecate sub aşternutul gros şi moale al albului, se ridicau, prin hogeaguri, fire de fum. Sub icoane, gătite cu ştergare, coseau, cântând, fete ale căror ochi reţinuseră lumina soarelui în seninul cald al privirilor. Cântau incet, ascultându-şi inimile şi bătăile vântului, în ferestrele mici orbite de troene.

Cântau încet în iarna lungă, până ce ghioceii şi verdele firelor de iarbă, în mirosul de pământ proaspăt al primăverii şi în strălu-

cirea cerului, scotea tineret şi bătrâneţe, într'o izbucnire de biruinţă, în stepa ce-şi aştepta plugarii.

Şi dragostea, necontenit dragostea, cu bucuriile şi chinurile ei, urca în îmbrăţişări înflorite pe ceardacurile sufletelor şi cuprindea, în mrejele ei, pe muncitori şi drumeţi, pe războinici şi rătăcitori banduristi.

Cerul şi pământul iubeau.

Pietrele şi fruzele iubeau.

Tinerii şi bătrânii iubeau.

Balalaici, bandure, chitare, mandoline, armonici şi glasuri cântau dragostea.

Dragostea care acoperea întinderile.

Ca o izbândă a vieţii.

Furată de farmecul muzicei, gazda mea a început să cânte. Incet, apoi tot mai tare, însoţind poveştile plăcilor, care aduseseră o lume nouă în odăiţa mea. Voce uşoară şi sigură de soprană caldă, suflet pentru anonimatul discurilor.

Işi însoţea cântecul cu un zâmbet, străbătut de înţelesul cuvintelor şi al mişcărilor şi mă privea drept în ochi. Apoi, din când în când, tăcea şi chipul îi lua înfăţişarea stăpânită de totdeauna. Inchidea parcă, în ea şi cu tristeţe, fuga ce-şi îngăduise în acea lume a iubirii şi revenea în colivia existenţii ei. Dar imediat îşi pleca o tâmplă spre cutia patefonului şi, întorcânu-şi faţa spre mine, continua cu acelaşi zâmbet, ce nu i l-am cunoscut decât când cânta. Cu ochii închişi pe jumătate, fără să clipească, cu buzele rotunjite în jurul danturii străvezii şi albe, cu chipul uşor palid între cozile de aur, cu mâinile aduse sub bărbia mică şi ascuţită, părea o floare de câmp deschisă şi neştiutoare, chemând cerul necunoscut al unei lumi pe care n'o ştia decât inima ei.

Ii priveam mâinile subţirele, pe care nu le ruinaseră anii de muncă. Ii priveam fruntea limpede, ochii albaştri asemeni culorii unor zorele delicate pe care nu le-a veştejit arşiţa, buzele desenate într'o linie uşor tristă şi mă gândeam că pentru prima oară stăteam în prietenească apropiere cu o simplă lucrătoare săracă şi străină de ceea ce ea socotea strălucirea vieţii căreia aparţineam.

Incetul cu încetul cântecele au început să-i legene umerii, apoi corpul. Şi, mai furată de ele, mai îndemnată de mine, s'a ridicat şi a prins să joace.

Cu o mână în şold, cu alta ridicată deasupra capului, în paşi mărunţi a desenat cercuri, pe covorul tocit, a fugit într'o parte, în alta, ferindu-se par'că de braţe nevăzute şi, avântată în graba tot mai fierbinte a muzicei, a prins să se învârtească ameţitor, râzând şi bătând cu palmele un tact vijelios.

In rochiţa ei albastră cu mărunte flori roşii, părea o şuviţă înaltă de flacără neastâmpărată.

Dar placa s'a terminat. Am aplaudat-o din toată inima.

— Nu! Nu! Nu! — a strigat ea. Şi a închis patefonul, lovind tare, cu palma, capacul negru. O neînţeleasă tristeţe i-a acoperit chipul. Şi-a împletit cu mişcări repezi capetele cozilor ce începuseră să se desfacă. Fără să se aşeze pe scaun, parcă vorbind singură, a spus: — Nu trebuia să joc. — Mi-am arătat mirarea. Ea a

adăugat: — Nu se cădea să joc. — Am încercat să-i readuc voia bună:

— Dansezi nespus de frumos. E pentru prima oară că văd un dans ucrainian. — Ea mi-a răspuns, ca și cum n'ar fi auzit cuvintele mele:

— Imi iau rămas bun dela dumneata. Mâine dimineață rămân la o cumnată și apoi, după amează, mă duc cu ea într'un sat la patruzeci kilometri de Nicolaev. Trebuie să-mi văd niște rude și să fac cumpărături.

Am întrebat-o cu glas scăzut:

— Pentru multe zile? — Nu știu ce i-au spus ochii mei. Când am auzit însă știrea plecării am simțit că vieața ei avea laturi pe care nu le cunoșteam, că ducea în altă parte tot farmecul ce lumina se drumul meu pe acele meleaguri străine, că eu nu eram decât o crenguță pe care ciripise, din întâmplare, popasul sburătoarei. Ea m'a privit lung.

— Mă voi sili să mă întorc repede. Lipsesc trei zile.

— Așa de mult?

— Dacă pot, mă întorc poimâne. Dar numai dacă pot. Patruzeci de kilometri. Și drumurile sunt rele.

A trecut în odaia ei. Mi-a lăsat patefonul. Plăcile stăteau împrăștiate pe masă.

Negre.

Mute.

Am privit îndelung locul unde Musia cântase.

Și ochii ei mă fixau, albaștri.

Am privit locul unde dansase.

Și ea s'a desprins subțire și mlădioasă în golul tăcerii.

A doua zi, seara, nu m'am mai grăbit să mă înapoez devreme acasă. Peste Nicolaev și împrejurimi coborîse o ușoară ceață, iar sus, în depărtări albicioase, rotundul lunei se desena stins de lumină. Pe ulițele pustii, ca niște deșerturi, goneau rare camioane militare împroșcând apa bălților. Câte un trecător se furișa pe sub pomii cu frunzele căzute și amestecate cu noroi.

Fără tragere de inimă, veneam încet, pe potecuța de piatră a largului trotuar de pământ și socoteam că-mi voiu umple pustiul serii citind ceva din teancul de cărți traduse de soviete în limba noastră pentru nevoile Moldovenilor din Republica Moldovenească.

Dar am tresărit. In poarta casei stătea Musia. A făcut câțiva pași spre mine.

— N'am putut merge. Căruțașul n'a venit. Drumurile desfundate.

In gândurile mele îmi închipuisem altfel revederea. N'am întâmpinat-o, așa cum plănuisem, cu fraze pline de urâtul ce trebuia să mă stăpânească în lipsa ei. Dar bucuria că nu putuse pleca striga în graba ce-am pus să intrăm în casă, la lumină, acolo unde socotisem că aveam să-mi petrec seara singur.

— Ai venit mai târziu ca ieri. Credeam că ai plecat în oraș. Dece nu te-ai dus să te plimbi puțin? Puteai întâlni lume. Sunt atâtea fete frumoase.

— Da?

— Sigur. Aici, cu mine.... oricum în oraş e mult mai vesel. — Vorbindu-mi învârtea un nasture dela vestonul meu şi mă privea în ochi, curioasă parcă să citească un răspuns care o muncea.

— In oraş? Eram obosit.

— Atunci, astăseară, repede la culcare.

— Mulţumesc. Mi-a trecut toată oboseala. Sunt nespus de vesel că n'ai putut pleca. Nu nădăjduiam la bucuria de a te vedea astăzi. Mă socoteam norocos dacă te-ai fi întors mâine seară. Ba chiar, dacă vrei să ştii, după graba care ai fi pus-o în revenirea dela ţară, aş fi văzut cât ţineai să fim împreună. — Musia a dat drumul nasturelui.

— Era cât p'aci să-l rup.

— Dar mătăluţă ce căutai în poartă aşa de primăvăratec îmbrăcată. Voiai să răceşti?

— Tocmai atunci ieşisem. Mă gândeam să mă duc la vecina mea Lena. Doar nu-ţi închipui că aşteptam pe cineva.

— Ba, dacă îmi dai voie, am crezut, o clipă, că mă aşteptai pe mine. — Ea mă ameninţă cu degetul. Eu mă grăbii să adaug: — Glumesc. — Şi ea a răspuns cu aer neîncrezător:

— Ştiu.

In seara aceea Musia m'a întrebat multe despre viaţa din ţara noastră. Lămuririle mele i se păreau poveşti despre o lume depărtată şi fericită. Am întrebat-o şi eu cam ce ar voi, ca să se poată socoti mulţumită. Ea mi-a răspuns:

— Să am ce mânca, să am ce îmbrăca şi, în plus, să am un.... ceas de mână. — Apoi repede: — Ceasul e o dorinţă foarte veche şi greu de împlinit, dar masa şi o rochie două poate că le voiu avea cândva, în această Ucraină, dacă se termină războiul. Astăzi nu se mai găsesc alimente decât la ţară. Şi, de acolo, nu se pot căpăta decât pe lucruri. Mâncăm cartofi cu pâine şi tăiem, când găsim, câte o pasăre. Fireşte nu e ca în 1933, când ne băteam pentru o foaie de varză. Dar e greu. Eu una, ca şi acum atâţia ani, am descoperit mijlocul să înlocuesc mâncarea. Cânt. Imi aduc aminte şi atunci cântam toată ziua. Să încerci şi dumneata când ţi-o fi foame. Astăzi sunt o doamnă. Lena m'a întrebat: — Cum se face Musia că te-ai mai îngrăşat? — I-am răspuns fudulă: — Nu mai mănânc numai odată pe zi. Seara sunt invitată la masa ofiţerului care stă la mine.

Lămuririle Musiei m'au durut. Desvăluirea sărăciei şi mărturisirea unor dorinţi atât de îndreptăţite mi-au impus o hotărîre, pentru care de abia aşteptam ziua următoare, ca să pot trece la fapte.

Am înduplecat-o greu să ascultăm câteva plăci de patefon. După ce a lăsat să se învârtească două trei discuri a trecut la cea mai modernă muzică de dans.

— Cum, în Rusia se cântau aceste bucăţi?

— De sigur — mi-a răspuns ea, mirată de întrebarea mea — dar nu numai că se cântau, se şi dansau. Ai noştri ţineau mult la dans şi la cântece vesele ori războinice. Muzica tristă, pe cât

se putea, se înlătura. Cine asculta posturile noastre de radio pe drept cuvânt putea crede că aici era raiul pe pământ.

Mi-a vorbit mult de serile cu dans la cluburile sovietice şi de obiceiurile dănţuitorilor, străini de regulile politeţei şi duşmani ai timidităţii. Intr'un târziu m'a întrebat dacă dansez. I-am răspuns că da, dar n'am înţeles dorinţa ei. A fost nevoită deci să se „poarte ucraineşte". Şi să mă invite ea.

Cu ochii fixaţi într'o parte, atentă la paşi, s'a lăsat condusă în mişcările încete ale unui tango. Părea după primele lecţii de dans. Nu prin lipsa de mlădiere a corpului ei suplu ci prin încordarea ce punea să nu greşească vreo mişcare.

Când s'a terminat placa s'a grăbit să pună alta şi pe urmă alta şi aşa mai departe. Din ce în ce mai caldă, mai liberă, mai veselă se lăsa în voia dansului, pentru ca de îndată ce plăcile se încheiau să reia, în pauza fără muzică, un aer sever ca şi cum întrupa în ea două Musii deosebite. Mă întreba numai câteodată, glumeaţă:

— Ai obosit? Stai — şi îmi arăta un scaun, dar imediat dădea drumul altei plăci şi venea cu braţele întinse spre mine.

Dansul ne-a umplut orele serilor următoare. Mărturisesc, niciodată în acele zile nu m'am gândit că, pentru prima oară în viaţa mea, dansam cu o lucrătoare şi dimpotrivă camaraderia noastră, bogată în descoperirile pe cari le făceam unul în sufletul şi în viaţa celuilalt, ne apropia tot mai mult, cu darul pe care îl are o carte atrăgătoare de a te ţine legat, pagină după pagină, de firul conţinutului.

Câteva seri mai târziu, am revenit acasă grăbit ca niciodată. O bună verişoară din Bucureşti — căreia îi scrisesem prin avionul curier chiar a doua zi după ce Musia îmi rezumase că fericirea pentru ea s'ar reduce la masă, haine şi un ceas — îmi împlinise rugămintea. Nu ştiam încă ce-mi trimisese.

Nu putusem deschide pachetul adus dela aeroport, în faţa ofiţerilor. Băieţii nu m'ar fi înţeles, cum nu mă prea înţelesese nici frumoasa mea verişoară. Bileţelul, pe care l-am citit în fugă era dovadă:

— Ştrengarule, îţi jur că te cred. Nu trebuia să-mi dai atâtea lămuriri. Mă bucur că are statura mea. Mi-a părut rău însă că nu am avut decât prea puţin răgaz, pentru târgueli. Am adăugat listei tale şi alte câteva nimicuri, după gustul meu. Căci văd că nu te pricepi să îmbraci o femeie. Nesuferitule. Pa, pa, şi păstrându-ţi secretul, îşi promit o urecheală la înapoiere, adorabile verişor.

Am găsit pe Musia în odăiţa cu geamlâc, în braţe cu o chitară. Am făcut ochii mari.

— Cântă! Cântă! Chitara e instrumentul meu cel mai drag. — Nu s'a lăsat rugată. Vocea ei clară şi sunetul coardelor, sub atingerea degetelor, făceau una.

M'am aşezat lângă ea. Am pus între noi pachetul. Şi am început să-i desfac sfoara ce-l lega strâns. Au apărut o mulţime de cutii, la rându-le legate aşa cum ieşiseră din magazine. Musia cânta fără să privească la ceea ce făceam. Am scos cu băgare de

seamă, dintr'o cutie, un ceas mic legat cu brățară și ridicând brațul fetei, i l-am prins deasupra încheeturii mâinii. Ea a exclamat:

— Ceas! Ceas! De unde e? Al cui e? — Nu mi-am putut stăpâni râsul.

— Iți place?

— Vai! N'am văzut așa ceva. E adevărat? Merge? — I s'au umplut ochii de lacrimi.

— Sigur că e adevărat. Sigur că merge. Mi-a sosit acum din București. — Musia a sărit în picioare. S'a învârtit prin odae privind ceasul de aproape, de departe, ducându-l la ureche. Apoi, rugătoare :

— Imi dai voie să mă duc să-l arăt? Dă-mi, te rog, voie. Nu-l stric. Mă întorc într'o fugă.

— Dar e al dumitale. E o bucățică din dorința pe care mi-ai mărturisit-o deunăzi. Fă-mi plăcerea să fiu mai fericit ca dumneata, văzându-te atât de bucuroasă. — Ea m'a privit nedumirită.

— Nu înțeleg. — Dar treptat ce o lămuream chipul i se umbrea. O lumină se stingea și în jur parcă se strecura întunerecul de afară.

— E un mic dar din parte-mi. Păstrează-l și adu-ți aminte de ofițerul român pe care l-ai găzduit așa de frumos. — Ea mă privea tot mai tristă. S'a lăsat pe canapea lângă mine. Incet, și-a întors ochii spre ceas. L-a mângâiat temătoare. Chitara stătea uitată pe scaun. Apoi, cu mișcări încete, fără să spună un cuvânt, a desfăcut brățara și a așezat încet ceasul alături de chitară.

Ca să rup tăcerea am spus, ascunzându-mi surprinderea: — Aici e, cred ceea ce ți-ai dorit. Să desfacem pachetele?

— Da — i-am auzit glasul stins.

A apărut o rochiță de culoarea ochilor ei albaștri. Și-a rotunzit gura într'o exclamație stăpânită. Apoi și-a trecut degetele peste cutele mătăsii, peste dantela gulerașului, cu teama cu care ar fi mângâiat un pui de panteră pe care îl vedea pentru prima oară.

Dintr'o altă cutie am ridicat o rochie de postav cărămiziu, încheiată cu nasturi mari negri. Și cum ea tăcea am șoptit:

— Cred că ține cald în lunile de iarnă. — Ea mi-a răspuns:

— E așa de frumoasă! — Și iar a mângâiat-o ca pe întâia.

Am desfăcut două cutii cu pantofi. O pereche de stradă, alta de casă. Musia le-a făcut loc pe canapea și și-a tras mâinile la spate, fixând însă asupra lor aceiași privire pe care i-o reținusem când a văzut prima masă pe care mi-o adusese ordonanța. Dar muțenia ei a fost ruptă de exclamații când a zărit apărând lenjuri fin brodate, ciorapi transparenți ca o țesătură de sticlă și, apoi, acele brățări colorate cu care unor femei le place să-și dovedească strălucirea brațelor.

Musia avea ochii umezi și respirația grăbită. Ii ocoleam privirea. Și mă simțeam încurcat. Cu totul altfel mă așteptam să primească atențiunea mea. Deodată a început să vorbească repede silindu-se să-și ia aerul voios de totdeauna, dar neizbutind să-și gonească paloarea ce-i acoperea obrajii.

— La noi ceasurile de mână erau socotite adevărate minuni. Cine avea norocul să aibă unul îl purta așa ca să fie văzut de toată

lumea. In tramvai nu se așeza pe bancă ci, stând în picioare, se ținea cu mâna la care purta ceasul de cureaua de sprijin prinsă în tavan. Pe drum, dacă era însoțită, păstra locul din stânga, astfel ca însoțitorul să nu-i acopere brațul cu ceas. Și, acolo unde era lume mai multă, se făcea că voia să știe ora. Cea mai mare bucurie pe care i-o făceai era s'o întrebi cât era ceasul. Fetele, când se fotografiau, cumpărau ceasuri de hârtie, foarte asemănătoare cu cele adevărate, și pozând cu bărbia sprijinită în degete, țineau să apară limpede această mică podoabă atât de dorită. Intre prietenele mele numai una are ceas adevărat. Ce e drept nu merge. A înghețat la ora 7. Dacă o întreabă cineva de oră ea răspunde: — Cu plăcere. — Apoi, cu un aer trist: — Vai! a stat! Uitați-vă și dumneavoastră. Am uitat să-l învârtesc. — Nouă însă ne spune: — Sunt neschimbătoare ca și ceasul meu. Rămân statornică, tocmai ca și el.

Musia își însoțea cuvintele cu gesturi pline, care imitau fericitele purtătoare de ceasuri. Se ferea însă de privirea mea, care îi căuta ochii. Am întrebat-o, într'un târziu.

— Nu-ți plac lucrurile care au sosit pentru tine din București?

— Sunt așa de frumoase! — Dar glasul ei, scăzut deodată, era plin de un regret pe care nu-l înțelegeam. — Femeile voastre trebue să fie fericite că pot purta astfel de minuni. Noi, aici, cum vezi, nu suntem alintate. Iar eu, eu.... sunt dintre cei de jos. N'am cunoscut decât sărăcia. Și n'am visat rochii de mătase.

— Musia, trec dincolo, gătește-te. Ai să vezi ce bine o să-ți șadă. — Și pentrucă întârzia: — Te rog eu. Te rog stăruitor. — Și-a plecat ochii. Nu s'a mișcat însă. — Hai Musia. Ce vezi rău în asta?

— Nu înțelegi?

— Crede-mă, nu.

— Nu pot să primesc darurile. Iți sunt recunoscătoare și n'am să uit niciodată, dar nu pot. Nu pot. Nu. Strânge-le la loc. Mă duc să fierb apa de ceai. E adevărat, ți-am spus că aș dori așa ceva și că m'aș simți fericită să le am dar nu în acest chip.

— Crede-mă, îți mărturisesc încă odată, te înțeleg greu. Mai bine zis nu te înțeleg. — Ea s'a îndreptat încet și întorcându-se spre mine mi-a spus rar:

— Nu pot să le primesc. — Apoi, după o lungă tăcere în care buzele îi tremurau, căutând parcă un cuvânt: — Sunt măritată. — Privirea ei căuta în ochii mei, în figura mea, efectul ultimelor două cuvinte.

Auzeam pentru prima oară acest lucru. Nu-mi vorbise niciodată de soț. La rându-mi n'o întrebasem nici cel puțin câți ani avea. Prietenia noastră, de ostaș drumeț și gazdă primitoare, se legase tot mai caldă fără acele gânduri care urmăresc adesea, prea subliniate, pe cei care poposesc în cantonamentele de războiu.

Nu știu cum a luat tăcerea mea. Poate că mi-a citit în ochi o umbră de tristețe. Orice bărbat sufere, chiar când n'are o pricină îndreptățită, aflând de prezența unui alt bărbat în sufletul unei femei. Poate că în ochii mei rămăsese părerea de rău că fusesem înțeles greșit, bănuindu-se că, în spatele darului, se ascundea așteptarea la răsplata pe care o voesc bărbații dela femei. Poate că în ochii mei se îmbinau amândouă aceste regrete.

Musia a continuat cu voce scăzută:

— M'am măritat acum cinci ani. Aveam șaptesprezece ani. Soțul meu a plecat cu armata. N'am dela el nicio veste. — Avea aerul că-și cerea iertare pentru ceea ce făcuse. Și că voia să se apere, împotriva învinuirii ce-și aducea că mă lăsase să cred că era necăsătorită.

— Ți-e dor de el? — am întrebat-o blajin.

— Sigur.

— L-ai iubit?

— M'am măritat temându-mă că rămâneam fată bătrână. Toate prietenele mele se măritau de timpuriu.

— Dar de ce nu mi-ai vorbit niciodată de el?

— Știu eu? Nu m'ai întrebat. Sau poate pentrucă n'aveam ce spune. El nu dansa. Nu cânta. Nu mă bătea. Nu se îmbăta. Muncea la șantierul naval. Era lucrător de noapte. Ziua venea acasă și dormea. Eu ziua eram plecată la slujbă.

Vorbindu-mi, Musia luase chitara în brațe și-și însoțea cuvintele cu acorduri largi pe care, din când în când, le înnăbușea acoperind strunele cu palma stângă.

— Și soțul tău s'ar supăra dacă, întorcându-se, ar vedea aceste lucruri de care i-ai spune că ți le-a dăruit un ofițer român? Un ofițer care a avut cele mai curate gânduri și cea mai curată purtare? Tu știi doară că așa a fost.

— Nu cred că s'ar supăra.

— Atunci?

— Nu e vorba de el. Poate că el nu se va mai întoarce niciodată. E vorba de mine. — Și privindu-mă drept în ochi, cu o privire mustrătoare: — De ce te porți așa de mângâios? Eu sunt o biată femeie. Nimeni nu m'a băgat în seamă. Nimeni n'a stat așa de mult de vorbă cu mine. Vii din altă lume. Ce cauți în sufletul unei creaturi proaste, cum sunt eu? N'aș putea fi decât o servitoare în casa ta. Și poate nici asta n'aș putea fi. Or, te porți cu mine ca și cum ți-aș fi egală. Iți împarți cu mine orele libere. Masa. Vrei să mă gătești ca pe o doamnă dela voi. Nu-mi ceri nimic în schimb.

— Musia.

— Te ascult.

— Mâine mă mut.

— Cum?

— Da. Imi pare nespus de rău. Mâine mă mut. A fost așa de frumos timpul petrecut aici. — Ea și-a așezat o mână pe mâna mea.

— Nu, nu trebue. Să nu faci asta. — Și și-a continuat răspunsul cu un nu mut, clătinat din cap. — Mă duc dincolo. Iți voi face plăcerea să mă gătesc. Ai să vezi ce urâtă e o fată dela noi în haine cum n'a văzut încă Ucraina.

Peste un sfert de oră apărea în cadrul ușei o Musie fermecătoare în stângăcia ei, cu obrajii îmbujorați, neîndrăsnind să miște și gonindu-și privirea dela mine la rochița albastră care dădea întregului ei corp o linie suplă și naturală.

— Vrei să știi cât e ceasul? — m'a întrebat ea. Dar, încercând să glumească, nu-și putea stăpâni lacrimile ce-i jucau pe gene.

De ce n'am cuprins-o, atunci, în brațe?

De ce nu i-am spus, atunci, cât era de copilă?

De ce măcar, n'am luat-o atunci, de mână să-i lămuresc, încet, ceea ce nu era lămurit nici în sufletul meu?

De ce?

De ce? Pentrucă, atunci, inima omenească n'ar fi inimă.

Pentrucă, atunci, n'ar fi făcută să sufere.

Nu pentru asta ne-a fost dată?

Când m'am înapoiat a doua zi seara, ca de obicei acasă, n'am mai găsit-o. Pe masa din mijlocul odăii mele, lângă patefon, pe o foae de hârtie, scrisă cu creionul, am citit de o mie de ori:

„Bunul meu prieten, e prea frumos ca să mai pot rămâne. N'am să uit niciodată. Plec din Nicolaev, la niște rude. Nu știe și nu trebue să știe nimeni unde. Lena va avea grijă de casă și de dumneata. Nu fii supărat. Nu fug de alții, ci de mine. Am făcut un pachet cu câteva plăci de patefon. Sunt bucățile care îți plăceau mai mult. Când vei fi în țara ta să le asculți, din când în când. Și să-ți aduci aminte de serile noastre. Dumnezeu să te aibă în pază și fii fericit. Musia".

Așa a fost și așa am păstrat în amintire pe Maria Savelevna Cotenco din Nicolaev, Șestaia Slobodskaia Nr. 111.

Iată, băieți, — încheie căpitanul Radu Neculcea — povestea plăcilor de patefon pe care le-ați ascultat.

Octav Vorobchievici

D O I N Ă

Memoriei poetului **George Vaida**
căzut pe front

Inima încet se strânge
In luceafăru-i de sânge,
Peste visurile sparte
Ca un pal inel de moarte.

Despletitu-ţi-ai, vioară,
Doina ta cea mai amară
Peste cea din urmă rană
De voinic şi de catană.

Cântecul ce da în floare
Sângeră acum şi doare
Steaua arde şi dogoare
Peste cea din urmă zare.
Numai tu, cercel de lună,
Mi-i mai spune „noapte bună"
Cerul cu-a lui umbră dulce
Când veni-va să mă culce,
Când senin îşi va petrece
Peste nalba frunţii, rece,
Somnul, fulgerele drepte,
Fără să mă mai deştepte.

Vântule cu frunze-o mie,
Fă-te-aripă de stea, vie,
Fă-te sbor peste câmpie,
Zorii frunţii mi-i adie
Ca pe-un stol de foi mărunte,
Inspre ţară, peste munte,
Inspre casă, peste ceaţă,
Dinspre moarte înspre viaţă.
Du-mi în legănat uşure
Cântecul peste pădure,
Visul sus, înspre isvoare,
Dorul jos, peste ogoare.

Treci ca un sărut de stele
Peste ochii dragii mele,
Ca o arşiţă târît
Peste cei ce m'au urît,
Iar la cei ce le-am fost drag
Du-le dulci miresme'n prag,
Poartă umbră de alun
Peste gândul lor cel bun
Şi răcoare grea de lună
Peste inima lor bună....
Fă-te, apoi, lin, uşor,
Ca un asfinţit de dor,
Trece-i tatii peste zile,
Temerile minte-i-le,
Nopţile adoarme-i-le.
De-i vezi fruntea numai cută
Pleacă-te şi i-o sărută,
Vorba-i rară, de-alăută,
Soarbe-o, adu-mi-o băută,
Să-mi doinească legănată,
Peste moartea'nsingurată...
Pe măicuţa să mi-o caţi
Sub icoane de'mpăraţi
Unde ochii-i sfinţi şi buni
Cresc în cearcăne minuni.
Peste-obrajii plânşi să-i treci
Aripele tale reci,
Crini de soare să-i aduci
Să-i stingi negrele năluci,
Lacrimile să-i usuci.
Mângâie-mi-o, ceas de seară,
Vestea grea când o s'o doară,
Oglindiţi-i nalte stele,
Frumuseţea morţii mele,
Iar voi, zorilor de zi,
Tot veghind de-o veţi găsi,
Spargeţi negura să-şi vadă
Peste zarea de zăpadă
Fiul, dincolo'n baladă.
Spuneţi-i cât de uşoară
Şi de sfântă îmi coboară
Umbra, noaptea, printre brazi
Peste frunţi de camarazi,
Printre linişti mari de văi,
Lângă vise de flăcăi,
Printre candeli mici de floare,
Peste inimi frăţioare,
Ca o binecuvântare.

Şi mai spune-i, ziuă, spune
Tatii drag, măicuţii bune,

Că din vetre vii, străbune,
Albe freamăte'or să sune,
Spade noi au să s'adune
Să s'aprindă'n zări, nebune,
Moartea mea să o răzbune.

I M N

Vouă,
Celor ce împingeți cerul și lumina
Dincolo, în veștedul besnei tărâm,
Peste întinderile oarbelor stepe,
Trecând, cu torțele inimii aprinse,
Munți de foc, zări de lavă, —
Vouă,
Cavalerii ultimului Apocalips,
Slavă, Slavă, Slavă!

Vouă,
Celor ajutați de puteri nevăzute
Să treceți păduri de aramă,
Păduri de argint, păduri de aur,
Să prăvăliți cu spade de Arhangheli
Capetele vânătului balaur
In țărâna stearpă și bolnavă, —
Vouă,
Feți-Frumoși ai minunii,
Slavă, Slavă, Slavă!

Numai vouă,
Celor ce aprindeți, în veac,
Freamătul orelor albe ale luptei,
Furtuna orelor roșii ale sângelui,
Trăsnetul orelor negre ale morții,
Intr'o simfonie hieratică, gravă, —
Numai vouă,
Aleșii unor mari răstigniri
Și-ai singurei Inalte Invieri,
Slavă, Slavă, Slavă!

Aurel Chirescu

C Â N T E C U L L U T U L U I

Nu știu, Doamne, cine m'a făcut
Din atâtea neguri, nestatornicie:
Port în sânge picături de lut
Peste picături de veșnicie.

Când mi-i vorba goală şi barbară
Şi cu toţi din jur m'asemuesc,
Când mi-i limpede ca o vioară
Peste care apele doinesc.

Noaptea dorm ca lemnul şi nerozii,
Iar când luna toată aţipeşte,
Plec la vânătoare cu zăvozii,
Şuerând cu vântul haiduceşte.

Două ape parcă nu mă lasă:
Una limpede precum e luna,
Alta neagră, leneşă, mâloasă —
Nu le ştiu limanul la nici una.

Urc în gânduri dimineaţa pură
Pentru visul care mă frământă,
Strâng din soare cuminicătură,
Diavolul din mine însă cântă.

Nu ştiu, Doamne, cine m'a făcut
Din atâtea neguri, nestatornicie:
Port în sânge picături de lut
Peste picături de veşnicie.

Radu Pătrăşcanu

PE APA MOLDOVEI LA VALE

Printre genele munților valea coboară ținându-se laolaltă până dincolo de Pojorîta, la Muncelul Străjii. Pe urmă, pe nesimțite, se lărgește între colinele muntoase Deia și Radul în stânga, Măgura, Runcul și Bodea în dreapta până ce, trecând pe Podul Bucătarului, valea devine foarte încăpătoare.

Două alinieri de sălcii ascund undele șușuitoare ale Moldovei, tăind de-alungul valea îngustă. Apa alunecă harnică, rostogolind bolovanii smulși din munte, chicotind pela cotituri și încercând să spele petele de sânge depe săgețile păstrăvilor.

Din dreapta, despărțind o culme de alta, îi vine în ajutor pârâul Mesteacănului, capriciosul pârâu Valea Seacă, cu albia plină numai în timpul ploilor, și dincolo de Bodea se învălueşte Izvorul Alb.

Izvorul Alb are o șuviță subterană, ce face un puternic sgomot amplificat de pereții stâncoși din cari unele colțuri ies afară dând un aspect fantastic. Fantezia poporului a numit acest loc „Moara Dracului", și fel de fel de legende explică huruitura ce se aude. Astfel se zice că niște oameni trecând odată prin apropiere au auzit un glas subpământean care striga „Niță și Onița duc *pchiatră* la deal". Pasă-mi-te aceștia au fost cumetri și căsătorindu-se între ei, au fost blestemați să-și ispășească vina cărând bolovani uriași la Moara Dracului.

Dinspre miazănoapte vin să sporească apele Moldovei, pâraiele Corlațan și Deia cari, câteodată, după ploi abundente, se umflă puternic, iar șuvoaiele lor furioase rup malurile și sfarmă punțile subțiri peste care plutise vara gingășia tinereții și a iubirii...

Nu rareori năvălesc în vre-o gospodărie și o împing la vale spre marea și cumplita spaimă și pagubă a localnicilor.

Aceste ape mici trăesc par'că mai mult spre a sluji la rostogolitul butucilor din munte și sunt fire ce leagă mai trainic, prin coborîrea lor de sub cei 1653 m. ai Rarăului, lanțul carpatic de cel subcarpatic.

La câțiva pași mai încolo cată tovărășie cu apa, șarpele drumului ce coboară din Vatra Dornei și te duce spre Vama și Gura-Humorului, de unde părăsește malul Moldovei, până hăt departe la țară în Suceava, unde demult stătea în scaun frumusețea Domniței și dreptatea Voevodului.

Câte bucurii şi nădufuri n'au mers cu apa aceasta şi câte sbuciumări n'au fost prinse în acelaş chenar cu cer sprhjinit pe umerii munţilor, cu sălcii împletindu-şi litaniile în şuşotelile Moldovei grăbită către albia mai largă a Siretului!

Te uiţi la apa ce te îmbie să-i numeri pietricelele din fund, la sălciile ce se oglindesc în argintul ei, sau se ştrengăresc cu vântul, la pavăza munţilor domoli cu căciulele de brad înfundate până peste urechi şi deasupra la potopul, la marea de nori încondeiată într'o poză de abecedar, pe rotunzimele cărora aştepţi par'că să apară Dumnezeul copilăriei tale, binecuvântând oamenii şi revărsând bunătate pe pământ.

De sus depe munţi dimineaţa, când soarele se ruşinează încă să apară în toată goliciunea, întreaga vale apare acoperită de nouri mari, spumoşi, din care ies numai capetele colţuroase ale stâncilor. Te crezi atunci la un ţărm de mare şi beat de frumuseţea peisagiului te-ai arunca în valurile dela picioarele tale.

Singur, între cerul cutreerat de nori întunecaţi şi între stânca ce-a răsărit din noianul de valuri ca spre a-ţi servi de piedestal, trăeşti vremea din începutul veacurilor când omul putea fi mândru şi puternic, liber şi senin.

Abia când soarele s'a ridicat de-o suliţă şi prind a se mişca jos în vale vieţuitoarele bipede şi patrupede, dispare vraja şi te simţi mic, slab şi asvârlit într'o lume de târâtoare.

Aproape, până spre vârful munţilor se ridică micile căsuţe ţărăneşti, agăţate pe-o parte şi alta a potecilor întortochiate. Albe şi acoperite cu draniţa înnegrită de vremuri, par nişte jucării. Iată! Pe Măgură, câţiva gospodari strâng fânul. L-au pus mai dinnainte în porşori. După ce s'a uscat, l-au clădit în clăi. Acum îl cară acasă. O muncă ce se repetă, poate, de mii de ani pe aceste meleaguri.

Ceva mai jos, vile cochete, în stil neromânesc, proprietăţile străinilor, apoi oraşul propriu zis, alcătuit din prăvăliile negustorilor străini, printre care clădirile mari, greoaie ale instituţiilor par nişte piroane enorme ce se profilează pe un perete proaspăt văruit.

O mângâiere pentru ochi sunt sveltele turle ale celor patru biserici, dintre cari trei sunt ortodoxe. In special biserica „Adormirea Maicii Domnului", aşezată lângă prefectură, cu acoperişul în care se împletesc culorile ţiglelor formând motive naţionale. Este luată după biserica Mirăuţilor din Suceava şi constitue una din frumuseţile Câmpulungului.

Pe malul stâng al Moldovei se întinde culmea însorită a Deii cu cele trei vârfuri: Trei Movile, Cucoşul şi Tomnaticul. De aici vezi ca 'n palmă tot Ocolul Câmpulungului. In vechime toţi munţii din stânga Moldovei se chemau „Faţa Câmpulungului", pentrucă nicăeri ca aici nu poţi să cuprinzi cu ochiul întregul ocol câmpulungean.

Cine i-a spus *Câmpulung* bine i-a spus, căci nu e altceva.

Dela Muncelul Pojorâtei și până la Podul Bucătarului, adică vre-o 8 Km. totul ia forma văii. Drumul din care ies ici colo ramuri ca niște brandenburguri pe pieptul Câmpulungului, lanțul de case de lemn depe margine, vilele amintite adineaori și chiar pădurile negre depe margine se înșirue ca niște ațe, pe o parte și pe alta a Moldovei. O poartă în sus prin Dorna către Ardeal, o poartă în jos către Suceava, spre „țară" cum zic muntenii ținutului câmpos.

Adăpostită între două șiruri muntoase, ferită de vântoase și de ochi dușmani, această vale pare făcută anume pentru așezare omenească. Și Dumnezeu a fost darnic cu ea. A așezat aici munți ce te îmbie la urcat, ape de cristal și păduri pentru odihnă și legendă.

Cicerone Mucenic

MIHAI EMINESCU: O MAMĂ, DULCE MAMĂ

O MUTTER, SÜSSE MUTTER

O Mutter, süsse Mutter, du rufst aus grauer Zeit
Mich durch das Laub der Blätter zur ewgen Herrlichkeit.
Hoch über deinem Grabe die Weiden rauschend stehn,
Es will durch ihre Äste wie Trauerlieder wehn,
Es flüstert durch die Zweige, als wärs dein liebes Wort,
Und hört nicht auf zu flüstern, und du schläfst fort und fort.

Und sterb ich einmal, Liebste, wein nicht an meinem Grab,
Brich von der heilgen Linde ein kleines Zweiglein ab,
Zu meinen Häupten pflanze das Reis als stille Zier,
Benetz es dort mit Tränen als Abschiedsgruss von dir,
Dann wird es einst umschatten der Ruhe letzten Ort
Und immer weiter wachsen, ich aber schlafe fort und fort.

Doch sterben wir zusammen, wenn unser Auge bricht,
Bestatte man uns beide im dunklen Friedhof nicht,
Will an des Stromes Ufer, im engen Totenschrein,
In deiner trauten Nähe, mit dir begraben sein,
Dann ruhst an meinem Herzen du wohl als treuer Hort
Und rauschen auch die Wasser, wir schlafen fort und fort.

Trad. de **Viktor Orendi-Hommenau**

MIHAI EMINESCU: LACUL

IL LAGO

Il silvestre, azzurro lago,
Tutto gialli nenufàr,
Trasalendo in cerchi bianchi
Fa una barca dondolar.

Ed io vo lungo le sponde;
Par ch'ascolti, par ch'aspetti
Che Lei spunti tra le canne
E sul petto mio si getti,

E saltiamo entro la cimba
Dal fruscìo cullati pian
E mi sfugga via la barra,
Sfugga il remo dalle man,

E vaghiam, presi da incanto,
Al chiaror di blanda luna:
Lene il vento tra le canne
Frusci e sciacqui l'onda bruna!

Ma non viene!... Solo, invano
Sto a soffrire e a sospirar
Sulla riva al lago azzurro
Tutto gialli nenufàr.

Trad. de **Raffaele Amici**

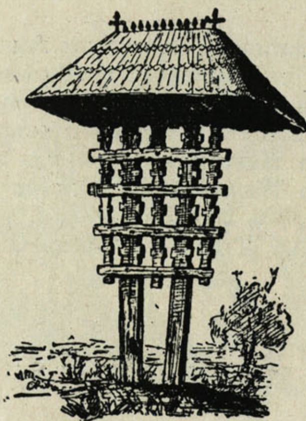

W. v. G O E T H E: E G M O N T

DRAMĂ IN CINCI ACTE

Traducere de **Laura M. Dragomirescu**

PERSOANELE

Margareta de Parma, fiica lui Carol al V-lea, Regenta Țărilor de Jos.
Contele Egmont, prinț von Gaure.
Wilhelm de Orania.
Ducele de Alba.
Ferdinand, fiul său nelegitim.
Machiavell, în serviciul Regentei.
Richard, secretarul particular al lui Egmont.
Silva, **Gomez** } sub comanda Ducelui de Alba.
Klärchen, iubita lui Egmont.
Mama ei.
Brackenburg, fiul unui burghez.
Soest, marchitan
Jetter, croitor
Un dulgher, **Un săpunar** } cetățeni din Bruxel.
Buyck, ostaș al lui Egmont.
Ruysum, invalid, surd.
Vansen, scrib.

Popor, suită, gardă, etc.

Scena se petrece la Bruxel.

ACTUL I.

La întrecerile de arbaletă.

Soldați și **cetățeni** cu arbalete.

Jetter, cetățean din Bruxel, croitor, iese din rând și-și încordează arbaleta. **Soest**, tot cetățean din Bruxel, marchitan.

Soest: Hai, trage ce mai ai, — să isprăvim! Inainte tot nu-mi iei. Trei pe rând în negru n'ai atins tu de când ești. Pe anul ăsta eu sunt întâiul.

Jetter: Intâiul şi Regele. Cine ţi-ar lua-o în nume de rău? De-asta la socoteală ai să şi plăteşti dublu. Indemânarea se cade să te coste ceva.

Buyck, holandez, ostaş al lui Egmont.

Buyck: Jetter, rândul ăsta mi-l treci mie: Câştig, împărţim câştigul şi cinstea o fac eu; De când sunt prin părţile astea tot voi m'aţi cinstit. Vă sunt şi eu îndatorat. Dau greş, — rămâne pe-a voastră.
Soest: De, nu-mi prea vine. Parcă văd că rămân păgubaş. Dar fie, Buyck, trage!
Buyck (Trăgând): Şi-acum, băete, ţin'te bine: una, două, trei, patru!
Soest: Patru lovituri în negru! — Fie!
Toţi: Ura! Trăiască Regele! Ura! De trei ori ura!
Buyck: Mulţumesc, Domnilor! Mi-era deajuns şi numai să fiu întâiul. Mulţumesc de cinste!
Jetter: Cinstea singur ţi-ai câştigat-o.

Ruysum, cetăţean din Frise, invalid şi surd.

Ruysum: Ce să vă spun!
Soest: Spune, moşule!
Ruysum: Ce să vă spun! Ocheşte ca şi stăpân'său. Ca Egmont ocheşte.
Buyck: Pe lângă el rămân nimica toată. Cu puşca să-l vedeţi trăgând: n'are pereche 'n lume. Şi nu să zici că doar la noroc ori când e 'n toane bune. Nu! Destul s'o pună la ochi — şi drept în ţintă nemereşte. Eu dela dânsul am învăţat. Dar şi mare nătâng ar fi unul care-o sluji la el şi nu s'o alege cu nimic. — Dar să nu uităm vorba: Un rege îşi cinsteşte oamenii. In socoteala Regelui, adu vin încoace!
Jetter: E o 'nţelegere între noi ca fiecare —
Buyck: Eu sunt strein şi rege — nu ţiu seama de legile şi datinele voastre.
Jetter: Eşti mai grozav şi decât Spaniolul. Ala tot ni le-a lăsat până acum.
Ruysum: Aud?
Soest (Tare): Vrea să facă **el** cinste, — nu să punem noi câte o parte şi el, ca rege, două.
Ruysum: Pentru odată, treacă! E tot ca stăpân'său, larg. Nu se uită, — trece dela el unde gândeşte el că e bine.

(Băiatul aduce vin).

Toţi: Trăiască Majestatea Sa!
Jetter (Către Buyck): Bine înţeles Majestatea Voastră!
Buyck: Foarte mulţumesc, dacă e aşa!
Soest: Cred şi eu: în sănătatea Majestăţii spaniole, Neerlandezul nu 'nchină bucuros!

Ruysum: De cine e vorba?

Soest (Tare): De Filip al II-lea, Regele Spaniei.

Ruysum: Prea măritul nostru Rege și Stăpân. Dumnezeu să-l țină!

Soest: Tată-său, Carol Quintul nu ți-erea mai drag?

Ruysum: Hei, ba el, Dumnezeu să-l odihnească, știu că era Domn! Pământu 'ntreg îl avea în mână — dar nu s'ar fi ținut mare de nimeni. De 'ntâlnea pe care-va din noi, da bună ziua ca între vecini, iar de-l vedea că e sfios, așa știa cum să-l ia! — Da, cum vă spun. — Când ieșea, ori pe jos, ori călare, doar doi-trei dacă-l însoțeau. Deasta l-am și plâns cu toții când i-a trecut lui fiu-său domnia. — Da, — cum vă spuneam. — Ăstălalt e mai altfel, mai țanțoș.

Jetter: Cât a fost pe-aci tot cu pompă și cu alai regesc se arăta. E fire închisă, zice.

Soest: Nu face de noi Neerlandezii. Nouă ne trebue prinți omenoși și deschiși ca și noi; să trăiască și ei, și noi, în voe. Nu să ne gâtue și nesocotească, oricât am fi noi de blândoci.

Jetter: Ar fi el Regele bun cum ar fi dac'ar avea sfetnici mai cu judecată.

Soest: Nu e asta! Nu-i înțelege pe Neerlandezi. Nevoile mulțimii îl lasă rece. Nu ne iubește. Noi cum l-am iubi? Pe Contele Egmont dece-l ridică toți în slavă? Dece l-am duce pe mâini? Pentru că-l vezi că ține cu noi, — pentru că-i citești din ochi cugetul larg și firea deschisă; — pentru că n'ar avea nimic să nu împartă cu nevoiașii, ba și cu cine are. Trăiască Contele Egmont! Buyck, tu se cade să închini întâi! In sănătatea stăpânului Tău!

Buyck: Din tot sufletul: Trăiască Egmont!

Ruysum: Invingătorul dela St. Quintin!

Buyck: Eroul dela Gravelingen.

Toți: Trăiască!

Ruysum. La St. Quintin am luptat a din urmă oară. Eram sleit; nici nu știu cum mai țineam pușca grea. Dar nu m'am lăsat pân' nu le-am mai ciuruit odată Franțujilor spinarea de m'am ales și eu de bun rămas cu înc' un glonț pieziș în piciorul drept.

Buyck: Gravelingen! Acolo, vezi, băeți, n'a fost de glumă. Isbânda aceea noi ne-am câștigat-o. Nu făcuseră câinii de Franțuji tot un foc și un pârjol din toată Flandra? Dar și noi, știu că le-am venit de hac! Destulă vreme ne-au ținut piept lunganii, dar când ne-am năpustit și noi, așa i-am fugărit și scărmănat, de le-am zdrobit fălcile și le-am spart rândurile.

Acolo i-au împușcat lui Egmont calul subt el. Se încinsese atunci o luptă! Val-vârtej veneau: om peste om, cal peste cal, ceată peste ceată, pe tot întinsul nisipos al mării. Pân' ce deodată, din senin, numai ce auzim dinspre îmbucătura râului: bum! bum!, bubuituri de tun în rândurile Franțuzilor: Englejii erau, de-ai amiralului Malin. Treceau întâmplător dinspre Dunquerque. De cine știe ce ajutor n'au fost ei; doar în luntrișoare de nimic se puteau apropia de țărm, și tot nu destul; mai nimereau și printre noi. Dar bine tot ne-au prins: i-au înspăimântat pe vrăjmași, iar pe noi ne-au îmbărbătat.

Să fi văzut învălmășală! Clae peste grămadă cădeau, care morți,

care bâldâbâc în mare. Și cum dedeau de apă, cum se duceau la fund. Noi holandezii, după ei!

Dè, noi ăștia mai băltăreții, abia acolo ne simțeam mai la larg, — ca broaștele. I-am tocat pe vrăjmași în apă și i-am împușcat ca pe rațe.

Care-au mai apucat să ne scape nouă, mi ți i-au împuns din fugă sătencile cu țepoaiele și cu furcile.

N'au avut încotro drăguții de Franțuzi și au întins lăbuța să ceară pace. Pacea asta nouă ne-o datorați, — marelui nostru Egmont.

Toți: Trăiască marele Egmont! Trăiască și iar trăiască!

Jetter: Pe el să-l fi pus ca Regent în locul Margaretei de Parma.

Soest: Ba să mă ierți! Ce e drept nu-i păcat. De Margareta să nu-mi vorbiți de rău! E rândul meu să închin: Trăiască Doamna noastră!

Toți: Trăiască!

Soest: Drept e că de treabă femei în dinastia asta! Trăiască Regenta!

Jetter: Înțeleaptă și socotită e în tot ce face, — de n'ar ține-atâta, trup și suflet cu popii ei. Ea e de vină că ni se lăfăesc în țară paisprezece tichii noi de episcopi. Ce ne trebuiau nouă? Nu e tot ca să vâre pe streini în locurile de frunte în care așezam noi pe stareții aleși prin sobor?

Să ne prostească pe noi că de dragul Bisericii sunt toate! Atâta rău! Trei episcopi erau pentru noi berechet. Și erea și lucru cinstit, mergeau și toate strună. Acum se află 'n treabă fiecare ca s'arate că e de folos — și la tot pasul ai tot gâlcevuri și încurcături. Și cu cât te-i uita, mai bine, cu atât bate la ochi. (Beau).

Soest: Regele a hotărît. Ea n'a avut încotro.

Jetter: Și acum alta: Că să nu cântăm psalmii noui. — Când așa de frumoși sunt, puși în versuri și cu niște cântări de parcă te 'nalță. Psalmii să nu-i cântăm, dar cântece deșuchiate cât poftim. Și pentru ce? Că ar fi cântări eretice, și mai știu eu ce. Ba, spun drept, le-am cântat. Sunt noui, sunt frumoase, și nu văd nimic rău în ele.

Buyck: Să-i mai și 'ntrebi acum! Ba noi în părțile noastre cântăm ce ne place. Asta fiindcă pe Contele Egmont îl avem ca guvernator, și el la fleacuri de-astea nu se uită.

Și la Gand, și la Ypres, și în toată Flandra, cine vrea îi cântă. (Tare). Ce poate fi mai nevinovat ca un cânt bisericesc? Ce zici, Tată?

Ruysum: Mai vorbă? E închinăciune Domnului și e înălțare.

Jetter. Dar zice că nu merg pe calea bună: nu pe calea lor. Și când odată te simți în primejdie, mai bine te lipsești. Copoii Inchiziției mișună în tot locul și stau la pândă. Câți oameni de ispravă nu s'au nenorocit! Să-ți asuprească și crezul din suflet; asta mai lipsea! Dacă nu pot face ce vreau, măcar să gândesc și să cânt ce-mi place.

Soest: Hotărît, Inchiziția nu prinde la noi. Suntem din alt aluat decât Spaniolii: nu lăsăm să ne gâtue conștiința. Bine ar face nobilii să le mai taie când și când de unghișoară!

Jetter: Auzi năpastă! Zi că le-abate Dumnealor să dea busna

la mine 'n casă; — de s'o 'ntâmpla ca în vreme ce lucrez, eu să îngân un psalm dintr'astea calvine, fără niciun gând, nici bun, nici rău, ia așa numai fiindcă-mi sta pe limbă, hai că sunt un **eretic** și să mă trezesc că 'nfund temnița.

Ori zi că mergând pe drum, se 'ntâmplă să casc și eu gura în rând cu oamenii strânși să asculte la vreun predicator abia venit din Germania: pe loc mă și înhață ca rebel și mă văd gata-gata să mă coste capul. Voi l-ați auzit pe vre-unul din ei predicând?

Soest: De ispravă oameni. Mai deunăzi, pe câmp, l-am auzit pe unul; vorbea la mii și mii de oameni. Ăla, vezi, erea altceva decât ai noștri din amvon care-ți împuiază urechile cu latineasca lor. Ăla da, îți mergea la inimă. Spunea cum am fost duși de nas până acum și ținuți în neștiință, când am putea să ne bucurăm și noi de mai multă lumină. — Și tot ce spunea era cu lămuriri din S-ta Scriptură.

Jetter: O fi și-așa. De câte ori nu m'am întrebat și eu, n'am stat pe gânduri și nu mi-am frământat mintea!

Buyck: De-aia și aleargă lumea după ei.

Soest: Cred și eu. — Când e s'audă gânduri noi și frumos spuse.

Jetter: Și apoi, ce vezi rău într'asta? Predice fiecare așa cum judecă.

Buyck: Hei, camarazi! Tot bârfind, l-ați uitat și vinul, și pe prințul de Orania!

Jetter: Pe el nu-l poți uita: e zid de granit. Destul să-l ai în gând. Cu el în față, te simți la adăpost de nici naiba nu te mai ajunge. Sus! Trăiască Wilhelm de Orania!

Toți: Trăiască!

Soest: Acuma, moșule, e rândul tău să închini!

Ruysum. Voi, veteranii! Voi, toți ostașii! Trăiască războiul!

Buyck: Bine-ai zis, tată! Da, **toți** ostașii! Trăiască războiul!

Jetter: „Războiul! Războiul!" Dar vă dați voi seama ce preamăriți? Că vouă vi-e lesne s'o spuneți, e firesc. Dar cât de amar ni-e nouă în neputința noastră, e mai greu de spus.

S'auzi tot anul tobele bătând, să n'auzi decât ,,parte din trupe au luat-o pe ici, parte pe colo, cum au cucerit cutare înălțime și au ținut piept la cutare moară, — câți au căzut aici și câți acolo, cum sar la asalt, cum unii câștigă, ceilalți pierd, fără să te poți dumiri vreodată ce câștigă unii, ce pierd ceilalți, — cum cade câte un oraș, cetățenii cum sunt omorîți și ce s'alege de bietele femei și de copiii nevinovați.... Ce jale și ce groază!

Să tremuri la fiece clipă gândind: Vin acum peste noi; ne așteaptă aceeaș soartă".

Soest: De-asta ziceam eu: Și orășeanul să fie gata să ia arma!

Jetter: S'o ia, sigur, când are nevastă și copii. Eu unul, sunt mai bucuros să **aud** de soldați decât să-i văd.

Buyck: Cât pe-aci să te judec rău.

Jetter: N'am spus-o pentru tine. Tu ești de-ai noștri. Numai când am scăpat de subt ocupația spaniolă — am răsuflat.

Soest: Spune, așa-i că asta ai înghițit-o cel mai greu?

Jetter: Ce te privește?

Soest: Ştiu că dăduseră de trai la tine.
Jetter: Tacă-ţi fleanca!
Soest: Il scoseseră din cuhnie, din beci, din odae, — şi din pat. (Râd toţi).
Jetter: Eşti un dobitoc.
Buyck: Pace, domnilor! Tocmai soldatul să 'ndemne la pace? Şi acum, dacă nu ne vezi bucuros, închină măcar cu noi o închinare cetăţenească!
Jetter: Asta da! Cu dragă inimă. Pentru siguranţă şi pace!
Soest: Pentru ordine şi libertate!
Buyck: Bravo! Asta vrem şi noi!
(Plini de voe bună ciocnesc reluând cuvintele spuse, fiecare tot altul, în chip de canon. Bătrânul ascultă un timp, apoi cu ei într'un glas):
Siguranţă şi pace! Ordine şi libertate!

Palatul Regentei

Margareta de Parma în costum de vânătoare.
Curteni, paji, slujitori.

Regenta: Se amână vânătoarea. Nu sunt dispusă azi. Trimiteţi-mi pe Machiavell.

(Toţi se retrag).

Tot cu gândul la turburările astea grozave, mi s'a dus toată liniştea. Nicio mulţumire nu mai am, nicio clipă de uitare. Tot îngrijorare. Nu-mi ies din minte ororile săvârşite. Parcă-l aud pe Rege: „Astea-s urmările bunătăţii şi indulgenţii tale".

Conştiinţa îmi spune totuşi că am lucrat cum nu se poate mai chibzuit şi cuminte. Dacă porneam cu prima mânie, n'aş fi înteţit mai degrabă flacăra, şi n'aş fi întins-o? Eu tot gândeam s'o ţin pe loc, s'o înnăbuş.

Da, oricum aş gândi, oricum m'aş socoti, nu puteam lucra într'altfel.

Dar vorba-i, frate-meu cum are s'o ia? Căci poţi să-i mai ascunzi? Indrăzneala predicatorilor streini a tot sporit, pe zi ce trece: ne-au defăimat crezul, au rătăcit mintea mărginită a plebei, şi au semănat printre ei eresia. Spirite diabolice s'au strecurat printre rebeli îndemnându-i la fapte de care mă cutremur doar gândindu-le şi de care va trebui totuşi să dau la Curte raport amănunţit. **Repede** şi amănunţit, ca nu cumva svonurile exagerate să mă depăşească şi Regele să creadă că-i ascundem şi mai mult. Nu mai văd mijloc, nici prin asprime, nici prin blândeţe, să mai pot abate urgia. Ce însemnăm noi Regii, pe valurile mulţimii! Gândim că noi o stăpânim, şi ea ne poartă când sus, când jos, de colo-colo.
Machiavell. (Intră).
Regenta: Scrisorile către Rege sunt pregătite?
Machiavell: Până 'ntr'o oră le puteţi şi iscăli.
Regenta: Darea de seamă e amănunţită?

Machiavell: Amănunțită și cu toate datele, așa cum dorește Regele. Am arătat cum mai întâi la St. Omer a isbucnit furia iconoclastă. Cum o mulțime nebună, înarmată cu ciomege, cu topoare și ciocane, cu scări și cu frânhgii — numai câțiva purtau arme — s'au năpustit întâi pe schituri, biserici și mânăstiri, au isgonit pe dreptcredincioși dărâmând porțile zăvorite, — cum au răsturnat toate, altarele le-au sfărâmat, cum au spart statuile sfinților nimicind și toate pânzele pictate, sfâșiind, distrugând și călcând în picioare tot ce 'ntâlneau consacrat și sfânt. Cum ceata creștea pe măsură ce înainta, iar locuitorii din Ypres îi deschidea porțile. Cum cu o iuțeală fulgerătoare au pustiit domul, iar biblioteca Episcopului au ars-o. Cum o imensă mulțime de popor împinsă de aceeași nebunie s'a năpustit pe Menin, Comines, Warwick și Lille fără să întâmpine vreo împotrivire și cum într'o clipă nebunia a cuprins mai toată Flandra.

Regenta: Câtă durere îmi răscolești.

Și câtă spaimă să nu se 'ntindă prăpădul tot mai mult. Spune, Machiavell, d-ta ce crezi?

Machiavell: Să ierte Măria Voastră. Mintea mea vă părea că vede fantome. Oricât de mulțumită ați fi fost de serviciile mele, sfatul nu mi l-ați urmat niciodată: De câte ori nu-mi spuneați în glumă: „Prea departe privești, Machiavell. Ai fi bun de cronicar. Omul de acțiune să aibă veșnic prezentul în vedere". Și totuși, urgia asta nu v'am prezis-o? Tot ce se 'ntâmplă n:am prevăzut?

Regenta: Câte nu prevăd și eu fără să le pot înlătura!

Machiavell: Un sfat dintr'o mie: Crezul ăsta nou n'ai să-l poți înăbuși. Recunoaște-l, izolează de dreptcredincioși, dă-le biserici, încadrează-i în ordinea publică, îngrădește-i. In felul acesta i-ai redus dintr'odată pe rebeli la tăcere. Orice altă încercare e zadarnică. Și duci țara de râpă.

Regenta: Nu ții minte cu ce oroare respinge frate-meu până și întrebarea dacă să tolerăm noua credință? Nu știi cum cu fiece scrisoare mă silește să mențin cu orice preț Credința cea adevărată și să nici n'audă de o liniște și o ordine restabilită în dauna Religiei?

Nu ține el spioni de care habar n'aveam, până și în provincii, tot ca să afle cine înclină de partea curentului nou? Spre surprinderea noastră nu i-a și numit pe unii, din însăși anturajul nostru, care în taină s'au făcut părtași la erezie?

N'a dat el poruncă să fim aspri și neînduraţi? Și eu să mă arăt îngăduitoare? Să-i propun să treacă cu vederea? Să tolereze?

Nu mi-aș pierde în ochii lui toată credința? Toată încrederea?

Machiavell: Știu. Regele dă porunci și-ți prescrie linia de conduită. Cere să reîntronezi liniștea și ordinea printr'un mijloc care ar îndârji și mai mult spiritele și care fatalmente ar deslănțui revoluția dela un capăt la altul al țării. Ia seama: Toți negustorii de frunte sunt din mișcare; nobilimea, poporul, armata. Ce rost are să stărui într'o idee fixă, când totul în jurul tău e schimbător?

Dece n'o fi înțelegând Filip că e mai bine pentru un rege să domnească peste supuși de două credințe decât să și-i macine în lupte unii împotriva celorlalți!

Regenta: Vorba asta să n'o mai aud. Drept e că în politică

rareori poţi fi deschis şi cinstit. Politica nu vrea să ştie de probitate, bunătate şi îngăduinţă.

In relaţiile diplomatice e, din păcate, un mare adevăr. Dar — face să-l jucăm şi pe Dumnezeu aşa cum ne jucăm pe noi? Şi face să stăm nepăsători faţă de credinţa noastră îndătinată pentru care atâtea vieţi s'au jertfit? Şi s'o dăm la o parte pentru o pâlpâire nesigură de opaiţ, în contradicţie cu ea însăşi?

Machiavell: Am spus ce cred. N'ai să mă judeci mai rău decât sunt.

Regenta: Te cunosc; ţi-o ştiu credinţa. Ştiu cât poate fi de cinstit şi de înţelept până şi omul care a lăsat să-i fugă cea mai temeinică şi mai apropiată cale de mântuire.

Mai sunt şi alţii, Machiavell, pe care ar fi să-i preţuesc, dar şi să-i mustru.

Machiavell: La cine faceţi aluzie?

Regenta: Trebue să-ţi mărturisesc că Egmont m'a mâhnit astăzi până 'n adâncul sufletului.

Machiavell: Prin ce anume?

Regenta: Prin felul lui nepăsător şi uşuratic. Vestea grozavă am primit-o tocmai în timp ce însoţită de toţi, şi de el, ieşeam dela biserică. Indurerată, nu m'am putut abţine să nu mă 'ntorc către dânsul şi să mă plâng: „Iată, ce se 'ntâmplă în guvernământul d-tale. Şi d-ta îngădui asta, Conte, când Regele aşteaptă atâta dela d-ta!".

Machiavell: Şi el?

Regenta: Ca şi când ar fi fost vorba de o nimica toată, a spus: „Numai de s'ar linişti Neerlandezii în privinţa Constituţiei lor. Restul n'are vre-o importanţă".

Machiavell: A fost mai mult sincer decât prudent şi evlavios. Dar şi cum să prindă Neerlandezii încredere când văd că ţintim mai mult la bogăţiile decât la bunăstarea ori la înălţarea lor spirituală?

Ce-au făcut nouii Episcopi? Au mântuit mai multe suflete decât au înghiţit venituri grase? Şi nu sunt mai toţi streini? Neerlandezii mai sunt încă în locurile de frunte, — dar nu-şi trădează Spaniolii la tot pasul râvna aprigă şi nestăpânită să pună mâna pe ele?

Cum n'ar vrea un popor să fie condus de ai lui şi în spiritul lui, decât de streini care, odată aşezaţi în ţară, şi-adună cu japca averi pe spinarea cetăţenilor, — care judecă după alte norme şi cârmuesc în silă şi fără inimă?

Regenta: Tu-l aperi pe adversar.

Machiavell: Cu inima sigur nu. Şi aş vrea să fiu şi cu raţiunea tot cu ai noştri.

Regenta: De-ar fi după tine, şi regenţa ar fi să mi-o dau din mână. Egmont şi Orania de când aşteaptă? Atât le era să-mi ia locul. Se vrăjmăşeau într'o vreme. Acum, împotriva mea s'au împăcat. Sunt prieteni nedespărţiţi.

Machiavell: De temut prietenie.

Regenta: Eu, ca să-ţi spun drept — mă tem de Orania şi mă tem pentru Egmont.

Orania n'are gânduri bune; ţinteşte departe. E fire ascunsă: Supus în tot cum s'arată şi fără să te contrazică nicicând, adânc

preaplecat și cât se poate de precaut, — face pân' la urmă numai ce vrea el.

Machiavell: Pe când Egmont, dimpotrivă; nu-i pasă de nimeni, de parcă toată lumea e a lui.

Regenta: Se ține mândru și cu capul pe sus ca și când el e mai mare în țară.

Machiavell: Poporul în el își pune nădejdile. Trup și suflet e cu el.

Regenta: Nu s'a sfiit nicicând să facă nesocotințe, ca și când n'are nimeni să-i ceară lui socoteală. Nu renunță deloc la numele de Egmont. „Contele Egmont", așa-i place să-i zică toți. Tot ca să nu se uite cumva că strămoșii lui au stăpânit provincia Gelde. Dece nu-și zice „Prinz von Gaure"? Doar îi revine titlul. Spune, dece? Nu e ca să-și pună în valoare drepturi perimate?

Machiavell: Il cred totuși un supus slujitor al Regelui.

Regenta: Să vrea el, câte servicii n'ar aduce Regenței! In loc ca făr' de niciun folos pentru el să ne facă atât sânge rău! Cu primirile, cu mesele și ospețele lui, i-a ținut pe nobili înrt'un gând și o simțire mai mult decât cele mai de temut întruniri secrete. Cu fiecare închinare la un pahar de vin, oaspeții au sorbit și un neîntrerupt elan de amețitoare năzuință. Cu o glumă de nimic, cum întorcea capul mulțimii! Și cu emblemele alea absurde de pe livrelele noi ale lacheilor lui, cum pusese plebea pe gânduri!

Machiavell: Sigur că n'a făcut-o cu nici un gând.

Regenta: Cu atât mai rău. Cum îți spun: nouă ne face rău și lui nu-și face bine. Ce e serios, el ia în glumă. Și noi, ca să nu părem că stăm cu mâinile 'n sân, ne vedem siliți să-i luăm gluma în serios. Așa se adună, una peste alta, și e fatal să ducă tocmai la ce am vrea să ocolim.

Cum e, e mai de temut decât cel mai de temut conspirator. Mult m'ar mira dacă la Curte nu i s'o lua act de toate. Nu pot să-ți ascund că azi puțin, mâine puțin, simt cum crește supărare peste supărare.

Machiavell: Așa i-o fi dictând lui conștiința.

Regenta: Conștiința lui se vede că-i arată numai fața cea surâzătoare. Purtarea lui însă jicnește. L-ai crede uneori deplin încredințat că el e Stăpânul, că nu ne-o spune chiar așa în obraz — și că numai din îngăduință nu ne dă afar' din țară. Dar, că lasă, nu e timpul trecut.

Machiavell: Ascultă-mă și pe mine: Pentru firea asta a lui deschisă și spontană nu-i face așa de grea învinuire. Iți faci rău și d-tale, și lui.

Regenta: Nicio învinuire. Știu însă tot ce are să urmeze, și-l cunosc. Faptul că e nobil Neerlandez și că poartă pe piept „Ordinul Lânei de aur" îi sporesc și încrederea în sine și îndrăsneala. Astea două îl pun la adăpost ca în cazul unei mânii și a unei condamnări repezi, să n'atârne de bunul plac al Regelui. De-ai sta să iei seama, ai vedea că toată nenorocirea Flandrei din el se trage. El e întâiul care i-a tolerat pe predicatorii streini, le-a trecut toate cu vederea, ba poate că s'a și bucurat în ascuns că ne dau nouă de furcă.

Lasă, las' să mă răcoresc. Povara asta îmi stă de mult pe su-

flet. Dar o să găsesc eu săgeata care să-l nimerească 'n plin. Ii știu eu punctul vulnerabil. Căci vulnerabil tot e.

Machiavell: Pe Consilieri i-ai convocat? Vine și Prințul de Orania?

Regenta: Am trimis după el la Anvers. — Pe ei vreau să arunc greul răspunderii, ca ori să lupte hotărît alăturea de mine împotriva mișcării, ori să se declare și ei rebeli. Grăbește-te să termini cu scrisorile, și adu-mi să le iscălesc.

Pe **Vasca** să-l trimiți la Madrid. E mai îndemânatic; Și e neobosit și de credință. Prin el vreau să-i vină lui frate-meu știrea. Să nu-i ajungă svonurile întâi. Mai am și eu să-i spun câte ceva înainte de plecare.

Machiavell: La ordine; totul va fi repede și întocmai îndeplinit.

LOCUINȚĂ BURGHEZĂ.

Clara, Mama Clarei, Brackenburg.

Clara: N'ai vrea să-mi ții sculul, Brackenburg?

Brackenburg: Te rog, scutește-mă, Clärchen.

Clara: Ce e iar cu d-ta? Dece-mi refuzi o plăcere de nimica?

Brackenburg: Cu ața asta mă pironești în fața d-tale de nu-ți mai pot ocoli privirea.

Clara: Fleacuri! Hai și-mi ține!

Mama (Impletind la ciorap, în scaun): Cântați ceva, copii! Așa drăguț cântați voi doi împreună! Erați veseli înainte, totdeauna mă făceați să râd.

Brackenburg: Inainte....

Clara: Ce să cântăm?

Brackenburg: Ce vrei.

Clara: Hai! Cu inimă! E cântec ostășesc. De-ai ști cât îmi place!

(Deapănă ața în timp ce cântă cu Brackenburg).

Vreau freamăt de tobe,
Vreau goarne sunând,
Iubitul în zale
Ostașii 'ndemnând!
Sus lancea, acuma,
A voastră e lumea;
Năvalnic mă 'ncinge
Un dor ne 'ntrecut;
Cum n'am și eu platoșe,
Cal și un scut!

Afar' din cetate,
Oriunde-ar porni,
In lupte, 'n provincii,
Eu l'aș însoți.

Să 'nfrângi pe duşman
Şi să-l vezi alungat!
Noroc fără seamăn
Să poţi fi bărbat!

(In timp ce cântă, Blackenburg se tot uită la Clärchen. Pân' la urmă, cântul îi rămâne în gât. Cu ochii în lăcrămi lasă sculul din mâini şi se 'ndreaptă spre geam. Clärchen cântă singură mai departe. Mama îi face supărată semn, se ridică, se duce câţiva paşi după el, dar nehotărîtă, se 'ntoarce şi se aşează iar).

Mama: Dar ce e'n stradă, Brackenburg? Aud trupe în marş.

Brackenburg: E garda Regentei.

Clara: La ora asta? Ce rost are? (Se ridică şi se duce la fereastră după Brackenburg).

Nu e garda ei obişnuită. Sunt mult mai mulţi. Mai toate trupele. Ascultă, Brackenburg, aleargă şi vezi ce-o fi? Ce s'o fi 'ntâmplat? Hai, du-te, dragă Brackenburg, fă-mi plăcerea!

Brackenburg: Mă duc. Mă 'ntorc numaidecât.

(Işi dau amândoi mâna la plecare).

Mama: Iar îl trimiţi.

Clara: Vreau să ştiu ce e. Şi-apoi, nu te supăra, îmi face rău să-l văd. Nici nu mai ştiu cum să mă port cu el. Ştiu, sunt vinovată faţă de el, şi mă doare în suflet că sufere atât. Dar ce pot face?

Mama: Şi ce băiat bun!

Clara: De-asta şi sunt, fără voia mea, atât de drăguţă cu el. Nici nu-mi dau seama uneori că i-o strâng şi eu mâna când mi-o strânge el atâta de cald şi drăgăstos. Mă mustru în mine însumi. Ştiu; nu e cinstit să-i întreţin speranţa în zadar. Mi-e urît că fac asta, dar Dumnezeu ştie că nu cu gând rău. Aş vrea să-i tai speranţa, dar nu mă 'ndur nici să-i rup inima.

Mama: Nu faci bine.

Clara: Ţineam la el; şi crede-mă, poate că într'un fel ţin şi acum. Puteam să mă mărit cu el, dar înamorată de el, acum îmi dau seama, n'am fost nicicând.

Mama: Fericită tot te-ar fi făcut; e sigur.

Clara: Aş fi avut o viaţă îmbelşugată şi tihnită.

Mama: ...pe care din vina ta, ai pierdut-o.

Clara: Dar par'că mai ştiu ce e cu mine? Când mă gândesc la ce-a fost, nu pot nicicum să-mi dau seama cum s'a 'ntâmplat. Dar e destul să-l revăd pe Egmont şi înţeleg tot şi-mi dau seama că aş fi în stare de orice. Ce om: Toate provinciile i se închină, şi eu, în braţele lui, să nu mă simt cea mai fericită fiinţă din lume?

Mama: Dar în viitor?

Clara: Eu mă întreb atâta: Mă iubeşte? Dar că mă iubeşte — mai e asta întrebare de făcut?

Mama: Să mai ai copii! Tot inimă sărită. Cum o să se sfârşească? E vai şi amar. Nicio bucurie. Te-ai nenorocit şi pe tine, şi pe mine.

Clara (Liniştită): Nu mă mustrai, la început.

Mama: Din păcate am fost prea bună. Tot timpul prea bună.

Clara: Când trecea Egmont călare și alergam la fereastră, mă certai? Nu veneai și tu la fereastră? Când se uita surâzând în sus, și înclinând din cap, nu-ți plăcea? N'o luai ca o cinstire adusă fetii tale?

Mama: Mai mă și mustri.

Clara (Mișcată): Și mai târziu, când trecea tot mai des pe strada asta și simțeam că numai de dragul meu trece, nu te bucurai și tu în ascuns? M'ai ținut tu de rău când dindărătul perdelii îl așteptam să treacă?

Mama: Dar credeam eu să ajungă așa de departe?

Clara (Cu vocea sugrumată și abia stăpânindu-și plânsul): Și într'o seară, pe când stăteam la lampă, când ne-am pomenit cu el înfășurat într'o capă, cine nu mai știa cum să-l primească, în vreme ce, uluită, eu înlemnisem în scaun?

Mama: Dar m'aș fi așteptat eu ca nenorocita asta de dragoste să scoată dintr'odată din minte pe o fată atâta de 'nțeleaptă ca tine? Să trăesc eu asta! Fata mea....

Clara (Isbucnind în lăcrămi): Mamă, ce-ți vine? Iți faci o plăcere să mă chinuești?

Mama (Plângând): Iacă, mai și plâng acum! Cât pătimesc eu de pe urma nesocotinței tale. Ce vrei mai mult amar — fata mea, singurul meu copil — o decăzută!

Clara (Ridicându-se, cu răceală): Decăzută ? ! — Iubita lui Egmont — și decăzută! Dar ce prințesă n'ar râvni locul lui Clärchen în inima lui! Mamă, mamă, tu nu vorbeai așa! Ascultă-mă, mamă: lumea ce-o spune, vecinele ce-or flecări, — ce poate să 'nsemne? Odăița, căscioara asta de nimic, e un rai de când dragostea lui Egmont a intrat în ea.

Mama: E drept; nu poți să nu ții la el. E așa de bun, de firesc, de deschis!

Clara: Nu s'ar ține el mândru de nimic. Te uiți, mamă, — și e „Marele Egmont". Și când vine la mine, cât de drăguț, cât de bun e! Cum știe să-mi ascundă și mărirea, și faima! Și ce firesc îmi poartă de grijă: așa, ca simplu om, ca prieten, ca iubit.

Mama: Vine astăzi?

Clara: N'ai văzut că sunt tot cu ochii pe geam! Tot cu urechia la ușă? — Știu bine că nu vine decât seara, cu toate astea din zorii zilei, de cum mă scol, îl tot aștept, în fiece clipă. Dece nu sunt eu băiat, să pot să-l însoțesc și la Curte, și pretutindeni? Să-i port eu steagul în bătălii!

Mama: De când te știu, ai fost alăturea de drum. De mic copil: ori înflăcărată, ori dusă pe gânduri. — Dar nu te îmbraci și tu puțin?

Clara: Știu eu, mamă? Dacă n'oiu avea altceva... Ieri, închipue-ți, au trecut trupe de-ale lui, cântând despre el. Numele i l-am auzit, atât am înțeles. Dar inima îmi bătea să se spargă. Eram în stare să-i opresc în drum, dacă nu-mi era rușine.

Mama: Ia seama! Nesocotită cum ești, te faci de râs. Te dai în vileag în fața lumii. Ca deunăzi la văru-meu când ai dat cu ochii de gravura în lemn, cu explicații, și ai strigat: „Contele Egmont!". Mi-a pocnit obrazul.

Clara: Şi ai fi vrut să nu strig? Era bătălia dela Gravelingen! Caut pe gravură sus la litera C. Găsesc jos: „Contele Egmont, căruia i-au împuşcat calul subt el".

N'am mai ştiut de mine. — Dar pe urmă tot am râs de bietul Egmont făcut din lemn, mare cât turnul din Gravelingen de alături, şi cu luntrile engleze pe lângă el.

Când mă gândesc cum îmi închipuiam eu o bătălie şi cum îl vedeam în minte ca fată pe Contele Egmont când auzeam vorbind despre el şi despre Conţi şi prinţi!

(Brackenburg vine).

Clara: Ce se 'ntâmplă?

Brackenburg: Bine nu ştie nimeni. In Flandra trebue să fi isbucnit o răscoală de curând. Regenta ar trebui să ia măsuri, altfel se 'ntinde şi încoace. La castel e pază puternică, cetăţenii sunt în păr pe la porţi, lumea forfote pe străzi. — Alerg să văd ce-o fi cu tată-meu. (Dă să plece).

Clara: Ne vedem mâine? M'aş duce acum, să mă schimb puţin. Aşteptăm pe unchiu. Să arăt şi eu mai îngrijită. Vin' de-mi ajută, mamă. Ia şi cartea, Brackenburg. Şi mai adu-mi vreuna la fel.

Mama: La revedere.

Brackenburg (Singur):

Şi eu îmi pusesem de gând să plec. Dar că ea nu-mi zice „stai", îmi vine să turbez. — Nenorocitule! Nici soarta ţării tale nu te mai turbură? Şi nici răscoala care se înteţeşte? Tot una ţi-este Concetăţeanul tău ori Spaniolul? Cine cârmueşte — ori cine are dreptul? — Ce altfel eram în şcoală! Când se dedeau subiecte pentru oral: „Cuvântarea lui Brutus despre libertate!". Eu eram veşnic întâiul. Ţin minte Rectorul cum spunea: „Numai de nu te-ai pripi aşa. Incet, mai potolit, mai pe 'ndelete!" — Eram pe-atunci numai elev. Şi-acum, căzut, nu mai văd nimic decât pe fata asta. Şi nici eu nu mă pot rupe de ea, nici ea nu mă poate iubi.

Ah, nu! Nu se poate să mă fi scos de tot din inimă! — Nu de tot — dar jumătate ori nimic. — Nu mai pot îndura. —

Adevărat să fie ce mi-a şoptit mai alaltăeri un camarad? Că primeşte noaptea pe furiş pe un bărbat, când pe mine, ruşinoasă, mă isgoneşte de cum înserează? Nu, nu poate fi adevărat.

E o calomnie, e o minciună sfruntată. Clärchen e nevinovată pe cât sunt eu de nefericit. —

M'a oropsit — m'a scos din inimă. — Şi eu să mai trăesc? Nu pot, nu e cu putinţă. Şi când ţara mea se frământă în desbinări, eu în freamătul ăsta lâncezesc? Nu, nu mai e cu putinţă.

Când aud goarna, când aud împuşcături, mă săgetează în inimă! Dar nu mă 'nflăcărează, nu mă smulge avântul să simt ca ceilalţi, să lupt cu ceilalţi, să-mi pun viaţa pentru ţară! — Ce jale! — Ce ocară! Mai bine s'o sfârşesc odată.

Am încercat deunăzi să mă 'nnec. Mă scufundam, dar instinctul din mine a fost mai tare. Imi dam seama că ştiu să înnot. Fără voia mea, m'am salvat. —

Dece nu-mi iese din minte timpul cât mă iubea, — părea că mă iubește? Fericirea de ce a apucat să-mi pătrundă până în adâncul ființei? Nădejdea dece mi-a năruit toate bucuriile vieții, după ce mai întâi mă îmbiase cu fericiri cerești? — Și sărutul dintăi! Unicul sărut! Aici — (Punând mâna pe masă) Aici eram, noi singuri — Drăguță cu mine fusese totdeauna — dar atunci s'a înduioșat — S'a uitat la mine. Eram fericit — și i-am simțit buzele pe buzele mele. — Și acum? — Mai bine să mor. — Prefer.

(Scoate din buzunar o sticluță). Cel puțin să nu te fi furat în zadar din dulăpiorul de doctor al fratelui meu. Otravă mântuitoare! Tu, numai tu-mi poți fi alinarea în tot sbuciumul, îndoiala, chinul meu de moarte.

Sfârșitul actului I.

GABRIELE D'ANNUNZIO: MOARTEA CERBULUI

Era spre-amurg. Pândeam de-o vreme cerbul,
Ci prea stătusem furişat prin trestii
Şi m'a cuprins urâtul. Dar deodată
Văzui un om care'nnota în Serchio.

Un om era. Simţii însă că pielea
Mi se'ncreţi ca la miros de fiară.
Roşcat era la plete şi la barbă
Ca mătura, lânoşi avea subsorii,

Dar păr deosebit de acel din falcă
Părea că'ncepe a-i negri spre pântec,
Păr bestial; iar părţile lui joase
Păreau enorme: tălpi, picioare, coapse

Ca de un monstru, aşa de multă apă
In mersu-i răscolea înnotătorul,
Deşi ţinea el braţele-i afară
Cu trunchiu'ntreg ivit deasupra spumei.

Era un om. La cârdul de răţuşte
Speriate râse. Auzii un clocot
Şi-odată s'asvârli pe teşitura
De mal, sări în patru mari copite.

Il cunoscui şi-un tremur mă pătrunse.
A fost aevea cel născut din Nour,
El aprig şi bimembru, pân'la mijloc
Un om şi'ncolo cal vânjos în coarde.

Centaurul ! Avea roşcat el părul,
Corbiu era la coadă şi la spate,
Şi pintenog, şi falnic arcuită
Avea spinarea lui de cal şi om.

Şi-avea un cap rotund şi cu vârtejuri
De păr ca nişte vrejuiri de viţe,
Şi-l apleca spre-a ronţăi mlădiţe
De ramuri verzi şi tinere vlăstare

Cu gura-i mare dată spre merinde
Insângerată, la strivit de oase
Şi la băut dintr'o sorbire vinul
Din cană largă de la mese în Tesalia.

Nălţa el braţul omenesc c'un biceps
Tresăltător, din plop să rup'o creangă.
Deodată apoi o rupse'n trap gigantic
Şi repede se mistuie'n pădure.

Iar pieptu-mi bocănea, întreg în mine
Eu tremuram. Ci'n ascunzişu-mi verde
Şi umed sufletu-mi simţea beţie
De forţe vechi. Şi auzii cum boncăe,

Cum boncăe de chin şi pizmă cerbul
Străpuns caşi de colţii unui leu.
Ţâşnii din trestii, potolii îndată
Cutremurul ce-mi stăpânise trupul.

Şi mă făcusem sprinten ca ogarul
Prin şnepeni şi'n mărăcinişuri roşii
In grabnică tăcere parcă fuga
Mi-era în vis şi pâsl'aveam sub talpă.

Puterea ce doresc să am, o Derbe,
E în metalul cel topit de flacări,
Nepieritoare'n bronzul cel Corintic;
Ţi-aş întrupa ce ochii mei văzură ?

In harţă pe cerboiu îl înşfăcase
Centaurul de creştet între coarne
Cum cineva pe un duşman de plete
L-înhaţă, 'l tăvăleşte până'l calcă

Pe jos sdrobind spinarea-i şi cerbicea
Pe sub călcâi, sau cum la sburdăciune

Un armăsar dă busna peste o iapă
Nebun în pofta lui de-a o supune.

Decum de creştet el cuprinse cerbul
Cu ambele picioare de nainte,
Se încleştase'n spate copleşindu-l
Cu pieptul, cotropindu-l cu povara.

Se sbuciumă turbat sub fiară cerbul
Cu ochi holbaţi, grumazul murg şi'mboalfă
De muget şi năduf, la orice crâncen
Opint împroaşcă stropi pe jos, spumoase bale.

Era din cel mai vechiu şi nobil sânge
Regal, din cerbii ce-i vrăjea cimpoiul,
Un mal de trup şi sdravăn ca de bivol,
Fălos de corn cu douăzeci de ramuri.

Ce mai rivali pe lună în septembre
Gonise el din cuiburi răcoroase
Şi'nfipse'n scoarta de tufani nainte
De-a se'ntâlni cu acest Tesal bimembru !

Se tot sbătu, se svârcoli, se'ntinse,
Şi muget răsuna'mprejur de-oriunde.
Lăsând în pumnul monstrului o creangă
Din cornu-i, se'ncură puţin, se'ntoarse,

Din nou se'ntoarse să se'ncleşte cerbul
Din nări suflând văpăi şi răsbunare.
Svârlind din mână ciumpul, oblu'n patru
Copite atunci se'nţepeni spre pază.

Şiroiu de sânge-i picura pe pieptul
Bărbat de om, sudori curgeau pe pieptu-i
De cal şi-i tot sclipea ca de aramă
Spinarea, aci mai slab, aci mai tare,

La soarele pieziş, care departe
Bătea pe trunchiuri, se păta de frunze.
Şi-afund în codru se făcu tăcere.
Simţeai un gâfuit de om şi fiară.

Țepușele de pini ca un jăratic
Păreau că ard pe câmpul de bătae.
Cu duhul aspru bestial în aer
S'amesteca mirosul de rășină.

Propti'n pământ protivnica-i vârtute
Și ca un taur la isbire, cerbul
Plecă armura. Coada de Centaur
De trei ori o plesni în vânt ca biciul,

O repejune roibă'nrămurită
Se năpusti ca un sbierat de moarte.
O Derbe, prins de spaimă încă tremur
De soarta pieptului de om al fiarei.

Atunci crezui c'aud umanul gemet
La'ncondurarea calului sălbatic.
Tesalul însă c'un avânt năpraznic
Supuse și de data asta cerbul.

De frunte-l apucase, de sub coarne,
Și-i răsturnase botul. Astfel, ambii
Inarborați unu'nnădit întraltul,
In valma lor ca un mănunchiu, dușmanii

Prin umbre și lumini sub cerul mut
Și săgetat de'mproșcături de sânge
Luptau. Și peste trupul celor două
Sălbăticiuni, peste picioare, peste creste,

Păr des și coamă sburlă, sexul forței —
Eu îngrozit văzui cum nalță capul
Biet Neamul meu, cum vântul astei furii
Răscoală chiar din creștetu-mi șuvițe.

Și plin de remușcări străvechi de frate,
Dela pândiș peloc destins-am arcul.
Dar omul-cal isbind cu pumnii'nlături,
Smulsese ale vrăjmașului său coarne.

La frângere auzii grozavul troznet
Al osului desprins până la falcă.

Se scurse'n aburi creerul din ţeastă-i,
Amestecat cu purpura de sânge,

Iar trupu'nalt căzu pe totdeauna
C'un bufnet surd şi sângeră'n tăcere;
El nu se mai clinti. Un val fierbinte
Scăldă ţepoasa ţărnă arsă. Râse

Centaurul precum a râs la cârdul
Care'nnota uşor prin Serchiul verde.
Apoi el mare'n cercul gol de codru
Luă'ndoita prad'a luptei crunte

Şi adulmecă'n văzduh. Dar înainte
De-a o porni, a strâns trei ramuri pline
Cu rod de pin. Şi două'n jur de coarne
Le'ncolăci şi-avu făclii de noapte.

A treia o'ndoi, podoabă sfântă
Făcu din ea, ghirlandă pentru tâmple,
Pe unde vinele-i de greu încord bolfite
Ardeau de sânge aprins, învineţite.

Cu fruntea'ncinsă, armat cu facle negre
Intinse el spre cer lăţita-i gură
Ca să răsufle. S'auzea departe
Al mării vuet, freamătul pădurii.

Un nour singur sta în tot înaltul
In chip de zee care adoarme'n patu-i.
Slăvi Născutul ei divina-i formă
Ce-o fecundase Ixion orbitul.

Ce mândru mi-apăru ! In orice muşchiu-i
Vibra o viaţă unică. Deodată
Săltat în sus, el umbră răsfirată
Pieri spre mit în negura'nserării.

Trad. de **G. Murnu**

ÎNFRÂNGEREA MATERIALISMULUI-ATEU... SUB PRESIDENȚIA LUI TITU MAIORESCU

Lumea științifică românească așteptase cu nerăbdare întoarcerea în țară și lecția inaugurală a Profesorului Doctor N. C. Paulescu, prietenul și colaboratorul cel mai prețios al ilustrului president al Academiei de Medicină din Paris, Lancereaux, și elev al marelui Dastre. Dar lecția de deschidere a cursului său de Fisiologie medicală a căzut ca o bombă: tânărul savant, doctor în Medicină, doctor în Chimie și în Fisiologie, combătu energic materialismul-ateu și afirmă, cu argumente științifice indiscutabile, ferma sa convingere în existența lui Dumnezeu și a sufletului.

In pragul secolului nou, un om de știință de care Occidentul științific se despărțise cu mare părere de rău, avea curajul să atace mai ales cele mai scumpe iluzii ale secolului trecut, ale secolului ce se mândrise cu epitetul „științific", și să demonstreze categoric că *„generația spontană"*, *„haeckelismul"* și *„darwinismul"* nu sunt decât niște biete *„ipoteze false"*, care nu au ce căuta în știință.

Arma Profesorului Paulescu, *„metoda experimentală"*, nu putea fi discutată; ea se bizuia pe două facultăți imbatabile ale creerului: *„facultatea de a observa"* și *„facultatea de a raționa"*. De aceia materialiștii și ateii români crezură că lucrul cel mai nimerit era de a se răspunde învățatului fisiologist printr'o altă armă, foarte puternică dacă nu și științifică: *„complotul tăcerii"*. Și tăcură chitic toți.

Dar Profesorul Paulescu, simțind tactica adversarilor săi, publică lecțiile sale inaugurale și le trimise personalităților cu vază din țară, în fruntea cărora, pe vremea aceia, strălucea Titu Maiorescu.

Acesta, deși el însuși partizan al „evoluționismului", se grăbi să-i răspundă, umplând amândouă fețele unei cărți de visită, cu scrisul său frumos, elegant și calm:

„17/30 Dec. 1902.

„T. MAIORESCU

„Mulțumește d-lui prof. Paulescu pentru binevoitoarea trimitere a lecțiunii d-sale asupra Darwinismului, pe care a cetit-o cu toată luarea aminte și asupra căreia va încerca să deștepte în „Convorbiri" o discuție convenabilă din partea profesorului Darwinist, cel puțin Haeckelian, de la Iași, pentru ca să se intereseze și studențimea noastră de foarte instructiva controversă, indi-

cată şi în cursul de Istoria Filosofiei contimporane cu ocazia teoriei evoluţioniste a lui Herbert Spencer. Asupra hipotezei în general (pag. 4 şi 5) se explică mai prudent A. Comte în „Cours de philosophie positive", vol. II, leçon 28".

Titu Maiorescu s'a ţinut de vorbă şi astfel, „*Convorbirile Literare*" publicară „controversa", care s'a terminat cu spulberarea argumentelor materialiste şi atee.

Focul a fost deschis de Dr. N. Leon, profesor de Zoologie la Facultatea de Medicină din Iaşi, în Aprilie 1903, prin articolul „Generaţia spontanee şi Darwinismul", pag. 343.

Urmară:

Dr. N. Leon: „Generaţia spontanee şi Darwinismul", în Dec. 1904, p. 1131.

D. Voinov (profesor de Zoologie la Facultatea de Ştiinţe din Bucureşti): „Transformism sau Paulism", Ianuarie 1906, p. 46.

D. Voinov: „Fiziologie sentimentală", Martie-Mai 1906, p. 465.

D. Voinov: „Dovezile", August 1907, p. 779.

D. Voinov: „Dovezile", Sept. 1907, p. 889 în care autorul vorbeşte de organele rudimentare, de organe atavice, de mutaţiile lui Hugo de Vries, de „rase", dar nu aduce nici o probă ştiinţifică de transformism al „speciilor".

Poate decepţionat de neseriositatea argumentelor evoluţioniste sau mai de grabă cucerit de logica clară şi precisă a Profesorului Paulescu, în 1908, Titu Maiorescu dă drumul în „Convorbiri", replicii acestuia: „Dovezi nevalabile". Oct. 1908, şi „Controversa" încetează....

Evident, procedeul lui Titu Maiorescu va fi nemulţumit pe partisanii „Complotului Tăcerii" şi pe cei car voiau să aibă ei ultimul cuvânt, dar mândrul Maiorescu nu putea să admită această lipsă de cavalerism.

Iată dece, în numele elevilor lui Paulescu, îi aducem omagiile noastre de admiraţie şi de gratitudine.

V. Trifu

CÂTEVA LUCRURI DIN VIAȚA DE STUDENT A LUI PANAIT CERNA

Se născuse în satul Cerna, din Tulcea. Tatăl, Panait Stanciof, „de profesiune....” — și aici locul e lăsat liber la matricola dela Facultatea de Filosofie și Litere din București (matricola cu Nr. 250, din 1900—1901)..... murise, adăugăm noi, cu câteva luni înainte de nașterea poetului (Panait Cerna se naște la 26 August 1881 — scrie la matricolă) și fusese învățător. Fostul elev al Liceului real „Nicolae Bălcescu” din Brăila care absolvise (certificatul cu Nr. 81 din 30 Iunie 1900) așa de strălucit cursurile școalei secundare, venia să-și adape mintea înclinată spre vis și speculație cu tot ceea ce Universitatea bucureșteană îi putea oferi pe vremea aceea: filosofia clară și severă a lui Titu Maiorescu, elocința dusă până la extaz și căldura unui suflet care aduna puhoi de lume în sală a lui Nicolae Iorga, eleganța expunerii și adâncimea cugetării lui Pompiliu Eliade, vastele incursiuni în filosofia veche și modernă a lui C. Dimitrescu-Iași, cultura claiscă a lui Ion Bianu; documentarea științifică a lui Dimitrie Onciul ș. a. m. d.

Pe lângă acestea, strălucitele figuri de colegi: veșnic regretatul Vasile Pârvan, suflet tragic și sublim totodată, Oreste Tafrali; filosoful de clasică elocință Ion Petrovici; veșnic pasionatul și tânărul Petre V. Haneș și alții.

Panait Cerna, timid, scund și muncitor, va fi unul dintre cei mai valoroși studenți. Insuși d. I. Petrovici, în ale sale *„Figuri dispărute”*, are cuvinte de înaltă prețuire:

„Dacă ar fi să caracterizez c'o vorbă raporturile noastre, scrie d-sa, ași putea spune: am fost veșnic rivali, niciodată vrășmași”... ....pe întreg domeniul universitar amândoi fiind studenți sârguitori, cu examenele pregătite bine, cu conferințe remarcabile...”.

De altfel, frumoasă mărturie stau notele. La Panait Cerna, care urma două cursuri de specializare, unul pentru licența în filosofie, celalt pentru licența în filologie modernă, toate bilele sunt albe, afară de una singură roșie, la Istoria Românilor și Geografie.

„Cerna — continuă d. Petrovici — o fire mai timidă.... s'a ținut la început mai în rezervă și a rămas câtva timp mai în umbră. De-aci l-am scos și adus, cu oarecari sforțări, la Societatea Studenților în Litere, pe care o întemeiasem cu Petre Haneș, V. P. Sassu, Cezar Partenie, Caracostea, Ștefănescu-Goangă, Friedmann și alți...”.

Și ceva mai departe: „Din primul moment și cu însușiri pe

care n'avea trebuinţă să le râvnească altora, s'a afirmat ca un conferenţiar valoros — cu oarecare extincţie de voce şi cu inconvenientul staturii prea mărunte — aşa că, în scurtă vreme, a ajuns un stâlp al acelei societăţi, în care pusesem o bună parte din entuziasmul şi ambiţiunea noastră juvenilă".

Debilitatea sa fizică, morbul care-l rodea într'una, îl poartă de colo până colo! Bucureşti, Sinaia. Câmpul-Lung.... Intr'o scrisoare din 1905, semnată Panait, îşi descărca tot focul prieteniei, o adevărată perlă *de amicitia:*

Sinaia 8/7/905.

Dragul meu,

Imi eşti aşa de drag — şi aşa de departe. Poate te întrebi atunci, de ce nu-ţi scriu mai des şi mai mult. Vorbele! — Ce pot spune ele? Şi de câte ori nu spun altceva de cât gândul nostru! Intreabă ele totdeauna inima noastră? Şi dacă o întreabă, se supun oare suggestiunilor ei? Vorbele sunt nedisciplinate şi ipocrite: îşi trădează mama lor, inima sau mintea care le-au dat naştere. Totuşi, dacă rândurile astea cată să scuze lenevia mea, — mi-ar fi drag să primesc de la tine vorbe dulci, o glumă, un surâs pe care-l voi urmări pe rândurile sigure, trase de mâna ta, care nu ştie să şovăiască. In cinstea legăturii noastre, port în fiecare zi la pălărie o ramură de brad — semn al tăriei simbol al prieteniei care pluteşte senină deasupra timpurilor şi a împrejurărilor.

Panait.

Cum o ducea la Sinaia, ne-o spune tot el, într'o altă scrisoare (4 Mai 1905) şi ne-o mai spune d. Petrovici, în cartea pomenită: nemulţumit cu regimul, atât de sever pentru bolnavii de piept, ar fi vrut escapade pe munte — poetul visa „Vârful cu dor"'... Când, în fine, scapă de carcera sanatoriului, îi şi trimete bunului său prieten, d-l General Dr. *Vasile Panaitescu,* o depeşă — scurtă şi feminină:

(Sinaia, 21 Sept. 1905).

Dragul meu,

Scăpat, scăpat de tot.
Te sărut mult, mult de tot.
Te doresc mult, mult de tot.
Trist că-mi eşti departe, trist de tot.

Cerna.

Mâine plec Bucureşti.
Regală 11.
(Stanciov).

Şi, de cum coboară în Bucureşti, viaţa i se împarte între muza seducătoare şi „vârtejul examenelor". Pe deoparte, îşi publica mereu poesii în *„Semănătorul"* lui N. Iorga, un zeu al tineretului — pe aceea vreme —; pe de alta, îşi încheia anii de Universitate. Suntem în toamna anului 1905. Maiorescu îl preţuieşte mult. Poetul, timid şi entuziast, totuşi înflăcărat de culmile Empireului, ca şi de bucuria diplomei de licenţă, simţia nevoia destăinuirii:

București
9 Oct. 905 [1]

Dragul meu,

Sunt în vârtejul examenelor și în mrejele multiple ale celui dintâi dintre zei. Poţi să-ţi închipui ce fericit și ce neliniștit totodată trebue să fiu în această atmosferă de neastâmpăr și de făgăduinţi seducătoare. Am nevoie mai mult ca oricând de un sfetnic, și apreciez mai mult ca oricând sufletul tău, care acum îmi lipsește.

Când voi scăpa de examene, îţi voi scri o scrisoare lungă.

Când ne vom revedea?

Te sărut cu mult drag,

Cerna.

Peste două luni și ceva își dădea, în adevăr, primul examen oral de licenţă. Examenul se face sub președinţia lui Titu Maiorescu, la 26 Ianuarie 1906. Rezultatul: peste tot bile albe. Logica (Titu Maiorescu), Psihologia (I. Crăciunescu), Etica, Sociologia (C. Dimitrescu-Iași), Estetica (C. Rădulescu-Motru). Candidatul este admis, la 6 Febr., pentru al doilea examen oral de licenţă, unde primește peste tot bile albe: Istoria Filosofiei Vechi și Moderne (C. Dimitrescu-Iași), Istoria Filosofiei Contemporane, Pedagogia (Titu Maiorescu), Literatura Română (Ion Bianu), Literatura Franceză (Pompiliu Eliade). „Prin urmare — încheie procesul verbal *Titu Maiorescu,* trecând cu mâna sa tremurândă rezultatul — candidatul, întrunind *toate bilele albe* la cele 3 probe, se proclamă licenţiat în filosofie *„magna cum laude"*.

Peste o săptămână, îi și scrie prietenului Vasile, rânduri pline de descătușare dar și de bucurie:

Buc. 13 Februar 906 [2].

Iubitul nostru,

Târzie așa cum a fost, scrisoarea ta ne-a umplut sufletul de bucurie și înduioșare. De-abia apucăm să te vedem cu noi. Iar când e vorba de sufletul ăla svăpăiat, care-l știam iubind mai mult „Sămănătorul" decât examenele și cursurile de Universitate.... e azi licenţiat.

Sss! descoperiţi capul: încă — Magna cum laude —. Iată un vis realizat de poet.

Te așteptăm iubindu-te cu dragoste,

Pârvescu-Stanciov.

Cu aceasta, se încheie un mare capitol din viaţa sa.

Bucuriile unor izbânzi sunt de cele mai multe ori prilej de noui frământări.... Viaţa nu se încheie la un capitol. Ea își urmează drumul până unde îi e dat să-l urmeze.

De aici încolo, o mare tragedie, cu tablouri frumoase, pentru restul zilelor sale.

I. Georgescu-Vîşte

1 Francată: Buc. 23 Oct. 905.
2 Francată: *București,* în 26 Feb. 906.

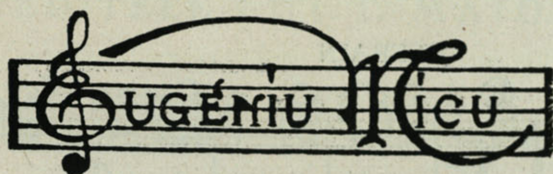

S E R E N A D A

IN SOL MAJOR

Op. 2

PENTRU ORCHESTRĂ DE COARDE SAU SEXTET

III.
D A N S

Andante con moto

IV CORDA

REFRAIN

Ripetiz. dalla lettera J.

(Va urma)

DIN INEDITELE LUI T. MAIORESCU

I

ETHISCHE, ÄSTHETISCHE UND KRITISCHE APHORISMEN

Von T. L. MAIORESCU

1 *Zur Technik der Poesie.* Es ist ein wesentlicher Fortschritt der eigenen Bildung, wenn man, neben dem Inhalt einer Dichtung, zugleich ein scharfes Augenmerk auf deren Form zu richten innerlich gezwungen wird. Dies ist um so wichtiger, als der klassische Dichter sich gerade durch die Form von dem nicht durchgebildeten am bestimmtesten unterscheidet. Es ist erstaunlich, welchen Einfluss das Versmass, die Strophe, Annomination, Onomatopoesie, Vokalisation u. s. w., auf den Eindruck einer Dichtung ausüben. Man bemerke z. B. in Göthe's Gedicht „Geständniss" / westöstlich. Divan / folgende Verse:

„Am schwersten zu bergen ist ein Gedicht,
Man stellt es unter'm Scheffel nicht.
Hat es der Dichter frisch gesungen,
So ist er ganz davon durchdrungen,
Hat er es zierlich nett geschrieben,
Will er, die ganze Welt soll's lieben".

In den letzten vier Zeilen liegt eine bedeutungsvolle Schönheit der Sprache. Die einzelnen Laute abgesehen vom Sinn der Worte, drükken im Wesentlichen den in ihnen enthaltenen Grundgedanken aus. Der Grundgedanke ist: was einen Inhalt hat, will einen Umfang haben, was intensiv sich gebildet, will extensiv werden. Wunderbar ist nun dies in den Vokalen selbst ausgedrückt:

Hat es der *Dichter frisch gesungen...*

In der Mitte des Verses kommen hier zwei i vor: Dichter, frisch, namentlich das spitz abgeschnitene „frisch", recht bezeichnend für die Intensivität der Arbeit. Nun aber will sie sich auch ausdehnen, und wir finden in der nächsten Zeile die breiten, offenen Vokale a, o, u:

So ist er *ganz davon durchdrungen*

Dasselbe Verhältniss ist in den nächstfolgenden Zeilen:

Hat er es *zierlich* nett geschrieben...

und darauf:

Will er, die *ganze Welt soll's* lieben...

Eine in dieser Beziehung auch bemerkenswerte Stelle findet sich im Monolog der Lady Milfort aus „Kabale und Liebe" / IV. Akt., 8. Scene / :

> „Es ist geschehen! Gehoben das furchtbare Hinderniss,
> Zerbrochen alle Bande zwischen mir und dem Herzog.
> Gerissen aus meinem Busen diese wütende Liebe!"

In den Wörtern: *Gehoben, zerbrochen, gerissen,* namentlich im gellen Vokal des letzteren, liegt eine solche Gewalt der Sprache, dass man selbst ohne sie zu kennen im Stande ist, den Inhalt des Satzes zu erraten. Leanders [1] Quatrain mit: „Stilles Wasser im Kruge" (derselbe Gedanke mit Schillers Distichon „Viel 1000 Masten"). Aber im letzten Vers lieber ein Trochäer anstatt des Daktylos.

Im Zusammenhange damit mögen folgende Bemerkungen über zwei ihrer Zeit viel gelesene Dichter ihren Platz hier finden. Dass Tiedge [2], einer von diesen, ein unfertiger Dichter war und für die Schicklichkeit und Wirkung des Versmasses keinen Takt besass, offenbart sich gleich in der „Weihe" zu seinem bekanten Gedicht „Urania". Diese Weihe, welche in ernsten feierlichen Akkorden den Leser vorbereiten soll, hat Tiedge in demselben Versmass zu verfassen für gut gefunden, in welchem der für solche Dinge einzig feinfühlende Goethe sein Hochzeitlied mit der Mäusegeschichte gemacht hat.

> „Wir singen und sagen vom Grafen so gern.
> Der hier in dem Schlosse gehauset,
> Da" u. s. w.

So kommt es dann, dass Tiedge's Weihe in dem vorwärtspolternden Versmass ihre Wirkung vollständig verfehlt. Mann hörre z. B. die dritte Strophe:

> „Mein Geist war fern um ein teures Grab
> Vertieft in unendliches Trauern,
> Da kam auf mich ahnendes Leben herab,
> Gleich wunderbar mächtigen Schauern".

Es ist als ob man auf „Vertieft in unendliches Trauern" einen Walzer tanzen sollte. Ebenso die fünfte Strophe :

> „Hell flos um blondes Gelock der Kranz,
> So strahlt's an unsterblichen Stirnen.
> Doch dämmert es ernst durch den leuchtenden Glanz,
> Es war das erhabenste Zürnen"
> u. s. w.

Wie konnte man nur solchen Inhalt in die Form von Anapaesten bringen!

In Ernst Schulze's [3] „bezauberter Rose" gibt die Strophe Veranlassung, über des Dichters epische Befähigung zu urteilen. Man merkt beim Durchlesen des ersten Gesanges gleich, dass Ernst Schulze das meiste Talent zur Lyrik hatte und wenig zum, allerdings schwereren, epischen Gedicht. In sehr interessanter Weise offenbart sich dies dadurch, dass der Dichter mit seiner gewählten Strophe, der Stanze, sehr gut auskommt, so oft er lyrisch ist, dass er aber, sobald er eigentlich episch zu werden beginnt, sie nicht ganz ausfüllen kann, sondern die zwei letzten Verse

dieser achtzeiligen Strophe meist schwülstig oder zusammenhanglos oder lyrisch macht. Man prüfe gleich die erste Strophe, in welcher er eine Erzählung beginnt, nämlich die 21. des ersten Gesanges:

Denn als, gesellt dem kühnen Ritterstande,
Leantes noch auf Abenteuer zog,
Und jugendlich durch manche fernen Lande
Der edle Ruhm von seinen Taten flog.
Da kam er einst zum weiten Meeresstrande,
Wo ihn zu ruhn die kühle Nacht bewog:
Er hiess sein Ross am grünen Ufer grasen
Und lagerte sich auf dem weichen Rasen...

Die beiden letzten Verse sind im Verhältniss zu den übrigen matt abfallend und überflüssig. Schärfer tritt der bemerkte Fehler in der 27. Strophe hervor:

Ein schmaler Reif von hellen Diamanten,
Umgab ihr Haupt mit zauberischem Licht
Und leicht umfloss mit reichgestickten Kanten
Ein zarter, Flor ihr blühndes Angesicht;
Allein den Strahl, den ihre Blicke sandten,
Verbürge selbst der Isis Schleier nicht;
Der eine Arm lag auf des Thrones Lehne,
Der andere hielt am goldenen Band die Schwäne"

Hier sind die beiden Verse zusammenhanglos zur blossen Füllung der Strophe hinzugefügt.

In der 46. Strophe:

„Ein zartes Kind, ein Knab', in dem Janthe
Des Ritters Kraft und lichten Heldenblick
In dem der Held Janthen's Reiz erkannte,
Verriet schon längst ihr süssverhohlnes Glück;
Da schlug die Stund', und seine Blitze wandte
Auf beider Haupt das strafende Geschick.
O süsse Lieb', o reizendes Verbrechen,
Dich wird an mir das Schicksal nimmer rächen!"

ist der lyrische, auch zu persönliche, Anflug der letzten Verse mindestens überflüssig. Und ähnlich verhält es sich mit der 40., 39., 34. u. s. w. Strophe, Kurz der Dichter kann sich so wenig in die epische Art finden, dass man bei allen Erzählungen aus dem Gedicht die zwei letzten Verse der Stanze mit Erfolg weglassen kann.

2 Es ist auffallend, dass während die französische Sproche eine Vorliebe für Zeitpartikeln hat, die deutsche Raumbegriffe vorzieht, der berliner Dialekt sogar ausgesprochen die Zeitpartikeln verunstaltet und auf der anderen Seite Raumbestimmungen anbringt wo er nur kann. Z. B.: Wenn der Franzose sagt „chose qu'on n'a jamais vue jusqu'à présent'', sagt der Deutsche: „noch nicht da gewesen''.

Anstatt „wan'', heisst es im Norddeutschen „wenn'', anstatt „dann'' - „denn'', anstatt „wieso?'' sagt der Berliner: „woso?''. Wenn es im Wienerischen heisst: „das ist zum Verflixtwerden'', sagt der Berliner: „das geht bis in die Puppen''. Sagt der Wiener: „das ist einzig in seiner

Art", so sagt der Berliner; „So was läuft auf dem Boden niche mehr". „Was kann *da* sein?" ist eine gewöhnliche berlinisch-jüdische Redensart. „Herr Gott von Mannheim!" Sogar den lieben Gott lokalisiren sie!

3 *A propos von Lamartine's Graziella.* Man muss seinen eigenen Stil aus verschiedenen Zeiten vergleichen, um die ungeahnt grosse Veränderung seiner selbst zu bemerken. Manche stilistische Wendungen, die man zu einer gewissen Zeit bis zur Manier häufig und mit selbst gefälliger Vorliebe braucht, erscheinen einem später lächerlich. Ueberhaupt ist ein guter Stil frei von besonderen, ausserhalb der Einfachheit der Sprache legenden Ausdrücken und Figuren, und letztere sind Zeichen einer unvollkommenen Denktätigkeit. Von diesem Standpunkte aus finde ich Lamartine's Stil schlecht, möchten auch lobpreisende Literaturhistoriker noch so mitleidig über diese Bemerkung die Achsel zucken. Lamartine hat z. B. in der „Graziella", als ob er ein eingefleischter Hegelianer wäre, einen unbegreiflichen Drang nach Dreiheit, der ihn oft bis zur Sinnstörung hinreisst. Man [: kann es die :] Trichomanie nennen. Z. B. im II. Buch, cap. 17, sagt er: „...où le coeur ne participe plus aux choses de la terre que par la tristesse, la religion et le souvenir". Wozu „tristesse" und „souvenir" so trennen und koordiniren? Cap. 18 „Nous restâmes seuls et confondus de la toute puissance de la vérité, de la simplicité et du sentiment sur tous les hommes, sur tous les âges et sur tous les pays" Hier wieder drei Hauptwörter: vérité, simplicité und sentiment, und dann wieder drei: hommes, âges und pays, und wieder Unklarheit im Denken. Denn offenbar hat in dieser Stelle die simplicité an sich keine toute-puissance. Also sollte es eigentlich heissen: la toute-puissance de la vérité et du sentiment simplement exprimés, oder: de la simple vérité d'un sentiment. Anstatt dessen trennt Lamartine die Dinge, um nur eine Dreiheit zu haben, und koordinirt was nicht in dieselbe Reihe gehört.

Auch die andere Dreiheit: alle Menschen, alle Zeiten und alle Länder, und paar Seiten früher, im 12. Capitel: „l'âme de tous les hommes, de tous les âges et de toutes les conditions" ist ein unnöthiger Pleonasmus. Es ist natürlich, dass so etwas im einzelnen Fall unbemerkt und ungerügt vorbeigehen darf, aber in so hartnäckiger Wiederholung, wie bei Lamartine, wird es geradezu störend.

Im 12. Cap.: „otez la liberté, l'ambition et la gloire qu'y reste-t-il?" Hier wieder eine falsche Dreiheit. Ambition und gloire sind nicht zwei unter sich auf derselben Stufe verschiedene Glieder einer Teilung, sondern ambition ist die subjektive Leidenschaft, deren objektiver Zielpunkt die gloire ist. So hätte [: Lamartine :] nur sagen dürfen: otez la liberté et la gloire, oder: l'amour de la liberté et l'ambition de la gloire.

Im selben Cap. am Ende: „La note qui vibre à l'unisson dans l'âme de tous les hommes, de tous les âges et de toutes les conditions, celle qui renferme dans un seul son l'éternelle vérité de l'art: la nature, l'amour et Dieu". Dann ganz am Ende des zweiten Buches: „On fit une dernière prière devant la Madonne, pour lui recommander la maison, le figuier, la vigne". Und wieder: „Nous descendîmes à la mer, aidant la pauvre famille a embarquer l'huile, les pains et les fruits". Hier zwar kein Denkfehler, aber die ewigen Drei!

Diese Beispiele mögen genügen zur Charakterisirung der Trichomanie Lamartine's[4].

4 Den drückendsten Standpunkt hat ein wahrheitsliebender Mensch, wenn ihm ein richtiger Vorwurf in unrichtiger, übertreibender Weise gemacht wird. Den Vorwurf selbst lässt er gerne gelten und er würde versprechen, sich darnach zu bessern. Aber die unrichtige Weise, wenn sie ihn auch nicht vom Eingestehen der Wahrheit abhält, lässt ihn doch schroffer dabei sein, als sonst. Und dann heisst es: der Mensch wird doch gleich unangenehm, wenn man ihm etwas sagt! Er glaubt immer, er tut's am besten!

5 Ein Massstab für Menschen und Dinge ist ihr eigener Schatten.

6 So natürlich es Manchem ist, in seinen Handllungen gut zu sein, eine so schwere Arbeit ist es Jedem, stets und auch in seinen Gesinnungen gut zu werden. Dazu gehört, dass man zwar für die Dissonanz einer Tat bis zur Erschütterung empfänglich sei, dass man aber seine Ruhe und Tolleranz für die Personen, die sie begingen, nie verliere, d. h. dass man den Satz: Was wirklich ist, ist vernünftig — sich einverleibe. Dieser Satz wird so identisch mit Christi Gebot der Liebe, beide stehen und fallen miteinander. Begreife, dass der Mensch, der sich schlecht gegen dich benommen, aus inneren Gründen sich so und nicht anders benehmen konnte, empöre dich objektiv über die Sache, wenn du willst, aber bewahre deine Toleranz oder Liebe für die Person, so sagen Christus und der Hegel'sche Satz, — sich dieses anzueignen, muss mann streben. Die unausstehliche, unter Umständen bis zum Wahnsinn aufreibende Zerrissenheit der Seele, die das Gefühl der Empörung über einen Menschen, dem man nicht beikommen kann, hervorbringt, soll stehts nach Kräften unterdrückt werden. In diesem Streben unterstützen und bestärken in vorzüglicher Weise Silvio Pellico's „Le mie prigioni" [5].

7 Am schwersten ist wohl den gesunde Mittelweg in Bezug auf Vollständigkeit zu treffen. Sie ist auf der einen Seite eine so notwendige Eigenschaft zu allem Tüchtigen, dass man sie, je reifer man wird, mehr schätzen lernt. Auf der anderen Seite darf man sie nicht übertreiben, sonst kommt man zu nichts. Denn indem es in der Welt nichts Absolutes gibt, setzt jede Praemisse immer eine andere voraus und man gelangt vor lauter Praemissen zu keinem Sch[l]uss. Endlose Vorbereitungen hindern die Tat. Ist man zu jung, fällt man ins erste Extrem und ist flüchtig. Bei einem gewissen Übergang zur Reife wird man zu gewissenhaft, bereitet sich vor und immer vor und verschiebt unrichtiger Weise die Sache. Hier, wie überall, kommt es auf den Takt der Umstände an. Frisch hineingreifen und einen Stein legen. Ist es noch kein Gebäude, ist es doch ein Grundstein.

8 Es ist ein eigentümliches Unglück, aber ein selbstverschuldetes, wenn man zwar die Festigheit und Gewissenhaftigkeit hat, seinen Grun-

sätzen gemäss zu handeln, nachher aber nicht Mut und Verstand genug besitzt, nun auch die notwendigen Konsequenzen daraus mit Ruhe zu ertragen.

9 Was doch einzelne Laute in den Wörtern charakteristisch sind für den Geist eines Volkes. Wenn die romanischen Sprachen die Intelligenz ausdrücken wollen, benutzen sie lauter hohe, scharfe, aetherische Laute, so im romänischen *spirit*, im französischen *esprit* u. s. w. Auch das deutsche *Geist* ist so gehaucht und seelenvoll. Im Worte „*spirit*" liegt der reine Scharfsinn; die beiden i-Laute sind wie die Schneide eines scharfgeschliffenen Messers, das tief eindringen muss. Man sehe aber nun im Gegenteil die slavische Sprache. Da heisst Geist: Дѹх (duch). Dieses langezogene „u" -ist so dumpf und unheimlich, wie der beschränkt fanatische slavische Kopf selber. Es ist, als ob man beim Worte *duch* mit der Axt den Schädel eines Slovaken spalte und darin ein kleines dumpfes Kellerloch erblickt anstatt des Gehirns.

. . . .

(Coala a 4-a este pierdută, iar a 5-a începe astfel :)

. . . .

die objektive Notwendigkeit des Zweifels nachweisen will, Descartes [5] b der Philosoph; dann ist es Descartes, der sich als *Beispiel* anführt für eine Art von Menschen, die da einen Gott annehmen, welcher Alles falsch sehen lässt. Also ist es nicht eine Inkonsequenz, wenn er, um seinen Zweifel an Allem zu begründen, von der unbezweifelten Voraussetzung eines gewissen Gottes ausgeht, sondern er ist im letzteren Fallle blos ein Beispiel, und man könnte klarer sagen: „Toutefois il y a des personnes qui ont dans leur esprit une certaine opinion qu'il y a un Dieu, etc.". Und daraus, dass gewisse Menschen Alles für ungewiss halten, folgt dann allerdings die Notwendigkeit für Alle überhaupt, vorläufig Alles zu bezweifeln und nach einem allgemein gültigen Massstab der Wahrheit zu suchen.

15 *Zu Fr. Ueberweg's System der Logik* [6]. Ueberweg definirt im § 1 „Das Erkennen ist die Tätigkeit des Geistes, vermöge deren er ein bewustes *Abbild* der Wirklichkeit in sich erzeugt". Ueberweg bezieht diese allgemeine Definition auch auf die innere Wahrnehmung. Aber da wüsste ich nicht, wie man immer von einem „Abbild der Wirklichkeit" reden könnte. Ich erkenne, dass der Satz: *entgegengesetzte Begriffe haben dann kreuzende Umfänge* falsch ist. Was ist hier wirklich? Nicht der falsche Satz als solcher, denn der ist eben falsch, nicht wirklich, sondern Wirklich ist die Falschheit des Satzes. Aber diese Wirklichkeit ist nicht etwas in sich Bestehendes, wovon ich ein Abbild mir machen könnte, sondern etwas im Verhältniss zu anderen Begriffen durch mein Erkennen selbst hervortretendes, so dass hier Wirklichkeit und Erkennen zusammenfallen. So müsste man nun definiren: „Das Erkennen ist die Tätigkeit des Geistes, vermöge deren er eine Wirklichkeit oder ein bewustes Abbild derselben in sich erzeugt".

A propos. Darf ich Herrn Ueberweg eine kleine stilistische Nach-

lässigkeit vorhalten? Vorrede zum eben erwähnten Buch, pag. VII: „Polemik ist *zwar überall aber doch namentlich wohl nur gegen* solche geübt worden" u. s. w. Das klingt abscheulich .

16 *Zu Schopenhauer's „Ueber die vierfache Wurzel des Satzes vom zureichenden Grunde"*. 2. Aufl. Den Beweis des Euklid, dass der aüssere Winkel eines Dreiecks grösser ist, als jeder der gegenüberliegenden inneren Winkel, findet Schopenhauer in unnützer Weise kompliziert, da er aus Erkenntnisgründen abgeleitet ist. Schopenhauer will ihn viel einfacher aufstellen, indem er ihn blos aus dem Seinsgrund ableitet, einer von den vier Ramifikationen des Satzes vom zureichenden Grunde, welche er in der erwähnten Abhandlung nachweist. Sein neuer Beweis lautet nun so:

Es soll bewiesen werden dass der äussere ∢ *g* grösser ist als jeder der gegenüberliegenden inneren ∢∢ *a* und *b*.

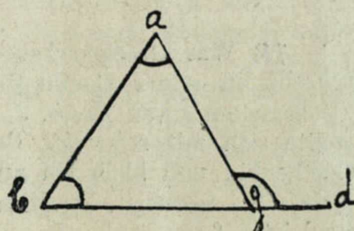

Damit ∢ *a* nur gleichkomme, geschweige übertreffe ∢ *g*, müsste *b a* // *b d* sein, was nicht der Fall ist, da *b a* bei *b* mit der *b d* zusammentrifft. Damit ∢ *b* nur gleichkomme, geschweige übertrifft ∢ *g*, musste *b a* // *a g* sein, was nicht der Fall ist, da *b a* bei *a* mit der *a g* zusammentrifft.

Folglich ist der aüssere ∢ *g* grösser als jeder der gegenüberliegenden inneren ∢∢ *a* und *b*.

Diser Reweis ist aber ungenügend und folglich falsch. Das Ungenügende liegt darin, dass hier modo tollente geschlossen wird, ohne dass im Obersatz die *vollständige* Reihe der konträren Gegensätze angeführt worden wäre, wie es dech der apagogische Beweis erfordert. Die vollständige Disjunktion in konträren Gegensätzen ist diese: ∢ *a* ist entweder kleiner oder gleich oder grösser als ∢ *g*, wenn der erstere Prädikat als dem ∢ *a* zukommend bewiesen werden soll, dann muss die Unmöglichkeit der *beiden* anderen nachgewiesen werden. Schopenhauer tut es aber nur bei einem, nähmlich bei der Gleichheit zwischen ∢ *a* und ∢ *g*. Wenn aber ∢ *a* grösser ist als ∢ *g*? Wenn ich mir dies denke, was freilich in der Figur unmöglich, aber bei ungeheueren Dimensionen möglich ist, dann fällt Schopenhauers Beweis weg, da alsdann *b a* mit *b d* wieder zusammentreffen müsste, freilich auf der anderen Seite. Aber was heisst andere Seite im unendlichen Raum?

Dem Schopenhauer ist demnoch diese erste Anwendung seines Seinsgrundes misslungen, womit allerdings noch nichts gegen den Gedanken selbst gesagt sein will.

17 Schopenhauer irrt sich, wenn er schreibt (Die beiden Grundprobleme der Ethik, 2. Aufl. pag. 211): „In Folge der oben gegebenen Darstellung des Mitleids als eines unmittelbaren Motivirtwerdens durch die Leiden des Andern, muss ich noch *den nochmals oft wiederholten*

Irrtum des Cassina (Saggio analitico sulla compassione, 1788; deutsch von Pockels 1790) rügen, welcher meint, das Mitleid entstehe durch eine augenblickliche Täuschung der Phantasie, indem wir selbst uns an die Stelle des Leidenden versetzten und nun in der Einbildung, seine Schmerzen an unserer Person zu leiden wähnten''. Dieser Irrtum, wenn es einer ist, rührt nicht von Cassina, sondern von Lessing her, der ihn viel früher in die wissenschaftliche Welt eingeführt hat, nämlich im Jahre 1768 im 38. 74. u. 77. Stück seiner „Hamburgischen Dramaturgie'', wo er die ganze Untersuchung auf Aristoteles zurückführt. („Alles das ist uns fürchterlich, was, wenn es einem anderen begegnet wäre oder begegnen sollte, unser Mitleid erwecken würde, und Alles das finden wir mitleidswürdig, was wir fürchten würden, wenn es uns selbst bevorstünde'') u. s. w.) Lessing's Werke, kl. Göschen'sche Ausgabe, 8. Band pag. 127 sqq. pag. 119 et seqq. 7 Band. pag. 210 et sqq).

18 Was Geschmacksurteile oft erstaunlich sind! G. H. Lewes [7] schreibt in seiner Goethe-Biographie im 6 Abschnitt des 6. Buches /Uebersetzung von *Frese*, 3. Aufl., 2. Pand, pag. 345/: „Schiller selbst stellte sich mit *reizender* Bescheidenheit an den zweiten Platz „gegen Goethe bin und bleib ich nur ein poetischer Lump'' sagt er in einem Briefe an Körner''. Bescheiden ist das allerdings, wie so es aber reizend ist.—?

19 Und da wir doch bei Lewes sind, möge noch eine kleine Bemerkung hier ihren Platz finden. Bei Gelegenheit von Werther's Besprechung sagt er (Uebersetzung von Frese, 3. Aufl. 1. Band pag. 285 und 286): „Natürlich gab es auch Gegner. Lessing z. B., der weder an der Krankheit der Zeit litt, noch was der Sentimentalität nur irgend nahe kam, leiden wollte, sprach die Ansicht aus, eine so heissblutige Schrift verlange als Gegengift eine kühle Nachschrift. „Glauben sie wohl, schrieb er, dass je ein römischer oder griechischer Jungling sich so und darum das Leben genommen? Gewiss nicht. Sie wussten sich vor der Schwärmerei der Liebe ganz anders zu sichern, und zu Sokrates Zeiten würde man eine solche ἐξ ἔρωτος κατοχή, welche τὶ τολμᾶν παρὰ φύσυν antreibt, nur kaum einem Mädchen verziehen haben. Solche kleingrossse, verächtlichschätzbare Originale hervorzubringen, war nur der christlichen Erziehung vorbehalten, die ein körperliches Bedürfniss so schön in eine geistige Vollkommenheit zu verwandeln weiss. Also lieber Goethe noch ein Kapitelchen zum Schlusse, und je cynischer je besser''. Das heisst denn freilich die ganze Frage verdrehen. Nicht ein Uebermass von Liebe veranlasste Werther's Selbstmord: die Krankheit seiner sittlichen Natur ist es, die ihm das Leben unerträglich macht und für die seine unglückliche Liebe zum zündenden Funken wird. *Auch die Beziehung auf Griechenland und Rom muss bei einem so ausgezeichneten Gelehrten wie Lessing sehr überraschen.* Er übersah, dass Sophocles in seiner Antigone den unglücklichen Hämon einen Selbstmord begehen lässt, weil seine Geliebte ihm geraubt wird. *Er übersah*, dass in Rom die Stoiker den Selbstmord zur Mode machten, und dass in Alexandria die Epikuräer

eine „Gesellschaft zur Unterdrückung des Lebens" (συναποθανούμενοί) gründeten, deren Mitglieder nach dem Vollgenuss aller sinnlichen Freuden zum Schmaus sich versammelten, den Becher fleissig ungeben liessen und mitten in dieser Orgie ihrem elenden Dasein ruhig ein Ende machten — eine neue Art von Soirée, wo die Gäste, statt zu Thee und Musik, zum Abendbrod und Selbstmord eingelanden wurden".

Wie kann Herr Lewes so leichtfertig mit einem Lessing verfahren? Lessing soll *übersehen* haben, dass die Stoiker den Selbstmord theilweise billigten und einführten! Übersehen haben, was der erste beste Primaner weiss! Wo hat Lessing das übersehen? Doch nicht in jener Stelle? In jener Stelle behauptet er: die Alten wussten sich *vor der Schwärmerei der Liebe* zu sichern und sie würden einen Selbstmord *aus Liebe*, ἐξ ἔρωτος wie es ausdrücklich heisst, kaum einem Mädchen verziehen haben. Also nicht überhaupt den Selbstmord billigten die Alten nicht, sondern nur den Selbstmord aus *Liebe*, das meint Lessing. Demnach führt Lewes Gegenbeweis blosse Luftstreiche und tritfft nicht. Er beweist was Lessing nie eingefallen ist zu bestreiten, und bestreitet nicht, was Lessing bewiesen. Sein erster Gegengrund ist nämlich, dass „in Rom die Stoiker den Selbstmord zur Mode machten". Aber doch nicht aus Liebe? Der zweite Gegengrund soll die epikuräische Gesellschaft zur Unterdrückung des Lebens sein. Aber war es denn aus Liebe, dass die Mitglieder sich tödteten? Eben mein! Also stehen diese beiden Tatsachen, die übrigens Lessing gewiss bekannt waren, in keinem Zusammenhang mit dem, was er behauptet. Das einzige Stichhaltige ist Lewes' Anführung des Hämon in der Antigone, und da lässt sich einwenden, dass ein einzelner Fall nichts entscheidet gegen Lessing's Behauptung über die Gesammtanschauung des Alterthums. Ueberhaupt, wenn es sich um Fehler eminenter Köpfe handelt, thut man gut Lessing's Worte zu beherzigen: „wo ich dergleichen bei einem solchen Manne zu finden glaube, setze ich das grössere Mistrauen lieber in meinen, als in seinen Verstand. Ich verdoppele meine Aufmerksamkeit, ich überlese die Stelle zehnmal, u. s. w." (Hamb. Dramat.).

20 Worin ist echte Kunstanschauung so einzig wohltuend für das Gemüt? Darin, dass sich der Mensch vergisst. Der Mensch muss doch ein unglückliches Wesen sein.

21 . . . . . .[8].

II

...„Die Entdeckung des Columbus hat die Bedeutung, dass eine neue weltverknüpfende (geographische) Macht in die Geschichte eingeführt wird, nämlich das Weltmeer oder das ozeanische Prinzip und die Völker damit zum ersten Male von dem talassischen Prinzip oder dem Mittelmeere losgelöst werden. Die neueuropäische Kultur wandert jetzt aus dem thalassischen Gebiete aus. Sie verlässt die romanischen Völker Europas, Italien, Spanien, Portugal und siedelt sich in den ozeanischen Ländern, bei den germanischen Völkern an. Der Schauplatz der modernen Kultur

wird Frankreich, Holland, England und Deutschland, das sind die Länder, welche dem atlantischen Weltmeere zum grösstem Teile oder ganz und gar angehören''.

Was solche Reflexionen sich leicht machen lassen! Wie geistvoll und gefällig sie mit einem Schlage ganze Völker und Geschichtsepochen in ein regelmässig und zierlich aussehendes Schachtelwerk einpacken; und doch wie unzulänglich und falsch sind sie der ungeheuren Wirklichkeit gegenüber. Die Phrase ist warscheinlich seit den Hegelianern so beliebt geworden, dass die Zivilisation sich immer mehr von ihrer ersten Wiege in Asien entfernt und gegen Amerika zieht und Platen sagt in seinem Gedichte „Columbus Geist'' klar heraus „noch Westen flieht die Weltgeschichte''. Diese oberflächliche Ansicht mag viel Schuld tragen an der Teilnahmlosigkeit, womit man von den Lebensanstrengungen der östlichen Völker sich abwendet. Die Ostländer sind ohnehin, heisst es, ein welkender Zweig. Der Germanismus vertritt die Zivilisation. Abgesehen also vom Interesse der Wahrheit, ist es für mich ein nationalles Interesse dieser Ansicht entgegen zu treten. Zwei Standpunkte sind dabei massgebend, ein tatsächlicher und ein sittlicher.

Der tatsächliche lehrt uns, dass obgleich die Bildung längst nach dem Westen gezogen sein sollte, dennoch, und gerade in letzter Zeit im höheren Masse, der Osten sich regt. Kaum dreissig Jahre sind vergangen 1861 seit Griechenland sein vorchristliches Heldenalter wiederholte und sich die Freiheit errang. Nicht ein Jahr ist vergangen seit Russland einen grossen Schritt zur Bildung getan und eben ringt noch Ungarn nach staatlicher Gestaltung und Zivilisation. Die Entdeckung Amerika's, weit entfernt den Mittelpunkt des europäischen Lebens nach dem atlantischen Ozean verrückt zu haben, ist gerade der grösste Beweis gegen Kuno Fischers Ansicht [8]. Gerade um die Zeit wo dieser Ansicht gemäss die Bildung nach dem Westen hätte ziehen sollen, gerade da sehen wir Italien an die Spitze der europäischen Kultur treten, indem es den Schauplatz moderner Politik begründet, gerade jetzt erhebt sich weiter im Osten mit unwiderstehlicher Gewalt der Muhamedanismus und lässt für einige Zeit den vorchristlichen Begriff des Weltreiches wiederaufleben. Und heute? während Amerika, mitten in der Blüte seiner Republik zu schwanken beginnt, ist es wieder Italien, welches das Prinzip der Nationalität in kräftigster Weise realisiert und dadurch an die Spitze der modernen Kultur tritt. An tatsächlichen Beweisen also lassen sich ebenso viele für wie gegen die erwähnte geschichtsphilosophische Ansicht anführen.

Einen höheren Standpunkt gibt es aber bei dieser Betrachtung. Den sittlichen, den wahrhaft humanen. Die schönste Blüte der modernen Bildung ist deren Allgemeinheit, welche entfernt nicht mit Kosmopolitismus zu verwechseln ist. Von nun ab es unmöglich, dass eine vorhandene Bildung untergehe, um einer anderen Platz zu machen. In der Welt des Geistes wohnt alless friedlich *neben* einander. Man vergesse nicht, dass in der Vorzeit der Übergang einer Bildungsstufe immer rohe Gewalt bezeichnet. So bezeichnet in der negativen Seite, den Sturz des Altertums die Völkerwanderung, den Sturz des Mittelalters der pro-

testantische Religionskrieg. Aber eine solche Vernichtung darf in unseren Tagen nicht mehr vorkommen, wenn wir in der Humanität einen Fortschritt gemacht haben wollen. Die Bildung muss auf geistig allseitigem Wege und nicht in roher Einseitigkeit ihre Phrasen durchlaufen und gleich wie im Leben eines Individuums diejenige Erziehung die Beste ist, welche ihm alle Wechselfälle, mit ungetrübter Geistesklarheit ertragen lässt, so wird für die Menschheit diejenige Bildung die Beste sein, welche die geschichtlichen Ereignisse überdauert. Nicht also geht der Osten unrettbar unter, wenn der Westen auflebt, sondern die Strahlen dringen immer weiter vorwärts, jedoch die Sonne bleibt ein Fixstern.

III

INFORMAŢIUNI CU PRIVIRE LA MANUSCRIPTELE INEDITE

In toamna anului trecut a sosit în Ţară, din Lituania, doamna Livia de Dymsza. Trecând prin suferinţe cari depăşesc puterea de închipuire omenească şi cari numai întru câtva se vor cunoaşte la timp potrivit din schimbul de scrisori cu unele personalităţi dela noi, fiica lui Titu Maiorescu şi întreaga ei familie au avut nenorocirea să trăiască sub două ocupaţii bolşevice: întâia la revărsarea lavei roşii dela sfârşitul celui dintâiu războiu mondial, a doua în August 1940.

După confiscarea întregii averi materiale, după misterioase deportări de membri ai familiei, s'au spulberat şi bogăţii culturale: bibliotecă de mare preţ, picturi, manuscripte şi tot ce o viaţă distinsă printr'o înaltă spiritualitate a simţit nevoia sufletească de a aduna din generaţie în generaţie.

Din sentiment de pietate pentru părintele ei şi din convingerea că apără de distrugere unele scrieri necunoscute, cari totuşi vor fi de un deosebit interes pentru cunoaşterea cât mai aproape de adevăr a personalităţii criticului român şi mai cu seamă în cele dintâi manifestări spirituale, ca şi pentru evoluţia şi ascensiunea cunoscută şi recunoscută de istoria literaturii române, doamna L. Dymsza cu experienţa şi înţelepciunea vieţii a ştiut să pună la adăpost câteva lucrări, documente, scrisori pe cari acum aducându-le în Patria ei de origină, ni le-a încredinţat pentru a fi cuprinse în opera completă a lui Titu Maiorescu, pe cale de a se reproduce prin tipar.

Treptat, o parte din aceste m-se inedite se vor tipări mai întâi în „Convorbiri Literare“. Infăţişarea în revistă se face cu un ceas mai înainte de a apare în ediţia operelor sale complete, ediţie care se pregăteşte cu răbdare şi discernământ; multiplicarea lor prin imprimare aici este necesară şi din cauza restriştei vremurilor pe cari le trăim. Ineditele devin astfel bun pentru tezau-

rul literaturii noastre, ideile se salvează şi numai obiectul cu valoare de muzeu rămâne să înfrunte primejdia dispariţiei.

După publicare în revistă, manuscriptele vor fi predate Academiei Române, atât spre mai mare siguranţă, cât şi pentru a satisface principiul istoriografiei, că documentul original care nu-i accesibil cercetărilor pentru confruntare şi verificare, nu există pentru ştiinţă; ori de câte ori s'ar reproduce prin tipar, veracitatea şi autenticitatea lui pot trezi îndoială, ba chiar pot fi negate. De aceea n'a fost nicio greutate de a primi învoirea doamnei Livia de Dymsza, ca Academia Română să devină proprietara şi păstrătoarea acestor hrisoave, totdeauna la îndemâna oamenilor de ştiinţă.

Inainte de a trece la traducerea în româneşte a *Aforismelor etice, estetice şi critice* se cuvine să exprimăm doamnei L. Dymsza şi din acest colţ al istoriei şi istoriografiei literare recunoştinţă, pentru salvarea dela prăpăd a manuscriselor, pentru încrederea pe care ne-o arată ca şi pentru ajutorul ce ni-l dă la cetirea unor locuri, cari fără concursul d-sale ar rămâne ipotetice, în ceea ce priveşte unele cuvinte şi fraze cel puţin pentru câtva timp, altele pentru totdeauna.

Manuscriptul „Aforismelor etice, estetice şi critice" (I), neterminat, cuprindea 7 coale de câte 4 pagini, în formatul 14,5×22,5 cm, numerotate de autor 1—7, sus în colţ. Dintre acestea coala a 4-a s'a pierdut, iar în coala a 7-a, pe pagina a 3-a, se termină textul de subt paragraful 20, iar pentru paragraful 21 T. M. a dat numai indicaţia intenţiunii sale de a continua: =21)=, căci de aci înainte paginile 3 şi 4 rămân albe.

Paragrafele 1—6 sunt scrise de mâna lui Titu Maiorescu, 7—9 de Clara Kremnitz, fosta sa soţie; la sfârşitul paragr. 14 şi următoarele revine grafia autorului; o parte din 19 este iarăşi scrisul Clarei, cu excepţia citatelor greceşti cari sunt redate de T. M.

Următorul manuscript (II) n'are titlu, se extinde pe o coală de 4 pagini, aceeaşi hârtie, în aceleaşi dimensiuni ca şi ms. I, este în întregime copiat de Domnişoara Clara Kremnitz, dacă ms. datează înainte de căsătoria lui T. M.

Data manuscriptelor s'ar putea deduce cu oarecare apropiere numai după anul de apariţie al unor lucrări citate de critic.

In prefaţa volumului *T. Maiorescu şi posteritatea lui critică* E. Lovinescu formulează rezerve în privinţa concluziilor sale, deoarece o astfel de cercetare nefiind „creaţie subiectivă, ci obiectivă, nu poate avea decât un caracter imperfect şi provizoriu". Criticul a avut la îndemână un material istoriografic limitat, şi din torturile acestuia a ţesut paginile despre epigonii maiorescieni.

Prudent ca oricare alt scriitor cu experienţă, E. Lovinescu evită să pronunţe un verdict definitiv, convins fiind că atunci „când vor ieşi la lumină documente noi, partea aceasta istoriografică, pânză încă în stativele istoriei, va trebui refăcută" (pg. 6).

Dacă E. Lovinescu ar fi apucat să cunoască ineditele lui Maiorescu de aci, ca și altele cari vor urma, desigur că și-ar fi luat notă nu numai pentru refacerea ultimelor volume închinate „Junimii", ci și pentru cele două cari cuprind expunerea vieții și critica operei lui T. Maiorescu, apărute cu prilejul împlinirii unui veac dela naștere. Și într'o altă direcție se vor impune corecturi și modificări. Se știe că în ultimii ani s'a scris în deajuns despre „expresivitatea limbii" și „fonemologie", dorindu-se să se dea pretutindeni impresia originalității și a noutății. „Aforismele etice, estetice și critice" ni-l arată pe Titu Maiorescu și pentru aceste probleme de technică a limbii și de estetică a poeziei ca cel mai îndreptățit precursor. Puține pagini din critica sa devin în acelaș timp atât de revelatoare pentru sensibilitatea receptivă a criticului și surprinzătoare în momentul genetic al criticei, deoarece cu firea discretă și spiritul său de obiectivitate, el se înfățișează totdeauna rigid, distant voit și extrem de rezervat în confesiuni de natură să-și descopere propriile coarde întinse.

Deoarece prin însăși definiția lor aforismele exprimă adevăruri pregnante în modul cel mai concentrat, ar fi o muncă zadarnică să se facă un rezumat. De aceea unele se înfățișează în traducere românească, pentru cine nu cunoaște limba germană.

I. E. Torouțiu

IV

AFORISME ETICE, ESTETICE ȘI CRITICE

de T. L. Maiorescu

1 *Despre technica poeziei.* Cine prin vibrația sa interioară se simte silit să acorde atențiune plină de agerime nu numai cuprinsului unei creații poetice, ci și formei acesteia, dă dovadă de substanțial progres în propria sa structură. Și acest fapt este cu atât mai însemnat, pe cât poetul clasic se deosibește cel mai hotărît de diletantul neformat tocmai prin formă. Te minunezi ce influentă exercită asupra impresiei unei lucrări poetice măsura versului, strofa, anominația, onomatopoezia, vocalizația ș. a. m. d. Te oprești bunăoară la următoarele versuri din poezia lui Goethe: Geständniss (ciclul *westöstlicher Divan).*

„Am schwersten zu bergen ist ein Gedicht,
Man stellt es unter'm Scheffel nicht.
Hat es der Dichter frisch gesungen,
So ist er ganz davon durchdrungen,
Hat er es zierlich nett geschrieben,
Will er, die ganze Welt soll's lieben".

In ultimile patru versuri se vădește o semnificativă frumusețe a limbii. Trecând peste înțelesul cuvintelor, fiecare vocală în

parte exprimă în esenţă ideea fundamentală cuprinsă într'însele. Ideea fundamentală este următoarea: conţinutul pretinde volum; ce s'a format în intensitate, cere extensivitate, ceea ce s'a exprimat admirabil tocmai prin vocale:

Hat es der *Dichter frisch gesungen*...

In mijlocul versului se găsesc doi *i:* Dichter, frisch, mai precis cuvântul „frisch" cu exprimarea sa scurtă, ascuţită este semnificativă pentru intensitatea lucrului. Dar apoi vrea să se şi extindă, şi atunci aflăm în versul următor vocalele deschise, cu suflu larg a, o, u:

So ist er *ganz davon durchdrungen*

Aceaşi relaţie se întâlneşte în rândurile cari succed:

Hat er es *zierlich* nett geschrieben...

şi apoi:

Will er, die *ganze Welt soll's* lieben...

Un loc asemănător, vrednic de reţinut în această privinţă, este în monologul personagiului Lady Milfort din „Kabale und Liebe" (actul al IV-lea, scena a 8-a):

„Es ist geschehen! Gehoben das furchtbare Hinderniss,
Zer*broch*en alle Bande zwischen mir und dem Herzog.
Gerissen aus meinem Busen diese wütende Liebe!"

In cuvintele: *Gehoben, zerbrochen, gerissen,* cu deosebire în vocala de înaltă tonalitate din ultimul cuvânt, se cuprinde o putere atât de mare a limbii, încât chiar fără s'o cunoşti, eşti în stare să ghiceşti înţelesul propoziţiunii. Deasemeni în catrenul lui Leander[1]: „Stilles Wasser im Kruge" (aceeaşi idee din distihul lui Schiller „Viel 1000 Masten"), cu obiecţiunea că în versul ultim s'ar fi potrivit mai bine troheul decât dactilul.

In legătură cu aceste reflecţii ar fi la locul lor observaţiile referitoare la doi poeţi foarte mult cetiţi pe vremea lor. Că, unul dintre aceştia, şi anume Tiedge[2], a fost un poet neformat şi că n'avea simţ pentru alegerea potrivită a măsurii versului şi a efectului ce-l produce, se vădeşte chiar la început în „Dedicaţia" cunoscutului său poem *„Urania"*. Pentru această dedicaţie, prin care trebue să se pregătească cetitorul cu acorduri serioase şi solemne, Tiedge a găsit că ar fi nimerit să folosească aceaşi măsură pe care Goethe, singurul dotat cu simţ rafinat pentru asemenea probleme, a întrebuinţat-o în balada *„Cântec de nuntă"*.

„Wir singen und sagen vom Grafen so gern.
Der hier in dem Schlosse gehauset,
Da" u. s. w.

Aşa se face că dedicaţia lui Tiedge alcătuită în versul care înaintează sgomotos, nu produce impresia voită şi nu realizează efectul urmărit. Spre exemplu strofa a 3-a:

„Mein Geist war fern um ein teures Grab
Vertieft in unendliches Trauern,
Da kam auf mich ahnendes Leben herab,
Gleich wunderbar mächtigen Schauern".

Ţi se pare că după „Vertieft in unendliches Trauern" urmează să dansezi un vals. La fel strofa a 5-a:

„Hell flos um blondes Gelock der Kranz,
So strahlt's an unsterblichen Stirnen.
Doch dämmert es ernst durch den leuchtenden Glanz,
Es war das erhabenste Zürnen"
u. s. w.

Stai şi te minunezi cum de s'a putut reda un astfel de cuprins în ritm de versuri anapeste!

In *„Rosa Fermecată"* de Ernst Schulze[3], strofa dă ocazie să judeci aptitudinile epice ale poetului. După cetirea primului când se observă că Ernst Schulze are talent pronunţat pentru lirică şi mai puţin pentru poezia epică, mai grea, ceea ce se evidenţiază în mod foarte interesant prin faptul că poetul izbuteşte de minune cu strofa aleasă — stanţa — când e liric; de îndată ce însă începe să devină epic, nu poate umple strofa în întregime şi cele din urmă două din opt versuri ale acestei strofe le alcătueşte bombast, sau fără legătură, sau liric. Spre exemplu: cea dintâi strofă (21) a cântului prim, în care autorul începe o povestire

Denn als, gesellt dem kühnen Ritterstande,
Leantes noch auf Abenteuer zog,
Und jugendlich durch manche fernen Lande
Der edle Ruhm von seinen Taten flog.
Da kam er einst zum weiten Meeresstrande,
Wo ihn zu ruhn die kühle Nacht bewog:
Er hiess sein Ross am grünen Ufer grasen
Und lagerte sich auf dem weichen Rasen...

Ultimele două versuri în raport cu celelalte sunt neputincioase şi de prisos. Mai pronunţat apare greşala în strofa a 27-a:

Ein schmaler Reif von hellen Diamanten,
Umgab ihr Haupt mit zauberischem Licht
Und leicht umfloss mit reichgestickten Kanten
Ein zarter Flor ihr blühndes Angesicht;
Allein den Strahl, den ihre Blicke sandten,
Verbürge selbst der Isis Schleier nicht;
Der eine Arm lag auf des Thrones Lehne,
Der andere hielt am goldenen Band die Schwäne".

Cele două versuri s'au adăogat aci fără nici o legătură ca simplă umplutură.

In strofa a 46-a:

„Ein zartes Kind, ein Knab', in dem Janthe
Des Ritters Kraft und lichten Heldenblick
In dem der Held Janthen's Reiz erkannte,
Verriet schon längst ihr süssverhohlnes Glück;
Da schlug die Stund', und seine Blitze wandte
Auf beider Haupt das strafende Geschick.
O süsse Lieb', o reizendes Verbrechen,
Dich wird an mir das Schicksal nimmer rächen!"

Avântul liric, și prea personal, al celor din urmă versuri, este cel puțin de prisos. La fel, în strofele 40, 39, 34 ș. a. m. d. In rezumat poetul se simte așa de puțin în elementul său, când este epic, încât la toate povestirile din poem cele din urmă două versuri ale stanței se pot suprima.

2 Este bătător la ochi că în vreme ce limba franceză arată predilecție pentru particole de timp, cea germană preferă particole de spațiu; dialectul berlinez denaturează în mod vădit particolele temporale și le înlocuește cu altele spațiale, oriunde poate. De ex.: locuțiunii franceze „chose qu'on n'a jamais vue jusqu'à présent" — îi corespunde cea germană: „noch nicht da gewesen".

In loc de „wan" se spune în dialectul nordic „wenn", în loc de „dann" — „denn", în loc de „wieso ?" berlinezul spune „woso ?". In vieneză: „das ist zum Verflixtwerden" în berlineză: „das geht bis in die Puppen". Vienezul: „das ist einzig in seiner Art" — Berlinezul: „So was läuft auf dem Boden nicht mehr". „Was kann *da* sein ?" este o locuțiune obicinuită berlinezo-iudaică.

3 *A propos de Graziella lui Lamartine.* T. Maiorescu dovedește *trichomania* în stilul lui Lamartine: „tristesse — religion — souvenir"; „verité — simplicité — sentiment"; „hommes — âges — pays"; „liberté — ambition — gloire"; „nature — amour — Dieu" etc.; stilul care îl împinge la repetarea acestei forme de trinitate de cele mai multe ori necoordonate până la stingherirea înțelesului — Maiorescu din acest punct de vedere îl consideră stil rău, oricât ar da din umeri istoricii literari cari au lăudat stilul lui Lamartine [4].

4 Pentru omul iubitor de adevăr este o penibilă situație când i se face un reproș meritat în formă nepotrivită și exagerată. Numai învinuirea ar primi-o și ar și promite să se orienteze după ea și să se îndrepte. Dar forma nepotrivită, deși nu-l oprește să recunoasă adevărul, totuși îl face mai bățos decât de obiceiu. Și apoi se spune: omul se supără dacă-i obiectezi ceva, și crede că tot ce face este cel mai bine!

5 Măsură pentru oameni și lucruri sunt propriile lor umbre.

6 Pe cât de firesc este pentru unii să fie buni în acțiunile lor, pe atât de greu e pentru fiecare să fie bun totdeauna și în sen-

timentele sale. Ca să fii simțitor dela disonanța unei fapte până la emoție, se cere să nu-ți pierzi niciodată liniștea și îngăduirea față de oamenii cu cari ai de lucru, ceea ce înseamnă că trebue să te supui principiului: ce-i adevărat este rațional. Acest principiu se acopere cu învățătura lui Christos despre dragoste față de aproapele tău, și amândouă — principiul și învățătura — se susțin și cad împreună. Omule, înțelege odată, că semenul tău care s'a purtat rău cu tine, s'a purtat așa din motive interioare și altfel nu se putea purta, de aceea, dacă vrei, revoltă-te obiectiv împotriva faptului, dar păstrează-ți toleranța și iubirea față de om — așa spun Christos și principiul hegelian. Trebue să luptăm ca să ne formăm în acest fel. Destrămarea sufletească de nesuferit, în unele împrejurări până la nebunie, destrămare care se naște din sentimentul revoltei împotriva unui om pe care nu te poți răzbuna, trebue s'o înfrânezi cu toate puterile. In această străduință te sprijină și întărește în chipul cel mai folositor lectura cărții lui *Silvio Pellico:* „Inchisorile mele“ [5].

7 In privința desăvârșirei cel mai greu e să nimerești sănătoasa cale de mijloc. Pe deoparte ea este o însușire așa de necesară pentru orice lucru temeinic, încât înveți a o prețui cu atât mai mult cu cât devii mai matur. Pe de altă parte n'ai voe să exagerezi, altfel stai pe loc și nu faci nimic. Cum în lume nimic nu-i absolut, fiecare premisă presupune totdeauna alta și de atâtea premise n'ajungi niciodată la concluzie. Pregătiri fără sfârșit împiedecă fapta. Când ești prea tânăr, cazi în extrema întâia: lucrezi ușuratic. La o anumită trecere spre maturitate, devii prea conștiincios, te tot pregătești și pregătești și amâi lucrul fără nici o socoteală. In această situație, ca și în oricari altele, determinant este ritmul împrejurărilor. Apucă-te de lucru cu nădejde și așează o piatră, care chiar dacă încă nu înseamnă clădire, este totuși o piatră de temelie.

8 E o nefericire caracteristică de care ești singur vinovat și anume tăria și conștiința de a te comporta după propriile tale principii, fără însă să ai bărbăția și înțelepciunea de a suporta liniștit și consecințele lor firești.

9 Cât de caracteristice pentru spiritul unui popor sunt unele sunete din cuvinte! Când limbile romanice vor să exprime inteligență, folosesc numai sunete de tonalitate înaltă, ascuțite și eterice. Astfel în limba românească *spirit,* în franceză *esprit* ș. a. m. d. Și expresia germană *Geist* este plină de suflu și suflet. In cuvântul „spirit“ se vădește agerime curată și puternică pătrundere. Cei doi i sunt ca și tăișul unui cuțit foarte ascuțit, care trebue să pătrundă adânc. Să se observe contrastul din limba slavă. Aici spirit se redă prin duh (Δ8χ). Vocala prelungă „u“ este sumbră și misterioasă, ca și capul slav mărginit și fanatic. Ai impresia că prin exprimarea cuvântului duh s'ar crăpa cu securea scăfârlia unui rus și că acolo s'ar oblici în loc de crieri o sumbră găurică de beciu.

[Paragrafele 10—14 s'au pierdut. Din 14 s'a păstrat numai sfârşitul unde e vorba despre Descartes] [5 b].

15 T. Maiorescu se ocupă de definiţia cunoaşterii din *Sistemul Logicei* de Fr. Ueberweg[6] şi propune altă stilizare.

16 Problema de logică şi filosofie pe care, ca şi pe cea din 15, logicianii şi filosofii noştri o vor înţelege din textul original.

17 Schopenhauer greşeşte când scrie (Die beiden Grundprobleme der Ethik, ediţia a II-a, pag. 211): „In Folge der oben gegebenen Darstellung des Mitleides als eines unmittelbaren Motivirtwerdens durch die Leiden des Andern, muss ich noch den nochmals oft wiederholten Irrtum des Cassina (Saggio analitico sulla compassione, 1788; deutsch von Pockels) rūgen, welcher meint, das Mitleid entstehe durch eine augenblickliche Täuschung der Phantasie, indem wir selbst uns an die Stelle des Leidens versetzen und nun in der Einbildung, seine Schmerzen an unserer Person zu leiden wähnten". Această greşală, dacă este greşală, nu-i a lui Cassina, ci-i a lui Lessing, care a introdus-o în lumea ştiinţifică mul mai înainte, anume în anul 1768, prin articolele 38, 7 şi 77 din a sa „Hamburgische Dramaturgie", unde toată cercetarea şi-o întemeează pe Aristotel („Alles das ist uns fürchterlich, was, wenn es einem begegnet wäre oder begegnen sollte, unser Mitleid erwecken würde, wenn es uns selbst bevorstünde") u. s. w. (Lessings Werke, ediţia portativă Göschen, vol. VIII, pg. 127, ş. urm., pg. 119 şi urm., vol. VII, pg. 210 şi urm.).

18 Cât de ciudate sunt şi chestiunile de gust în judecată! G. H. Lewes[7] scrie în biografia sa Goethe, cap. 6, cartea 6 (traducere de Frese, ed. a III-a vol. 2, pg. 345): „Schiller însuşi se aşează cu fermecătoare modestie în locul al doilea după Goethe: „faţă de Goethe nu sunt de cât o sărăcie de poet", spune Schiller într'o scrisoare către Körner". Modestie, într'adevăr; dar cum e fermecătoare?

19 Şi pentru că ne găsim împreună cu Lewes, să-i mai facem o mică observaţie, în legătură cu *Werther* (traducere de Frese, ed. III-a, vol. I, pg. 285/6): „Fireşte sunt şi adversari" — spune Lewes — „Lessing de ex. care nu suferea de boala vremii şi se feria de orice s'ar fi apropiat numai de sentimentalism, şi-a exprimat părerea că asemenea scriere înfocată cere un antidot sub forma unui post-script rece. „Crezi într'adevăr — scria Lessing * — „că vre-un tânăr roman sau grec şi-ar fi curmat viaţa în chipul acesta şi din pricina asta? De bună samă că nu. Ştiau să se ferească altfel de exaltarea iubirii; şi pe vremea lui Socrate o exaltare din dragoste împotriva firii, nu s'ar fi iertat niciodată unei

r) La 26 Oct. 1774 în scr. către Eschenburg — *I. E. T.*

fete. Crearea unor asemenea tipuri originale neînsemnat de mari și foarte puțin prețioase a fost rezervată numai educației creștine care știe să transforme așa de frumos exigențele corporale într'o perfecțiune spirituală. Așadar, iubite Goethe, încă un capitolaș la sfârșit, și pe cât mai cinic, pe atât mai bine". Asta înseamnă firește răsturnarea întregii teme. Căci doar nu o iubire nemăsurată îl împinge pe Werther la sinucidere, ci suferința naturii sale etice, care-i face viața nesuferită, iar iubirea nefericită aprinde scânteia sinuciderii. „Și referirea la Elada și Roma trebue să surprindă la un eminent învățat cum este Lessing, care trece cu vederea că Sofocle în Antigona îl face pe Haemon să se sinucidă, pentru că-l părăsește iubita. El trece cu vederea că stoicii au ridicat în Roma sinuciderea la modă și că epicureii formaseră în Alexandria o societate pentru suprimarea vieții; după ce membrii acesteia se săturau de toate plăcerile sensuale și petreceau în orgii cu femei și băutură, își puneau capăt vieții în mijlocul acestor orgii — un nou fel de soirée, unde oaspeții erau invitați la cină pentru a se sinucide în loc de ceaiu și muzică".

Cum poate domnul Lewes să procedeze așa de ușuratic cu Lessing, care să fi trecut cu vederea că stoicii uneori au aprobat și introdus sinuciderea! Să fi trecut cu vederea Lessing ceea ce știe oricare dintre primani **. Unde a trecut aceasta cu vederea, Lessing? Doar nu în locul citat, în care afirmă: Anticii știau să se pună la adăpost de exaltarea erotică și ei ar fi iertat cu greu unei fete sinuciderea din dragoste, cum se spune clar ἐξ ἔρωτος. Așadar argumentul contrar al lui Lewes este lovitură în gol. El dovedește ceea ce nu i-a trecut lui Lessing prin minte să conteste și nu contestă ce a dovedit Lessing. Cel dintâi argument este că „Stoicii ridicaseră sinuciderea în Roma la modă". Se poate, însă nu din cauza iubirii. Al doilea argument ar fi societatea epicureilor pentru suprimarea vieții. Dar membrii acestei societăți se sinucideau din cauza iubirii? Tocmai nu! Prin urmare aceste două adevăruri pe cari Lessing desigur le-a cunoscut nu stau nici într'o legătură cu ceea ce susține. Singura obiecțiune a lui Lewes care se poate lua în considerare ar fi citarea lui Haemon din Antigona; acest singur caz însă nu răstoarnă poziția lui Lessing în concepția sa generală despre anticitate. Când e vorba de vre-o greșală a capetelor eminente, e bine să ne gândim la cuvintele lui Lessing: „Dacă vreodată întâlnesc asemenea erori la un astfel de om, mai bine e ca neîncredere mai mare să am în înțelegerea mea decât în a sa. Imi îndoesc atențiunea și citesc locul de zece ori, ș. a. m. d.". (Hamb. Dramat.).

20 Prin ce este așa de binefăcătoare concepția sănătoasă despre artă? Prin faptul că omul uită de sine. Ce nefericită ființă trebue să fie omul!

21 ....

** Numirea elevilor din prima clasă a cursului superior, în școala medie. — *I. E. T.*

V

...„Descoperirea lui Columb are însemnătatea că o nouă putere geografică a lumii se introduce în istorie; lumea maritimă sau principiul oceanic şi popoarele se desleagă prin aceasta întâia oară de principiul thalassic sau de marea mediteraneană. Cultura neoeuropeana pleacă acum din ţinutul thallassic; părăsind popoarele romanice ale Europei: Italia, Spania, Portugalia, ea se aşează în ţările oceanice, la popoarele germanice. Spaţiul culturii moderne devine acum Franţa, Olanda, Anglia şi Germania; acestea sunt ţările cari aparţin în parte sau cu totul lumii maritime atlantice".

Cât de uşor se pot face asemenea reflecţii! Cât de ingenios şi plăcut e să împachetezi cu o singură lovitură popoare întregi şi epoci ale istoriei într'o cutioară de jucărie construită după toate regulile şi împodobită frumos. Şi totuşi cât de inadmisibile şi false sunt aceste reflecţii faţă de realitatea impunătoare. Probabil de pe timpul hegelianilor a devenit aşa de simpatică ideea că civilizaţia se îndepărtează tot mai mult de cel dintâiu leagăn al ei, din Asia, şi că se mişcă spre America. Poetul Platen spune clar în poezia sa *Spiritul lui Columb:* „Istoria lumii sboară cătră Apus". Această părere superficială poate îşi are explicaţia şi în lipsa de participare la eforturile vitale ale popoarelor din spaţiile estice. Se spune doar şi aşa că ţările estice sunt o ramură care se vestezeşte. Civilizaţia o reprezintă germanismul. Făcând abstracţie de interesul adevărului în sine, dintr'un interes naţional trebue să mă ridic împotriva acestei concepţii şi anume din două puncte de vedere, care sunt hotărîtoare, unul factice, altul etic.

Punctul de vedere al realităţii: deşi cultura s'a răspândit de mult spre vest, totuşi răsăritul se mişcă şi tocmai în timpul din urmă într'o măsură mai mare. Abia au trecut treizeci de ani 1861, de când Grecia şi-a repetat epoca eroică dinainte de Christos şi şi-a dobândit libertatea. N'a trecut nici un an de când Rusia a făcut un mare pas spre cultură, iar Ungaria luptă încă pentru formaţia statală şi civilizaţie. Departe de a fi mutat centrul vieţii europene către Oceanul Atlantic, descoperirea Americei este un argument tocmai împotriva părerii lui Kuno Fischer[8]. Exact pe timpul când după această concepţie cultura trebuia să plece din Apus, exact atunci vedem Italia păşind în fruntea culturii europene, prin faptul că întemeiază arena politicei moderne; exact atunci, mai departe, în Răsărit, se ridică muhamedanismul cu putere căreia nu i se poate rezista, şi face să reînvie noţiunea imperialismului mondial dinainte de Christos. Iar astăzi? când America în culmea ideii de republică începe să se clatine, apare iarăşi Italia care realizează cu mare vigoare principiul naţionalităţii şi se situează astfel în fruntea culturii moderne. Aşa dar, în ceea ce priveşte punctul de vedere al realităţilor se pot cita tot atâtea argumente pro cât şi contra amintitei concepţii de filosofie a istoriei.

Pentru scrutarea acestei concepţii se impune însă şi un punct

de vedere mai înalt — cel etic, cel cu adevărat uman. Cea mai frumoasă înflorire a culturii moderne se vădeşte prin caracterul ei general, care nici într'un caz nu se poate confunda cu cosmopolitismul. De acum înainte nu mai este cu putinţă ca o cultură existentă să se piardă, pentru a face loc alteia. In lumea spiritului toate convieţuesc în pace lângă olaltă. Să nu se uite că în vremurile trecute trecerea dela o treaptă a culturii la alta a însemnat totdeauna forţă brutală. Astfel în laturea negativă prăbuşirea antichităţii înseamnă migraţiunea popoarelor, prăbuşirea evului mediu — războiul religios protestant. Dar asemenea nimicire în zilele noastre nu mai este permisă, dacă vrem să fi făcut progres în ideea de umanitate. Cultura trebue să se impună pe căi de spiritualitate multilaterală, nu prin violenţă unilaterală. Precum în viaţa individului acea educaţie va fi cea mai bună care-l va ajuta să treacă peste toate vicisitudinile cu claritate spirituală netulburată, tot aşa pentru omenire cea mai bună cultură va fi aceea care va supravieţui evenimentelor istorice. Aşa dar Orientul nu apune, fără putinţă de a fi salvat, dacă Occidentul înfloreşte, ci razele pătrund necontenit, pe când soarele rămâne stea fixă.

Trad. de **I. E. Torouţiu**

VI

NOTE

1 Leander pseudonimul lui Richard von Volkmann (* 17 August 1830 Leipzig — † 28 Noemvrie 1889 Jena), a studiat medicina (chirurgia) în Halle, Giessen şi Berlin; 1867 prof. la Universitatea din Halle şi director al celebrei clinici chirurgicale de aici, pe care a întemeiat-o şi condus-o până la sfârşitul vieţii sale. In timpul războaielor din 1866 şi 1870 şi-a dobândit mari merite ca medic chirurg. Chemat la Berlin să ocupe locul lui Langenbeck, nu urmează chemării. La 1885 împăratul îi conferă prin decret imperial titlu de nobleţe.

Scrieri: *Träumereien an französischen Kaminen,* (basme) 1871. — *Aus der Burschenzeit,* (idile) 1876. — *Gedichte,* 1878. — *Kleine Geschichten,* 1885. — *Alte und Neue Troubadour-Lieder,* 1889.

Liric delicat, profund serios, plin de gând şi înţelegere pentru fiinţa umană; sentimentul iubirii este măreţ ca şi tainele naturii, unde ciocârlia mică se pierde spre soare cu melodia celei mai ingenioase arte, ramura mohorîtă a mărului dă cea mai diafană acuarelă de colorit în floare şi potirul viorelei dăruie parfumul blând. Voi, mici vieţi, cum puteţi cuprinde toate aceste taine şi minuni ale naturii — întreabă omul, căruia ele îi răspund: „Cum poate mica ta inimă să cuprindă marea împărăţie a iubirii?"... („Ich fragte:..." în *Deutsche Lyrik des neunzehnten Jahrhunderts bis zur modernen Aera.* Mit einer literarischen Einleitung herausgegeben von Rudolf von Gottschall (Leipzig, Reclam), pg. 574).

Limpezit în fond, cu metaforă de sens, Leander este clasic în formă:

So lass uns gehen Hand in Hand.
So lass uns wandern durch das Leben,
Gedenk' der Stunde, die uns band
Und eins dem andern still ergeben!

Wohl ist die Welt kein Gartenland;
Doch schau' zur Ferne ohne Beben!
Auf steilem Pfad, im Sonnenbrand,
Will ich die treue Hand dir geben.
(Ibidem, pg. 574).

Citarea lui Leander în rând cu Goethe și Schiller de către Titu Maiorescu apare cu totul justificată.

[2] Christoph August Tiedge (* 14 Decemvrie 1752 Gardelegen — † Martie 1841 Dresda), poet, a studiat dreptul la Universitatea din Halle; 1781 educator; 1788 la Halberstadt; 1792 secretar al canonicului v. Stedern; după moartea acestuia se mută împreună cu familia într'o localitate din apropierea Quedlinburgului; apoi călătorește prin Elveția și Italia în tovărășia poetei Elisa v. d. Recke.

Tiedge și-a câștigat renume prin foarte populare cântece între cari: „Schöne Minka, ich muss scheiden" ș. a. De proporții poemul: *Urania* (Halle 1800; la 1862: ediția a 18-a) cu tema nemuririi sufletului, în spirit raționalist Kantian.

Alte scrieri: *Elegien und vermischte Gedichte,* Halle 1803 cu răsunetul frumos și durabil. *Opere* în 10 vol. Leipzig 1841. Prietenia dintre Tiedge și d-na Recke a descris-o Falkenstein în *Blicke in Tiedges und Elisas Leben* (Berlin 1844). In onoarea lui Tiedge s'a întemeiat la Dresda (1842) Fundațiunea Tiedge, pentru ajutorarea poeților și artiștilor. (Cfr.*Meyers Konv.-Lexikon,* vol. 19, pg. 528/9).

[3] Ernst Schulze (* 22 Martie 1789 Celle — † 29 Iunie 1817 Celle) a făcut studii de teologie în Göttingen, apoi de estetică și filosofie, s'a habilitat ca docent privat și a ținut cursuri de limbă veche și literatură frumoasă. La 1814 ia parte la campania din Franța de unde se întoarce apoi tot la Göttingen. Moartea lui prematură, de plămâni, în vârstă de 28 ani, a contribuit la o atentă cercetare a operei sale poetice, în bună parte inedită.

Ernst Schulze este elev și admirator fără margini al lui Wieland — romanticul din Oberon; pentru Schulze, ca de altfel și pentru caracteristica în general a romanticilor, tematica este numai canavaua pe care înfloresc sentimentele autorilor, elementul epic se supune stilului romantic mitologic.

Istoria literaturii germane reține trei poeme, prin care se valorifică talentul liric al lui E. Schulze. Cel dintâiu poem *„Amor und Psyche"* — produsul fantesiei la vârsta de 24—25 ani, împletește expresia sentimentului cu ideia îndoielii și crează astfel o atmosferă de adâncă psihologie. Prin scena dela început *„Psyche im Bade"* s'ar părea că autorul și-ar desfășura lucrarea într'un elenism franțuzit de grațioasă lascivitate, mai târziu, când *Psyche* coboară în iad, fantezia lui Schulze surprinde prin bogăția imaginilor, prin plasticitatea descrierilor.

Moartea logodnicei sale Caecilia Tychsen, (1812), fiica profesorului din Göttingen, l-a făcut să scrie poemul *Caecilia* în ton grav, horațian. Cu ea poetul l-a întovărășit pe Dante și Beatrice, pe Petrarca și Laura, iar boala și moartea prematură a Caeciliei a introdus în romantismul poetului solemnitatea sentimentelor și seriositatea gândurilor.

Arabesca fantastică „Die bezeuberte Rose", poema cea din urmă, a fost scrisă în timpul când poetul lupta între viață și moarte. Povestirea în trei cânturi de stanțe-octave — *Rosa fermecată* — fecioară prefăcută în floare prin puterea zânei ocrotitoare față de crâncena luptă a pețitorilor, — este cea mai izbutită creație a poetului, care scurt timp înainte de a închide ochii, a cunoscut bucuria premiului pentru literatură („Urania"). Despre aceasta cfr.: Silbermann, *E. Schulzes Bezauberte Rose,* Berlin 1902. — Opera completă: Ernst Schulze, în 5 vol., Leipzig 1855, cu biografie și studiu critic de Hermann Marggraff.

[4] Maiorescu este de admirat în curajul său de a constata stilul defectuos al lui Lamartine. Exemplelor citate și analisate cu logica sa implacabilă nu li se poate opune nici un argument contrar.

[5] Silvio Pellico (* 25 Iunie 1789 Saluzzo — † 1 Febr. 1854 Torino), la vârsta de 16 ani pleacă în Franța împreună cu o rudă și se așează la Lyon, unde studiază limba și literatura franceză. La 1810 se înapoiază la Milano, unde funcționează ca profesor de limba franceză la Școala Militară pentru Orfanii de Războiu. In casa contelui Porro Lambertenghi face cunoștința d-nei v. Staël, a lui Byron, Schlegel, Brougham; se împrietenește cu Monti și Foscolo.

Temperament neastâmpărat, patriot și naționalist neînduplecat, intră într'una din organizațiile *Cărbunarilor.* Arestat la 1818, fu adus în Febr. 1821 la

Venezia, condamnat la moarte, pedeapsă care a fost comutată la 15 ani de închisoare. La 1830 a fost graţiat şi eliberat din închisoare.

S c r i e r i : *Laodicea*, tragedie; *Francesca da Rimini*, tragedie; prima a căzut şi poetul a retras-o din repertoriul teatrului, în schimb a doua a obţinut mare succes. — Revista *Conciliatore* fondată la 1818 împreună cu oameni politici şi scriitori pentru renaşterea Italiei, a fost oprită de a apare la 1820 de către Austriaci. — In închisoare a scris tragediile *Iginia d'Asti* şi *Ester d'Engaddi*; piesa *Lioniero da Dertona* a conceput-o şi memorat-o, fără s'o fi scris în închisoare, din prudenţă. Alte tragedii: *Tommaso Moro, Gismonda da Mendrisio*. S. Pellico îşi ia ca model pe Alfieri, fără să se poată ridica până la măestria acestuia. Moliciune şi sentimentalism, înăscute, cărora se adaogă misantropie şi misticism, dobândite în urma destrămării sufleteşti şi ruinării trupeşti prin închisorile austriace. In total S. P. a scris 12 tragedii, un epistolariu ş. a.

In *Le mie prigioni* Silvio Pellico se ridică eroic şi acuză Austria în faţa Europei. Aci autorul devine eroul propriei sale tragedii. Lucrarea s'a tradus, atât pentru valoarea literară, cât şi documentară, în foarte multe limbi europene. Şi în limba românească s'au făcut pe vremuri traduceri.

Acelaşi timbru de moliciune şi sentimentalism îl poartă *Cantiche* povestiri poetice din evul mediu, poesiile lirice *Poesie inedite* Torino 1837.

Opera sa a fost adesea reeditată, studiată, ca şi viaţa. Cfr.: G u i r i a, *Silvio Pellico e il suo tempo*, Voghera 1854. — R i n i e r i, *Della vita e delle opere di Silvio Pellico*, Torino 1898—1901, în 3 volume. — P e d r a g l i o, *Silvio Pellico*, Como 1904.

Despre scrierile lui S i l v i o P e l l i c o, traduse în limba română, există cercetarea documentată făcută de A r i s t i a B e n c h e în *Studii Italiene* („Roma" N. S. VI. Bucureşti 1939, pg. 131—158) de sub direcţia lui A l e x a n d r u M a r c u. Autoarea studiului porneşte dela predecesorii ei R a m i r o O r t i z : *Per la Storia della Cultura Italiana in Romania* (Bucureşti, Sfetea, 1912) şi A l e x a n d r u M a r c u : *Un student român la Pisa şi Paris către 1820 — Simion Marcovici* (extras din *Revista Istorică*, Vălenii-de-Munte 1929).

A l. M a r c u corectează eroarea care s'a perpetuat multă vreme în sensul că traducerea lui S i m i o n M a r c o v i c i : *Francesca da Rimini* nu este tragedia lui S i l v i o P e l l i c o ci „versiunea în proză a mediocrei tragedii *Francesca da Rimini* (1814), a obscurului linguist toscan U l i v o B u c c h i" (A l. M a r c u cit. apud. A r i s t i a B e n c h e ibid. pg. 137).

„Prima traducere din Silvio Pellico o datorăm E r m i o n e i A s a c h i, fiica marelui cărturar şi literat G h e o r g h e A s a k i" *(I doveri degli uomini — Despre îndatoririle oamenilor*, Iaşi 1843; cfr. *Aristia Benche*, ibid.) — Aceeaşi lucrare trad. la 1892 de P. M. G e o r g e s c u : *Datoriile Omului* (cfr. A. B e n c h e, ibid. pg. 142), apoi la 1927 de P. M u ş o i u : *Despre Indatoririle Oamenilor* de *Silvio Pellico*, Idem, ibid. pg. 145.

Din *Le mie prigioni* s'au tradus la 1875 fragmente de A r o n D e n s u s e a n u ; la 1878 „prima traducere integrală a *Inchisorilor mele* de C l e l i a B r u z z e s i : la 1910 N. P a n d e l e a : S i l v i o P e l l i c o, An de temniţă (Minerva). La 1911: „prima şi singura traducere în întregime a unei opere lirice a lui P e l l i c o : poema *Moartea lui Dante Alighieri* de M i h a i l S t r a j a n" (D. C. S m â n t â n e s c u apud A r i s t i a B e n c h e, ibid. pg. 152/3).

5 b In Martie 1859 e vorba în *Insemnări Zilnice* despre D e s c a r t e s.

6 F r i e d r i c h U e b e r w e g, * 22 Ianuarie 1826 Leichlinger din Prusia Renană — † 9 Iunie 1871 Königsberg, unde a fost profesor de filosofie din 1867 reprezintând la început punctul de vedere empiric al lui Beneke, cel ideal-realist al lui Schleiermacher şi Trendelenburg.

L u c r ă r i : *System der Logik und Geschichte der logischen Lehren*, Bonn 1857. — *Grundriss der Geschichte der Philosophie*, Berlin 1863—1866 în 3 părţi.

In Sistemul Logicei se cuprinde şi istoria acesteia, iar Gr. der G. d. Ph. este cel dintâiu manual general de istorie a filosofiei. — Cfr. H e i n r i c h S c h m i d t, *Philosophisches Wörterbuch*, Alfred Kröner Verlag. Leipzig 1934, ed. a IX-a, pg. 680.

S'a amintit că aceste Aforisme nu pot fi datate decât cu oarecare aproximaţie. In acest paragraf în care *Titu Maiorescu* propune altă definiţie pentru cunoaştere în locul celei făcute de U e b e r w e g, în pasagiul din urmă preo-

pinentul român se adresează direct logicianului şi filosofului german cu titulatura: *domnul* Ueberweg: „A propos. Mi-i permis să-i arăt domnului Ueberweg o mică neglijenţă stilistică?"...

Se ştie că în limba germană numai persoanele care sunt în viaţă primesc titulatura *domnul, doamna*. Cum Friedrich Ueberweg a murit în Iunie 1871, rezultă că cel puţin acest paragraf, 15, s'ar putea data înainte de 1871, probabil după apariţia Logicei 1857, prin anii 1860—1.

7 George Henry Lewes, scriitor englez (* 18 April 1817 în Londra — † aici, 28 Noemvrie 1878), s'a ocupat cu medicina, studii filosofice şi ştiinţele naturale. (*A biografical history of philosophy*, 4 vol. 1847. — *Lif of Robespierre*, 1852. — *The history of philosophy from Thales to Comte*, 2 vol. 1866. — *Seaside studies*, 1858; ş. a.). In tre anii 1838/9 a trăit în Germania. Ca urmare a petrecerii în patria lui Goethe, H. G. Lewes a scris cea dintâi monografie asupra vieţii şi operei lui Goethe: *The lif and works of Goethe*, 2 vol. 1855. In studiul său *Goethe en Angleterre*, Jean-Marie Carre (Paris 1920) vorbind despre cartea lui Lewes, constată: „C'est à Carlyle que revient l'honneur d'avoir écrit la première *Vie de Schiller*. Lorsque Viehoff apprit le projet de G. H. Lewes, il se mit au travail „avec un zèle allemand et une allemande fidelité"... „L'honneur de la littérature allemande, déclarait il dans sa preface, ne souffrait pas qu'*un Anglais fût le premier biographe* de Goethe" (pg. 260). — Cu toate acestea, lucrarea lui Lewes a fost tradusă în limba germană, de către Frese, îndată după apariţie; traducerea lui Frese, pe care o cetia *A. D. Xenopol* în 1869, ajunse la 1903 la a 13-a ediţie (Stuttgart); afară de versiunea lui Frese, mai există una făcută de *Lippert*. Şi aceasta atinge la 1902 ediţia a 7-a (Berlin). G. H. Lewes a publicat şi romane şi teatru. Nenorocit în prima sa căsătorie, Lewes s'a recăsătorit mai târziu cu Mary-Ann Evans, cunoscuta scriitoare sub pseudonimul George Eliot, citată uneori de T. Maiorescu în lecturile sale. (I. E. Torouţiu, *Studii şi Documente Literare*, vol. II, pg. 49 şi 131, Bucureşti 1932).

Dela studii din Berlin A. D. Xenopol scrie în 25 Aug. 1869 lui Iacob C. Negruzzi: ...„Cetesc poesii de Goethe şi de Heine, cetesc viaţa lui Goethe de Lewes"... (Ibid. pg. 49).

Se vede că în Junimea trebue să fi fost vorba de valoroasele lucrări în circulaţie şi că membrii ei îşi recomandau unul altuia cărţile cetite. Nu-i esclus ca studentul A. D. Xenopol să fi primit sugestia de a-l ceti pe Lewes dela T. Maiorescu, deoarece acesta îl cetise tot în traducerea lui Frese în primăvara anului 1859, aşa dar cu 10 ani în urmă, pe când se găsia în Berlin. Cu ajutorul *Insemnări*-lor *Zilnice* ale lui Titu Maiorescu, publicate de I. Rădulescu-Pogoneanu (apărute 2 volume, iar al 3-lea pe cale de apariţie), suntem aşa dar în măsură să datăm unele din aceste aforisme cu anii 1859/60, Berlin:

„Tot timpul m'a ocupat biografia lui Goethe de Lewes (tradusă de Dr. Frese), un om pe care din această scriere am învăţat să-l stimez, fără să mai ştiu altceva despre el" (Titu Maiorescu, *Insemnări Zilnice*, din 18 April 1858, vol. I-iu pg. 92).

„In alte privinţe, am avut un foarte ciudat sentiment la lectura acestei cărţi. Am găsit la Goethe, în istoria evoluţiei lui sufleteşti, unele trăsături care coincideau foarte mult cu mine, care uneori erau scoase din sufletul meu. Tot astfel şi la critica lui „Faust". Am găsit la Lewes o mulţime de acele conjecturi cu pretenţia de a fi ingenioase, pe care şi el le numeşte neroade şi pune alături de ele propria lui opinie şi felul lui de a vedea, care corespund *în totul* felului meu de a interpreta lucrurile" (T. Maiorescu, ibidem, 18 April 1858).

...„Am cetit scrisorile lui Lessing"... (T. M., ibid. I/94, 26 April 1858).

Dau lecţiuni de franţuzeşte. Fuiu rugat de Justizrat Kremnitz. Eh bien! — Merge, şi încă cu conştiinţa bună. Gramatica lui Borel... Sunt 4 copii ai consilierului, cari învaţă cu mine. Fata cea mai mare (20 de ani) Clara, blondină, germană de o paloare mată, cam trecută de anii învăţăturii şi de aceea, când lucrează, face multe greşeli". [E viitoarea sa soţie]. (I. Rădulescu-Pogoneanu, *T. Maiorescu*, Insemn. Zilnice, I/109, — 30 Ianuarie 1859).

„De când sunt în Berlin, cetiiu: *Goethes Leben*, de Lewes" (T. M I. Z. 15/27 Februarie 1859, vol. I-iu, pg. 109).

In alt manuscript, o coală de 4 pagini, T. Maiorescu revine asupra obiceiului de a-şi însemna reflecţiile etice şi estetice. Aici întâlnim a doua oară aforismul: „Ein Massstab für Menschen und Dinge ist ihr eigener Schatten", împreună cu altele, care se vor tipări altădată. Primele opt aforisme sunt datate: *6 Aug. 1870 Berlin*; următorul: *Berlin 20 Aug. 1870*; urmează apoi altele: *Iaşi, Bucureşti, Martie-April 1872* şi cel din urmă: *Berlin Juli 1872*.

[8] Kuno Fischer (* 1824 — † 1907), profesor la Univ. din Jena şi Heidelberg, istoricul filosofiei moderne, la început aderent al Hegelianismului, trecând apoi la empirism. Principala sa lucrare este: *Geschichte der neueren Philosophie*, apărută între anii 1854 şi 1877. Ediţia jubilară (1898 ş. urm.) în 10 volume, cuprinde: 1 Descartes, 2 Spinoza, 3 Leibniz, 4 şi 5 Kant, 6 Fichte, 7 Schelling, 8 Hegel, 9 Schopenhauer, 10 Bacon. — Pentru istoria şi estetica literară: *Ueber die Erklärungsarten des Goeteschen Faust*, 1889, ed. IV, 1912 — *Diotima, Die Idee des Schönen*, în scrisori, 1849. Ediţie mai nouă 1929. (Cfr. Heinrich Schmidt, *Philosophisches Wörterbuch*, Alfred Kröner Verlag Leipzig, IX. Aufl. 1914, pg. 185).

I. E. Torouţiu

I O N   R O Ş C A

In 3 Oct. 1943 s'au împlinit zece ani dela moartea lui *Ion Roşca,* al doilea tânăr scriitor rădăuţean trecut în veci pe când se afla în plină manifestare a talentului [1]. Ca şi *Mihai Horodnic,* vecinul său dela Bilca, răpus de un destin asemănător, el pleacă în începuturile-i poetice dela „Mugurii" liceului Eudoxiu-Hurmuzachi şi mişcarea literară tinerească înfiripată în jurul revistei de profesorul *Ilie Vişan.*

Un deceniu încape vreme deajuns pentru consacrarea sau văduvirea de glorie a unui talent adeseori anunţat sgomotos de publicistica târgului. Atunci când moartea îl găsi pe Ion Roşca, la numai 24 ani, el nu publicase decât puţine versuri prin revistele locale şi ziarul „Glasul Bucovinei". Modestul volumaş de 29 poezii, intitulat *„Semne'n scuturi"*, apăru în 1937, prin grija prietenilor *Mircea Streinul, E. Ar. Zaharia* şi „dragostea de bine şi frumos a d-lui prof. *I. E. Torouţiu*" (Introd. p. 8). Intrunite laolaltă postum, fără un testament anume al autorului, deci fără modificările pe cari le-ar fi introdus un talent matur ce se anunţa înzestrat cu cele mai bune însuşiri, între cari sensibilitate nemijlocită în exprimare, imaginaţie stăpânită, simţ echilibrat al formei poetice amintind prin factura ei preocupările plastice, ale artistului, aceste 29 poezii, citite la zece ani după moartea autorului, păstrează încă sunetul de aramă al scuturilor dăltuite, de pe cari semnele s'au şters abia pe alocuri.

Lipsit de lauda sonoră a cenaclului cât şi de obişnuitele mărunte acompaniamente critice, numele lui Ion Roşca rămâne consacrat în istoria poeziei bucovinene orientată spre literatura românească de pretutindeni, prin puţinul pe care soarta i l-a îngăduit să ni-l deie.

L-am cunoscut din clasa a VI-a. Stătea la internat într'o încăpere singuratică. Vorbea puţin şi cu multă rezervă. Mai mult citea, medita şi desena. Il găseam mai totdeauna cu ochii lui albaştri mărunţi cufundat în visare sau cu paleta dinainte. Fruntea lui de clasică arcuire, crescută în maiestate prin vălura bogatului păr ce-o încorona şi-i dădea oarecare semeţie, trăda încă de pe atunci preocupări nobile.

Desemna cu preferinţă privelişti. Printre altele îmi amintesc de o frumoasă acuarelă cu doi cireşi înfloriţi, pe care am găsit-o mai pe urmă printre obiectele cu amintiri ale prietenului *C. Dragomir.* O alta înfiripa una din viziunile lui din copilărie: haiducia.

---

[1] Date biobibliografice în introducerea d-lui M. Streinul (Semne'n scuturi — „Bucovina" I. E. Torouţiu, Bucureşti 1937).

La poala unor brazi umbroşi, din munţii ce coboară până în Vicovul lui, câţiva voinici cu chimire şi pistoale stăteau la cislă. Unul cânta dintr'un fluer prelung.

Aş spune că aceste desene — împreună cu o explicare a infinitului pe care o învăţasem la trigonometrie, dar, îmi amintesc numai el se încumetase să o aducă în legătură cu noţiunea infinitului la ora de filosofie — prind sufletul lui Ion Roşca în coordonatele spirituale ale formării lui poetice: pe de o parte pornirea în gând şi visare dela o lume a sa şi alor săi, pământeană, pe de alta neliniştea intuirii misterului cosmic. Este ceea ce dă înainte de toate poeziei lui nota de gravitate.

In liceu îi plăceau filosofia şi limbile clasice. Profesori cu multă doxă vieneză sădiseră în mintea noastră cunoştiinţi temeinice, mai ales de latină. Va fi contribuit desigur şi această învăţătură la desăvârşirea lui artistică. Conciziunea stilului, sobrietatea în expresie, simţul ponderii şi al imaginei juste vor fi plecat fără îndoială tocmai dintr'un neaţipit subconştient clasic.

La limba română întrecuse clasa întreagă. Odată profesorul ne dăduse o lucrare cu subiectul aşa de uşor, ne închipuiam noi, Anul nou. Aproape toţi, cogemite septimani, înşirarăm pedestru şi cu memorie de istorici datinele Ajunului cu malănci, buhaie, jieni, urături, pluguri, pocnete, fluere şi surle încât îl ameţiseră pe bietul profesor, care veni mânios de mama focului. Rezultatul: trei note bune în toată clasa. C. Rotariu, poetul simbolist, 10, fiindcă prinsese în vârful condeiului o sumedenie de steluţe mici şi sclipitoare, într'o poezioară ninsă cu fulgi de nea măruntă strânsă în dinţişorii iuţi ai gerului de Decembrie. Ion Roşca, 9, fiindcă nu se gândise deloc la zarva serii din Ajun ci la acelaş cer înflorit, la scârţâitul opincilor, şi la cântecul îngeraşilor. Subsemnatul, cu un punct mai puţin, fiindcă, pe lângă bicele cari îmi sunau în urechi, nu mă îndura inima să nu spun ceva de liniştea aceea în care s'au fost culcat visurile moi, după încetarea hămăiturilor şi ale infernalei răzvrătiri a copilăriei. Dar ceea ce a câştigat desigur tragerea de notă a profesorului fu plăcut neaşteptata hoţire a lui Ovid: „Versaque ab axe suo Pharhasis arctos erat". Pe „chestia compunerii" se întinse atunci, cu toată durerea celor mulţi, un râs de pomină.

In vremea liceului o ducea şi el ca ceilalţi băeţi de ţăran mai săraci de acasă. Din lecţiile pe cari le dădea îşi ajuta părinţii. Aceştia îşi puseseră în el toată nădejdea ridicării unei case împovărate. Bătrânul, cu sprâncene stufoase şi negură în chip ca toţi montanarii dela Dealul Leahului în sus, cobora adesea în vale cu o desagă în care erau deosebit de frumoasele cămeşi cu puiuţi ale lui Ion. Mama avu pentru dânsul o adevărată evlavie. Nu ştia ce scrie în cărţile lui, dar le păzea ca pe odoarele sfinte, precum sfântă icoana ei zâmbi dulce în sufletul lui Ion până în cele din urmă. Iată mărturisirea:

Când primăvara va îmbrăţişa livezi pe rând,
ne vom lua rămas bun într'o seară
dela pomii albi din grădină
şi în gând.
dela iubirea de lumină plină
pentru care-am plâns întâia oară.

Vor veni porumbeii să ne'ntâmpine'n drum;
Mama ne va săruta ochii, ca de plecare
şi nu voiu simţi nici eu, nici tu, cum
un cântec ne va îmbia în depărtare.

Paşii noştri ne vor duce lin ca un sbor tăcut,
stele multe bruma-vor căi neumblate.
Iar când tălpile, însângerate
de mers, ne vor fi durut,
vom întâlni şi noi îndepărtata cetate.

(Evadare, pg. 22)

Visul poetului se adeveri. Intr'o mohorîtă zi de Octombrie îndepărtata cetate a morţii îl cuprinse apururi.

Cetind volumaşul cu cele 29 poezii ale lui Roşca, orânduite de Mircea Streinul după legătura lor internă, dobândeşti clare impresii critice. In ce priveşte lumea ideilor şi a sentimentelor cari alimentează „intuiţia pură" a artistului, pentru a împrumuta definiţa crociană, acestea trădează de bună seamă un suflet cu bogată trăire poetică. Orientată către pământul din care pleacă, simţirea poetului vibrează pe trei coarde: glia, amintirea, misterul. In jurul lor creşte o armonie minoră, de împăcată tristeţe. Decepţia nu întunecă seninătatea gândului. In faţa uşelor negăsite, poetul se opreşte o clipă dară nu cade, coboară pe calea seninei întoarceri. Renunţarea îl poartă spre nouă lumină, din care prinde viaţă o poezie, din punct de vedere artistic mai aproape de scop : sunt cele câteva poeme cu valoare lirică obiectivă (Paloşul, Nud, Crepuscul, Descântec).

In ce priveşte materializarea prosodică a inspiraţiei, poetul vădeşte, în genere, acelaş echilibru conceptual. Imagini neaşteptate, originale, atribute precise, rotunde şi viguroase în noţionalitatea lor poetică — mai ales întrebuinţarea participiului trecut în această funcţiune, ceea ce dă cuvântului un relief uneori cu adevărat sculptural —, limbă neaoşe, vers în mod firesc închegat pe croiu şi măsură potrivite pe haina gândului neînchingat, muzicalitate, stilizare ce aminteşte adesea gustul artistului plastic, formă într'un cuvânt adecvată fondului.

Este adevărat că manierele vremii au lăsat urme uneori supărătoare în poezia lui Roşca, vina însă nu se poate pune în sarcina autorului atâta vreme cât destinul nu i-a îngăduit să revină cu nouă inpsiraţie asupra realizărilor la care avea să se oprească. Totuşi stăruie convingerea deplină că afirmaţia lui Mircea Streinul din introducerea biobibliografică a culegerii publicate exprimă o judecată dreaptă: „Opera poetică a lui Ion Roşca nu e încă împlinită. Cu toate acestea multe poeme indică un mare liric. Trăind, Ion Roşca ne-ar fi dat desigur o poezie, care să cuprindă destul loc în istoria literară a României" (p. 7).

Ştefan Cuciureanu

C R O N I C A   L I T E R A R Ă

MARIN ŞTEFĂNESCU: FILOSOFIA CREŞTINĂ

EDITURA „UNIVERSUL", BUCUREŞTI, 1943

In lucrarea de faţă, profesorul Marin Ştefănescu întreprinde, pe deoparte o expunere, pe jumătate istorică, pe jumătate critică, a concepţiilor filosofice desbătute în cursul desvoltării cugetării omeneşti, privite din punctul de vedere al religiei creştine, iar pe dealtăparte o întemeiere a unei concepţii proprii, îndreptată în acelaş sens.

Trecând peste „Introducere" şi „Concluzii", cari sunt mai puţin lămuritoare decât ne-am fi aşteptat, în ceeace priveşte articulaţia intimă şi esenţială a vederilor şi ţelurilor propuse de autor, studiul propriu zis a fost împărţit în trei mari capitole: I — Ce este filosofia fără studiul creştinismului; II — Religia creştină; III — Ce este filosofia după studiul creştinismului.

In primul capitol, conformându-se titlului ales, pe întinsul a peste una sută pagini, ia în cercetare concepţiile metafizice, cele mai însemnate, odată cu celelalte probleme adiacente lor, urmărindu-le chiar din pragurile foarte vechi ale filosofiei greceşti şi până la gânditorii români actuali: C. R.-Motru, P. P. Negulescu, I. Petrovici, L. Blaga, etc. In cel de-al doilea capitol, — redus cu mult ca număr de pagini — încearcă o aprofundare mai adecvată a concepţiilor cari stau la temelia religiei creştine, căutând să evidenţieze totodată izvoarele de înrâurire istorică. In cel de-al treilea capitol, care întrece cu câteva zeci de pagini proporţiile primului, autorul reia mai mult sau mai puţin aceleaşi concepţii expuse în capitolul iniţial şi le tratează sub o perspectivă oarecum creştină: din punctul de vedere al învăţăturii Evangheliei.

Va trebui să subliniem chiar din primul moment, că atât orientarea spirituală sau atitudinea, cât mai cu seamă metodele însuşite de autor sunt străbătute de un netăgăduit spirit de largă înţelegere creştină. Niciuna dintre concepţii, chiar dintre cele mai puţin apropiate de ţelul propus de autor, de sensul creştin, nu este respinsă cu vehemenţă în studiul critic întreprins, ci totul este înţeles, justificat şi admis ca o complinire prehotărîtă la un întreg unitar, care ne depăşeşte şi ne animă.

Concepţia sa despre destin se ridică pe un temeiu creştin, deosebindu-se în special de concepţia îmbrăţişată de prof. C. Rădulescu-Motru, ca şi de alţi cugetători, după cari înrâurirea asupra desvoltării viitoare a individului şi naţiei stă, mai mult sau mai puţin, în propriile noastre puteri, prin întreaga sferă a însuşirilor cari ne caracterizează. Autorul porneşte dela ideia unui Dumnezeu perfect, desăvârşit, unul singur, care constitue fiinţa supremă, suverană şi al cărei scop consistă în *sine însăş*, adică în *realizarea necontenită a perfecţiunii*. Dela început, Dumnezeu a dat viaţă fiinţelor, ca stări ale spiritului, aplicând legea perfecţiunii şi orânduindu-le „la justă distanţă între perfecţiune şi imper-

fecţiune, pentru ca apoi ele să colaboreze, să fie tot mai distincte între ele şi tot mai una"; să nu lupte unele împotriva altora (pg. 150). Creaturile însă nu au mers toate pe drumul arătat de Creator şi primul lor destin, care era unul şi acelaş, a fost schimbat într'o infinitate de forme, după merit, prin graţia divină. Astfel că, în concepţia creştină, ortodoxă, fiecare fiinţă şi popor sunt mişcate de un destin aparte, care alcătueşte un factor fundamental al lor şi care le mână totodată — atât fiinţele individuale cât şi popoarele — spre unitatea şi sobornicitatea marelui şi primului destin instaurat de Creator. De acord cu alţi gânditori ortodocşi, ca Nichifor Crainic bunăoară, admite că naţiunile sunt sortite la o existenţă permanentă în cursul lumii, pentru deplina realizare a spiritului de universalitate al ortodoxiei.

Iată, astfel, câte unele din observaţiile mai concludente ale autorului :

„Astfel, ortodoxia este şi naţionalism şi umanitarism, şi diversitate şi unitate, şi particularitate şi universalitate, din veşnicie, fără ca vreodată o concepţie să fie împotriva celeilalte sau absorbită de ea. Naţiunile, ca şi indivizii, ca orice forme sociale, ca orice fiinţe, trebue să fie tot mai deosebite şi tot mai una între ele pe calea propăşirii. Ele iau diferite forme în cursul timpului după destinul oamenilor care le alcătuesc. Unii sunt hărăziţi să-şi împlinească destinul într'o anumită grupare, şi ţară, alţii în altele. Fiecare să-şi facă datoria unde se află, să năzuiască la înălţarea sa şi a celorlalţi în colaborare" (pg. 155).

Concepţia creştină, ortodoxă, astfel formulată, explică spiritul larg de acceptare şi iertare, de justificare şi conciliere, care animă etica gândirii creştine, dar va trebui să o socotim — ca de altfel toate marile sisteme de cugetare laică — infinit deschisă, în ponderabilele ei, în faţa unei cercetări critice încărcată de mai multe pretenţii. Bine şi rău, adevăr şi nedreptate, frumos şi urât, ca şi o mulţime de alte poziţii sau realităţi adverse, pe cari practica noastră le întâlneşte şi le acceptă empiric, spiritul nostru însă, din punctele sale cele mai înalte de postulare teoretică sau ideală, cari îl determină, luptă din răsputeri să le golească temeiurile, să le spulbere principiile justificatoare, cu toate că, — se pare — rămâne totuş, circumscris unei ordini interioare infinită şi prestabilită totodată.

Potrivit acestei concepţii creştine, ortodoxe, asupra destinului, profesorul Marin Ştefănescu, peste obiecţiile critice pe cari le îndreaptă deseori împotriva diferitelor concepţii filosofice, le găseşte totuş o fundamentală îndreptăţire, socotindu-le pe toate în realizarea câte unui destin propriu, hărăzit de graţia divină, după legea meritului şi celelalte corolare ale ei, contribuind prin aceasta, fiecare dintre ele, la întruparea unei infime părţi din marea unitate, din întregul perfectului. Filosofia — de orice fel — capătă astfel prin sine însăş o semnificaţie netăgăduit creştină.

„Filosofia se numeşte orice învăţătură care aspiră la înţelepciune; şi filosofia, oricât de puţin potrivită Evangheliei, se chiamă filosofie creştină, dar mai ales aceea care se înfăţişează cât mai întreagă după învăţătura lui Iisus" (pag. 334), ne spune d-sa.

Bergson, filosof francez, dar de sânge evreesc, aşişderea Spinoza, cât şi pozitiviştii sau materialiştii cei mai convinşi, ca şi toţi ceilalţi filosofi, — căutători ai înţelepciunii —, se dovedesc sub analiza autorului ca apropiaţi, cu sau fără voia lor, de înaltele sensuri ale cugetării creştine. Inşişi filosofii români actuali, C. Rădulescu-Motru, P. P. Negulescu, I. Petrovici, Lucian Blaga, etc., chiar cei cari înfăţişază o atitudine indiferentă faţă de gândirea creştină, ca, bunăoară C. R.-Motru, sau chiar necreştină, cum pare a se fi dovedit cea a lui Blaga, dau totuş evidente semne de gravitare spre orbita filosofiei creştine.

Explicarea acestei observaţii subliniată de autorul Filosofiei creştine consistă, socotim, mai cu seamă în faptul că temeliile religiei creştine şi-au găsit primele pietre de sprijin în multe dintre principiile durabile ale filosofiei vechi greceşti, pe cari se reazimă în bună parte întreaga desvoltare a cugetării tuturor timpurilor şi astfel înrudirea concepţiilor filosofice trebuie să decurgă inevitabil, prin acel spirit de unitate şi sistemă, cari condiţionează aprioric gândirea.

Concepţia pe care autorul şi-o afirmă ca proprie, nu putem chezăşui, în ceeace ne priveşte, dacă, în fondul ei, cu toată truda depusă, nu rămâne decât tot eclectică, dată fiind acea prehotărîtă participare a destinelor particulare la realizarea totului, cât şi alte evidenţe. Pare subminată de proprii săi germeni.

In virtutea temeinicei sale raţiuni, concepţia profesorului Marin Ştefănescu ni se prezintă, deci, constrânsă la eclectism. Avem însă de obiectat

autorului, că aparatura ştiinţifică de care se foloseşte nu este pretutindeni precisă, sau concludentă, în perspectivele sale de documentare şi înrâurire. Deasemen:, întreaga expunere este străbătută de o notă prea personală, de un ton retoric, într'un stil prolix. Pronumele „Noi" subiectivează majoritatea afirmaţiilor sale şi, în afară de aceasta, găsim reproduse unele lucruri de însemnătate particulară, ca scrisori, cuvântări şi referate ale unor somităţi spirituale, menite să elogieze personalitatea sa filosofică, lucruri cari — chiar în cazul că sunt redate pentru o anumită documentare — nu fac decât să întunece atmosfera de obiectivitate cerută unui studiu cu întreit aspect: istoric, sistematic şi critic.

Incheem, însă, subliniind că meritul autorului constă mai cu seamă în lăudabila-i trudă de a stabili temeliile creştine ale problemei naţionale.

Pentru momentul de faţă, ca şi pentru viitor, atât problema naţională cât şi cea creştină, — laolaltă — ţintesc aceiaş capitală însemnătate, prin locul central pe care îl ocupă în sânul existenţei spirituale, în cadrul manifestărilor culturale, cari ridică omenirea pe făgaşele multiple ale progresului.

EMIL GIURGIUCA: DINCOLO DE PĂDURE (Versuri)

FUNDAŢIA REGALĂ PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ, BUCUREŞTI, 1943

Autorul volumului de poeme „Anotimpuri" şi iniţiator al revistei şi Colecţiei „Abecedar", apare cu un nou volum de poezii, cari vădesc şi mai temeinic posibilităţile sale creatoare, menite a-l trece, pe drept, peste pragul maturităţii literare.

Aşa cum ni-l arată „Dincolo de pădure", poetul Emil Giurgiuca se dovedeşte a fi un vrednic urmaş al poeziei ardelene, care, — mai cu seamă, pe linia unor creatori de talia lui G. Coşbuc, O. Goga, Şt. O. Iosif, etc., — a ştiut întotdeauna să păstreze sensibilitatea poetică pe un făgaş de afirmare naţională, specifică, angajând însăş conştiinţa Neamului, atât pe laturile sale de dârzenie, cât şi pe cele mai duioase şi alese, la împlinirea grelelor teme şi nevoi ce i s'au impus, fie printr'un concurs obştesc de împrejurări, dar, mai adeseori, ca urmarea unui propriu destin istoric.

Volumul este împărţit în patru cicluri: Cântarea durerii, Ceasuri de taină, Chemarea copilăriei şi Intunecata chemare.

Primul este cel mai elocvent din acest punct de vedere. Tema pământului său sfâşiat, a Neamului îndurerat, însufleţeşte şi potenţează aci creaţia poetului.

Ne înfăţişază bucăţi de tăria poeziei lui Goga şi peste cari nimeni n'ar putea trece cu nepăsare, atât în ce priveşte semnificaţia exterioară, cât şi valoarea lor intrinsecă.

Ca exemplificare, redăm *Destin*, în întregime:

Din Valea Someşului să porneşti,
Un roi de visuri să te poarte'n zări
Cu fruntea'n stema zorilor, să creşti
In mana şi în floarea mândrei ţări.

S'auzi în graiul frunzei cum răzbat
Fântâni de rouă dela bunii tăi
Să simţi că eşti din grâul cel curat
Pe care glia l-a primit prin ei.

Şi dintr'odată, pom în asfinţit,
Să arzi în chinuri şi să vezi cum pier
Şi se dărâmă tot ce-ai năzuit
In ruga ta să 'nalţi până la cer.

La prânzul lumi noi să stai privind
Şi lotri să te'mbie la opsăţ,
S'aştepţi, să nu poţi fi cu ei în rând,
In piept s'acoperi norul de săgeţi.

Cu faţa către nord pe-ai tăi să-i vezi,
Cătuşele îi ţin în chin şi dor —
Şi noaptea, — 'n car de flăcări — să visezi
Că vine Ingerul Răzbunător.

(D e s t i n, pag. 24).

Bogăţia lirică nu ni se înfăţişază ca sărăcită de ideea pe care o îmbracă, ci, din contră, crescută, înălţată ca tonalitate şi cuprins.
Ca rezonanţă la măiastra strofă a lui Goga :

„Eu sunt un mag de lege nouă,
„Un biet nebun orbit de-o stea,
„Ce-am rătăcit să v'aduc vouă
„Poveştile din ţara mea".

poetul ne dă următoarea :

Azi toate câte le-am cuprins
In mine dorm ca'n ţintirim
Şi umblu ca un rug aprins
Prin mincinosul Rusalim.

(Cântec, pag. 17)

Brodate pe aceiaş înaltă temă, versurile sale sunt adeseori adevărate scăpărări de cremene din întunecata jale ardeleană. Ele depăşesc marginile unei concepţii tihnite sau unitare de viaţă şi creaţie, iar viziunea unui pesimism robust adeseori o simţi înecată de calda şi năvalnica bucurie a luptei, de dorul răscolitor al izbânzii. Versuri, ca următoarele :

Buciume, sunaţi peste morminte !
Pentru neamul ăsta nu-i scăpare !

(Infricoşatul judeţ, pag. 30).

sau

Imi întorc obrazul şi adulm
Şi-aud glasul ţării tâlhărite ;
Dacă printre nori se'nalţă un ulm,
Jalea ţărănească îl înghite.

(An rău, pag. 34)

Acuma noaptea nopţilor se lasă,
Pământu'ntreg e-o dărîmată casă.

(Nu plânge, codre, pag. 21)

îşi primesc, adeseori, cuvenita corectare, prin nădejdea dârză :

N'am spart cu plugul delniţele sfinte,
Să dee grâu de foc din oseminte ?

(Schimbare, pag. 16)

sau revoltă aprigă, în felul lui Coşbuc :

Ci adevăr vă spun: depe mormânturi
Sări-vor mâine pietrele în vânturi.

(Copacul jalei româneşti, pag. 18)

completate prin însorită speranţă de biruinţă neocolită şi plină :

Dar mâine zorile vor umple iar
Tot plaiul meu de har şi de amar.
Tot ce-am pierdut va răsări în soare
Şi cântecele mele vestitoare
Vor bate-aprinse cerul larg, ca merii,
Numai să sune tulnicele verii.

(Nu plânge codre, pag. 21)

Fiinţa simţitoare a poetului se conturează şi defineşte prin transpunerea lirică a ambianţei geografice, a pământurilor, văilor, codrilor şi munţilor, cari i-au legănat duios copilăria şi cari îi trimt şi azi marile chemări :

Pe Ţibleş ar vrere — ar fi străinu — acasă,
Da munte-i Ţibleşul şi nu se lasă.
Curg văile din el către Reteag,
Din viţa lor sălbatecă mă trag.

(Pe Ţibleş, pag. 20).

Din Meseş, Crasna curge spre Carei;
. . . .
Şi ulmii luncii fostu-mi-au tovarăşi,
— Odată m'oi întoarce acolo iarăşi.
. . . .
Durerea curge'n râuri, sună lin,
E plângere pe lume şi suspin
Şi Someşul bătrânul cată'n zare,
Dar munţii Ţebei tac cu încruntare.
(Odată, pag. 32)

Este aci şi o grandioasă personificare.

Tradiţionalist credincios, poetul dă aceiaş ridicată însemnătate problemei lirice a satului natal, rămas pe mal străin:

Tânăr mă va duce albul drum,
Flacăra durerii pân' la scrum
Va fi ars în mine, se va stinge.
— Satule bătrân, nu plânge.

Mi-or ieşi în cale bunii mei,
Mânuri albe vor întinde ei
Peste pieptul meu în lac de sânge.
— Satule bătrân, nu plânge.
(Când mă voi întoarce, pag. 31)

Iată şi strofe de lirism aproape pur, în care beţia imagistică tentează:

Vreau o albastră, limpezită boltă
Ca ruga dimineţii de argint
Să crească ruja inimii involtă,
De muguri să se'ndoae la pământ.
(Duminecă de primăvară, pag. 51)

Măiastră împletire între liric şi retoric, scoate pe alocuri mişcătoare evocări în felul următoarei:

Copilărie, chipul lumii viu
Răstălmăcit în jocuri, ce-ai rămas
Cu pieptu'n flori în holdele de grâu,
M'ai auzit din azuriul ceas.

Şi mi-ai adus în nopţile durerii
Tot ce-am iubit, tot ce-am pierdut pe rând.
Prin roua mare visurile verii
Invie iar în jurul meu, cântând.
(Chemarea copilăriei, pag. 86).

Fără să tăgăduim unele evidente rezonanţe înrâuritoare manifestate de poezia lui Goga, Blaga, Arghezi şi — susţinem — uneori chiar a lui Eminescu, poezia lui Emil Giurgiuca ni se prezintă totuş într'o simfonică exprimare şi îmbinare de accente proprii de simţire, cari îi alcătuesc o factură aparte, originală.

Renunţând cu desăvârşire la orice urmă de erotism, care a fost în deobşte un factor de tentaţie atât al poeziei tradiţionaliste cât mai cu seamă al celei moderniste, poetul reuşeşte un adevărat tur de forţă, dând amploare lirică unui întreg şir de teme mai înalte, strâns legate de esenţa şi nevoile Neamului.

Deplin stăpân pe ritm şi rimă, ca şi pe celelalte mijloace tehnice ale poeziei, Emil Giurgiuca ne înfăţişază o robustă poezie tradiţionalistă într'un curat graiu românesc cu măestrie folosit şi înviorat de imagini bogate şi proaspete, de expresii neaoşe şi puternice, prin transplantări de planuri de simţire, fără primejdia vreunei extravaganţe moderniste.

Volumul de faţă îl aşază pe autorul său în clasa mare a veridicei poezii româneşti.

Alexandru Ionescu

VASILE SCURTU: CERCETĂRI FOLKLORICE ÎN UGOCEA ROMÂNEASCĂ

EXTRAS DIN ANUARUL DE FOLKLOR, Nr. VI, EDITAT DE ACADEMIA ROMÂNĂ, 1942, 178 pg.+3 PLANŞE ŞI O HARTĂ

Ugocea este una dintre cele mai îndepărtate regiuni româneşti din nord-vestul Ardealului, cuprinsă fiind între graniţele nordice ale judeţului Satu-Mare, ca prelungire vestică a Ţării Oaşului. O regiune pitorească şi caracteristică prin firea locuitorilor, prin portul şi obiceiurile lor.

D-l prof. Scurtu cu lucrarea de faţă ne face cunoscută o regiune care, înaintea d-sale, n'a fost cercetată de folklorişti. Cartea apare ca întregire firească a cercetărilor făcute pentru Maramureş de Tache Papahagi, Al. Ţiplea, Tit Bud, I. Bărlea; iar pentru Ţara Oaşului de I. A. Candrea, C. Brăiloiu şi E. Barbul.

„Ţinutul Ugocei fiind situat la un punct expus al românismului, satele fiind înconjurate de elementele străine din imediata vecinătate, iar într'unele cum e Tarna-Mare, străinii înfiltrându-se printre Români, s'ar părea că folklorul trebue să fie aici sărac, sau pe cale de dispariţie. Această părere o desmint cercetările prezente".

Românul ugocean e simplu, sobru, strâns legat de străvechile forme de viaţă, anevoe îşi deschide sufletul faţă de străini, nu are însă fire melancolică, nu e predispus spre tristeţe.

„Multe credinţe, practici magice şi superstiţii de pe aici, sunt de natură să ne apropie cât mai mult de viaţa sufletească a omului lipsit de cultură şi mai aproape de primitivism. Credem însă că tocmai în aceasta constă originalitatea folklorului ugocean şi această lature a lui ne explică şi misterul păstrării poporului nostru aici, de-a-lungul veacurilor de vitregie şi furtună. Materialul folkloric adunat e un document al existenţei noastre. El este în acelaş timp şi un semn al vitalităţii neamului nostru, care cu toate nenorocirile ce s'au abătut asupra lui, în cursul timpurilor, şi-a păstrat ceea ce numim specificul nostru naţional. Influenţele străine n'au alterat sufletul românesc, manifestat cu prisosinţă în producţiile poporane".

Lucrarea, organic închegată, cuprinde următoarele capitole premergătoare culegerilor folklorice propriu zise: „I. Ţara şi oamenii", „II. Folklorul", „III. Graiul", „IV. Obiceiurile" şi se încheie cu un glosar al cuvintelor locale şi trei planşe ilustrative.

„In timpul celor zece ani petrecuţi la graniţa de Nord-Vest a ţării în regiunea Sătmarului, o datorie de conştiinţă faţă de neamul nostru ne-a îndemnat să cercetăm trecutul acestui ţinut", spune d-l Scurtu, iar noi regretăm întreruperea, hotărîtă de cumpăna trecătoarelor vremi, a rodnicelor cercetări şi a muncii constructive din aceste părţi ale pământului românesc.

Alexandru Tohăneanu

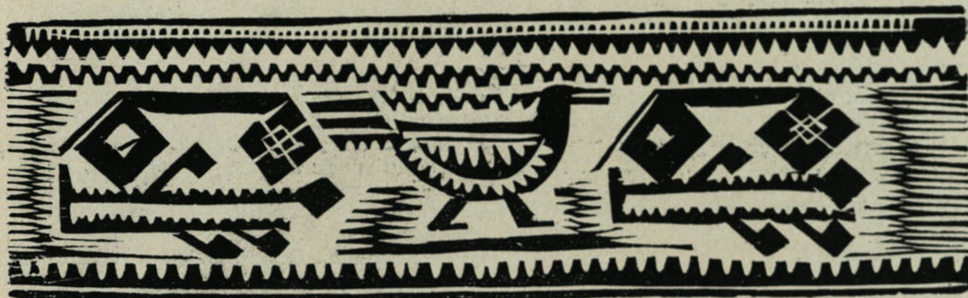

CRONICA REVISTELOR

■ N-rul pe Aprilie a. c. al bunei reviste *„Cetatea Moldovei“* (anul IV, vol. IX, n-rul 4, Iaşi) se deschide cu un articol al d-lui *Mihai Negruzzi* despre profesorul *A. C. Cuza*, care a împlinit de curând 85 ani. In pe cât de puţine pe atât de calde rânduri, se subliniază multiplele şi fructuoasele preocupări ale intransigentului luptător naţionalist, autorul articolului reuşind să ni-l prezinte în adevărata sa lumină pe *„ultimul junimist rămas în viaţă“*, care, ca întotdeauna, trece şi astăzi printre noi *„ceremonios şi elegant, aducând în vorbele lui, în mişcările lui, aerul acela de nobleţă, care caracterizează conducătorii veacului trecut şi a veacurilor mai de demult“*.

Cu prilejul aceleeaşi aniversări, preţiosul nostru colaborator d. *Dr. Ilie Dăianu* scrie despre legăturile lui A. C. Cuza cu Ardealul, evocând amănunţit împrejurările cari au dus, în 1920, la alegerea profesorului ieşean ca deputat al circumscripţiei Teaca, jud. Cluj. Demn de reţinut este faptul că deşi *„partidul naţional“* din Ardeal îşi avea destui reprezentanţi locali cu temeinic vad în conştiinţa poporului şi cu toate că A. C. Cuza nici nu s'a arătat pe acolo în timpul campaniei electorale, alegerea s'a făcut cu un număr impresionant de voturi. Ceeace înseamnă, fără îndoială, că numele lui A. C. Cuza trecuse demult peste munţi, iar lupta lui neîntreruptă contra pericolului judaic găsise, încă dela început, adeziunea întregului suflet ardelean.

Implinindu-se două decenii dela *„acea neuitată zi (4 Martie) în care a fost enunţat, la Iaşi, pentru prima dată, programul Ligii Apărării Naţionale creştine, a cărui doctrină trăieşte şi astăzi, în noul stat de sub conducerea Mareşalului Antonescu“*, d. Gh. A. Cuza scrie rânduri cuprinzătoare, în cari abundă amintirile.

Preţioase *„Pagini inedite din Ciprian Porumbescu“* publică d. *Leca Morariu*. Se reproduce un fragment din caietul de însemnări zilnice al compozitorului bucovinean, *„fărâmă care, prin robustul ei antisemitism, îl onorează pe cântăreţul Treicolorului şi Unirii româneşti“*. Tradus din limba germană de d. Leca Morariu, fragmentul amintit se încheie cu următoarele consideraţiuni în legătură cu examenul semestrial al elevilor dela Filarmonică:

„A fost mult public, dar, ceeace am observat şi-i foarte semnificativ pentru timpul nostru şi spiritul timpului nostru, — a fost, că atât între executanţi, cât şi în public, covârşitoarea majoritate, aşi putea zice 9/10, au fost evrei. Intre elevi şi eleve poate vreo 25 la număr au fost creştini — toţi ceilalţi evrei. Şi în auditoriu am remarcat abia 5—6 familii creştine. In stal am zărit chiar câţiva jidani în caftan şi perciuni. Pretutindeni se îndeasă această seminţie semită apucându-se acum şi de muzică, de arta, care până aici, numai cu foarte mărunte excepţii, era oarecum un monopol al creştinilor. Şi cu ce scop? Au doară pentru a exercita şi a cultiva arta ca artă? Pentru a culege şi a gusta roadele artei de dragul artei? Nu — ci sau din arogantă înfumurare şi răţoire jidănească sau pentru a face din artă un „gheşeft“, pentru a dobândi pricopseli materiale, pentru a reduce muzica la articol de comerţ şi de meserie. In felul acesta muzica ajunge în nevrednice mâini profane şi barbare şi, stânjenită în înaltele şi sublimele ei rosturi, îşi pierde divinul ei nimb. Muzica în haină semită, muzica în mâna jidanului, e, faţă de divinile vibrări ale lui Beethoven, Mozart şi Haydn, numai o caricaturală paiaţărie. Şi câtă vreme acest neam nu-şi va modela abjectul său intelect (ahtiat numai de câştig şi specula materială) şi pentru scopuri mai nobile, şi aşi zice, câtă vreme acest neam nu s'a fi modernizat întrucâtva,

atâta vreme şi muzica mâinilor lor nu va fi artă, ci numai evreiască muzicasterie. Şi aceasta e o Filarmonică, al cărei preşedinte e un Român!".

Deasemeni, reţin atenţiunea în mod deosebit articolele d-lui *Igor P. Jechiu* („Basarabia jidovească" şi ţarismul) şi *Aurel Vasiliu* („Eminescu şi biblioteca gimnaziştilor").

In restul numărului, poesii, proză, studii şi cronici de d-nele *Magda Isanos* („Auz"), *Ronsarda Castro* („O Magdalenă se închină") şi d-nii *G. Tutoveanu* („Sub cerul Moldovei"), *Eusebiu Camilar* („Revărsarea"), *Petre Stati* („Slovei mele"; „Călătorim mereu"), *Al. Lascarov Moldovanu* („Să dăm!"), *Const. Goran* („Elegie"), *D. Florea-Rarişte* („Făt-Frumos"), *Aurel George Stino* („Pavană pentru o infantă moartă"), *G. Ursu* („Ad Uxorem"), *Cezar Cristea* („Regelui nostru"), *A. M. Frimu* („Viaţa la Iaşi"), *Dimitrie Gherasim* (Cronica externă), *I. Fr. Botez* (Cronica judaică) etc.

Ca tot scrisul său mai ales din vremea refugiului, strâns de curând într'un elegant volum (*„Covor basarabean"*), d. *D. Iov* semnează o poesie, *„Soroca azi..."*, grea de melancolie. Desprindem ultimele două strofe:

Ce uragan s'a abătut în vreme,
Peste livezi, podgorii, peste oameni,
De nu mai poţi nici visuri să mai
sameni,
De nu mai este nime să mă cheme?

Mă'ntorc din lumea ta, ca un pribeag,
Făr'adăpost şi văduv de dreptate...
Şi-ţi las deapururi inima: un steag,
Să fâlfâie deasupra, pe Cetate....

In n-rul pe Mai a. c. al aceleeaşi reviste, harnicul cercetător d. *Gh. Ungureanu*, care aduce de câţiva ani deosebit de valoroase contribuţiuni la cunoaşterea celor mai reprezentativi scriitori români din veacul trecut, dă la iveală *„Câteva date inedite despre poetul V. Alecsandri"*. D-sa se opreşte în în special la *„afirmaţiile fanteziste sau deadreptul calomniatoare lansate de unii şi alţii, fie din neştiinţă, fie din răutate"*, cu privire la originea semită a poetului, accentuând că primul care a răspândit această ştire este paharnicul Constantin Sion, *„un bătrân răutăcios şi invidios"*, al cărui manuscris se tipăreşte la Iaşi, în 1892, cu o prefaţă analitică de *Gh. Ghibănescu*. *„Am avut ocazia* — spune d. Ungureanu — *să văd originalele acestor documente falşificate cât şi copiile lor la Arhivele Statului. Din alte cercetări am constatat că bătrânul paharnic nu ierta pe nimeni cu care ar fi avut un cât de mic conflict şi îndată îşi vărsa veninul în manuscrisul lui unde scria — necontrolat de nimeni — mahalagisme şi calomnii la adresa familiei aceluia cu care avea ceva de împărţit. In felul acesta credea că se răsbună"*. După cum se ştie, afirmaţia paharnicului Sion a fost reluată şi susţinută de evreul H. Sanielevici, care avea tot interesul să revendice pentru seminţia sa un poet de talia lui Alecsandri, această stăruinţă prea trâmbiţată de presa judeo-democrată *„părând să fie* — după opinia d-nei Elena Rădulescu Pogoneanu (V. Alecsandri, Vol. I, Craiova, 1940, pag. 11, nota 8), pe care şi-o însuşeşte şi d. Ungureanu — *o replică a judaismului la antisemitismul marelui poet"*.

Referitor la data naşterii poetului, d. *Gh. Ungureanu* reproduce o *„mărturie de mitrică"* scoasă în 1835 dela Mitropolia Moldovei, *„găsită printre hârtiile răsleţe depuse spre păstrare la Arhivele Statului"*, din care reiese că Vasile Alecsandri s'a născut în *„târgul Bacăului la 14 Iunie 1818"*. Actul publicat poartă pe verso următoarea însemnare făcută de tatăl poetului: *„Vasilică este născut la 14 Iunie 1818 în târgul Bacăului, botezat în legea pravoslavnică de preotul Ioan dela biserica numită Precista din Bacău; iar nănaş i-au fost moşul său Mihalache Cozoni. Părinţi: Spatarul Vasile Alecsandri, mama spătăreasa Elenco Alecsandri, născută Cozoni"*.

După un raport întreg şi alte câteva fragmente scrise de poet în vremea când era „Arhivist al Statului", *„cari scot în relief vederile civilizate ale acestui om în ceeace priveşte organizarea modernă a Arhivei Statului"*, d. Gh. Ungureanu publică *Testamentul original* al lui Vasile Alecsandri, scris la Mirceşti în 20 Septembrie 1886 şi depus la Tribunalul Roman, în ziua de 1 Octombrie 1890, de Paulina Alecsandri, soţia poetului.

Istoricul literar de mâine nu se va putea lipsi de informaţiunile d-lui Gh. Ungureanu.

Din *„Tratamentul prizonierilor în conflictul actual faţă cu legile războiului"*, articol de întinsă şi temeinică documentare datorit d-lui *Dimitrie Gherasim*, demn de reţinut, mai întâiu, ni se pare următorul pasagiu:

„Un singur popor în Evul Mediu mai practica în Europa uciderea prizonierilor: acesta era poporul maghiar. După ce s'au aşezat în câmpia Panoniei,

Ungurii au avut multe răsboaie cu vecinii lor — mai cu seamă cu Germanii. Prizonierii pe cari îl luau, îi ucideau până la unul, deoarece Ungurii credeau că pe lumea cealaltă vor avea nevoie de dânşii servindu-le ca sclavii"...

D. *Constantin Turcu* se ocupă, folosind bogate isvoare, de *„Două schituri de sub Ceahlău: Sahastru şi Cirăbucu"*. Istoricul celui din urmă şi mai ales legendele legate de acest sfânt lăcaş au ispitit pe *Em. Grigorovitza* să scrie acea *„povestire din trecutul Moldovei"*, care, deşi intitulată oarecum monografic, *„Schitul Cerebucului"*, rămâne o captivantă poveste fantastică.

In continuare, proză bună de d-nii *Artur Gorovei* („O nebunie") şi *Eusebiu Camilar* („Ţiganii") şi versuri de d-nii: *Gh. A. Cuza* („Floriile"), *D. Iov* („Acasă"), *G. Tutoveanu* („Reîntoarceri"), *Ion Buzdugan* („Vinerea patimilor"), *Petre Stati* („Amurg") etc.

„Insemnări" actuale. Bibliografie bogată.

■ *„Revista Bucovinei"* şi-a câştigat, dintru început, un loc de frunte în publicistica provincială, prin interesul din ce în ce crescut pe care-l arată faţă de problemele şi valorile locale. Aproape fiecare număr al revistei cernăuţene este închinat câte unei figuri reprezentative din cultura Ţării Fagilor, de care, deseori, istoria noastră literară abia aminteşte în treacăt, cu toate că meritele pledează pentru cercetare amănunţită şi dreptate întreagă.

Caietul pe Aprilie 1943 (anul II, n-rul 4) aduce aminte de preotul şi neînfricatul luptător naţionalist *Iraclie Porumbescu* (1823—1896), despre care, într'un dens articol, d. *Leca Morariu* scrie că tatăl compozitorului Ciprian Porumbescu a fost *„nu numai un vajnic cronicar memorialist, un autentic şi plastic informator asupra descinderii vizionarului pribeag din 1848 Aron Pumnul în Bucovina şi asupra petrecerii lui V. Alecsandri împreună cu ceilalţi patruzecioptişti în Bucovina, sau asupra destrucării din 1856 a sfintelor oseminte dela Putna, precum şi asupra altor fapte istorice"*, ci este, în acelaş timp, *„un pronunţat talent de povestitor, depănându-şi, duios şi cu adânci tresăriri pentru poezia naturii, amintirile sale pline de romantice vânzoleli şi vârstându-şi scrisul cu pagini de cel mai veritabil umor"*. Frânturile din *„Zece zile de haiducie"*, *„Haiducul Darie şi Moş Matei Bercheşanul"*, *„Un episod extraordinar din anul 1841"*, *„Un episod din 1848"*, *„Un episod hazliu din Mânăstirea Putna"*, *„O răzbunare minunată"* etc., precum şi reproducerea în întregime a plinei de romantism bucăţi *„Pronumele meu străin, mântuitor"*, îndreptăţesc pe d. Leca Morariu a conchide că Iraclie Porumbescu este, în ceeace priveşte graiul neaş, *„un precursor al lui Ion Creangă"*.

In *„Părintele Iraclie"*, fragment din volumul în pregătire *„Viaţa fără de noroc a domnişorului Ciprian"*, d. *Dragoş Vitencu* dovedeşte informaţie bogată, reuşind în acelaş timp să reconstituiască fidel viaţa patriarhală din Bucovina veacului trecut. Paginile d-lui Dragoş Vitencu amintesc, nu numai prin titlu, ci şi prin sprinteneala stilului şi conturarea personagiilor, de minunată carte *„Maistoraşul Aurel, ucenicul lui Dumnezeu"* a d-lui *Victor Ion Popa*. Aşteptăm volumul.

Despre „O stihuitoare bucovineancă uitată: Elvira Lomoş de Reuss", autoare a plachetei de versuri *„Pribegiri prin neştiut"* (Ed. Pavel Suru, 1922, Bucureşti), dela a cărei moarte s'au împlinit de curând 20 de ani, scrie rânduri documentate şi de justă analiză d. *Tr. Cantemir*.

D. *Alexandru Vitencu* se ocupă de *„Documente vechi în Bucovina"*. După ce subliniază că, din diferite cauze — ultima datorită invaziei bolşevice din 1940, foarte multe hrisoave în legătură cu trecutul neamului românesc s'au pierdut pentru totdeauna, autorul trece în revistă numele celor cari, în decursul vremii, s'au străduit să descifreze şi să publice aceste acte istorice de netăgăduită valoare. Astfel, sunt amintiţi: *Franz Adolf Wickenhauser, care „în calitate de funcţionar la administraţiile moşiilor statului şi fondului bisericesc ortodox din Bucovina, a copiat şi a tradus în limba germană numeroase documente pe care apoi le-a folosit în alcătuirea merituoasei sale opere ştiinţifice"*, preotul din Iujineţ *Dimitrie Dan*, *Vasile Tudan* din Costeşti — Storojineţ, Dr. *Orest Popescul*, egumenul mânăstirii Suceviţa, *T. V. Stefanelli*, *Simion Reli*, *Artur Gorovei*, *Leca Morariu*, *Const. Zotta* şi *Teodor Balan*.

Din bogatul mănunchiu de versuri (cam jumătate trebuia să vadă lumina tiparului) semnate de d-na Adelina I. Gârdei („Stihuri pentru primăvară") şi d-nii *George Voevidca* („Glossă"), *Aurel Sânger* („Versuri pentru Dulcineea de Tobosso"). *Emil Zegreanu* („Primăvară crudă"), *Teodor Plop* („Evocări"), *D. Loghin* („Prevestire"; „Vegheri"; „Tata"). *Leon Humoreanu* („Am ascultat") şi *Tudor P. Stoica* („Din caerul vre-

mii"), reproducem *„Munţi de iarnă"* de d. *Teofil Lianu:*

Munţi de iarnă, singuri munţi,
Sub zăpezi par regi cărunţi,
Codrul, aprigă armie
Prin balada fumurie.

Sară aspră de cristal,
Fiecare creangă, şal.
Liniştea s'arată peste
Culmi şi ascuţite creste.

Cerb de ceaţă a trecut
Ca săgeata, neştiut.
Peste râpă, peste vale,
Fără urmă, fără cale.

Caietul pe Mai 1943 (anul II, n-rul 5) al *„Revistei Bucovinei"* este închinat lui *T. Robeanu*, numele literar al lui *George Popovici* (1863—1905), *„bărbat politic de curaj, om de ştiinţă cu pregătire superioară şi poet de mare talent"*, cum îl defineşte, într'un bun studiu care deschide revista, d. *C. Loghin*. Sunt reproduse, din opera fostului colaborator al *„Convorbirilor Literare"*, poesiile *„Voevodul"*, *„Cântec vechiu"*, *„In Bolta dela Craiul Negru"*, *„La crâşma verde"* şi *„Un mort"*.

D. *Leca Morariu* publică, însoţită de un comentariu de unde nu lipsesc amintirile, o scrisoare (datată Bucureşti 17 Iunie 1904 st. v. şi ajunsă în posesia preotului *Constantin Morariu*) a lui George Popovici, prin care acesta roagă pe *Teofil Pătraş*, egumenul Mânăstirii Putna, să dea ospitalitate, chiar în mânăstire, lui *Ştefan C. Şendrea*, vicepreşedinte al Camerei, venit pentru a lua parte la serbările dela mormântul lui Ştefan Vodă (2 Iulie 1904).

Pagini interesante despre *„George Povici, cercetător al vechiului drept românesc"* scrie d. *Ion Negură*.

In continuare, un studiu al d-lui *Ion Luţa* despre sculptorul bănăţean *Ion Pâşlea*, sprijinit ca atâţi alţii de marea înţelegere şi dragostea mitropolitului *Silvestru Morariu*, versuri de d-nii *George Voevidca* („Bucovina"), *Ion Cârdei* („Extaz"), *Aurel V. Sânger* („Pentru copilul nostru"), *Dragoş Vitencu* („Uliţa dintre pomete"), *Neculai Tăutu* („Imbătrânim") şi actuală cronică măruntă (*„Pe urmele vremii..."*), legată, ca de obiceiu, de fenomenul cultural din acel colţ de ţară.

Teodor Al. Munteanu

B I B L I O G R A F I E

C Ă R Ţ I

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ" BUCUREŞTI

M. Sadoveanu: Fraţii Jderi. Vol. I Ucenicia lui Ionuţ. Vol. II Isvorul Alb. Vol. III Oamenii Măriei Sale.
Clitus Constantinescu: Lacul Blestemat (Roman).
Bernhard Kellermann: Tunelul (trad. de Jul. Giurgea).
Bruno Brehm: Apis şi Este (Roman).

„TAUCHNITZ-EDITION" LEIPZIG.

Hans Dominik: Bilder und Verse.
Edwin Erich Dwinger: Zwischen Weiss und Rot, Die russische Tragödie.
Berndt Krauthoff: Ich befehle, Kampf u. Tragödie des Barons Ungern-Sternberg.

EDITURI DIFERITE

Artur Gorovei: Popoarele Balcanice şi folklorul Românesc. Anal. Acad. Române Ser. III Tom. XI Mem. 4.
Olimpia Boitaş: Din laboratorul literar al lui O. Goga, Cazul poeziei „In tren" Extr. din **Luceaf.** An. II No. 7-8.
Al. Popescu-Telega: Două Drame de Lope de Vega interesând Istoria şi Literatura Românilor, **„Ramuri"** Craiova.
Anuarul Liceului: Petru Rareş, Piatra Neamţ, Anii 1936—1940.
Buletinul Muzeului Regional Alba-Iulia I 1939—1942 publicat de Ion Berciu Directorul Muzeului.
Vasile Netea: Noi contribuţii la cunoaşterea vieţii şi activităţii lui Visarion Roman, Edit. Rev. **„Economice"**, Sibiu 1942.
Teodor Murăşanu: Tolba cu Notiţe, Colecţia **„Pagini Literare"**.
N. A. Constantinescu: Formarea „Vitejilor" la Români în evul Mediu, Conferinţe 10, **„Bucovina"** I. E. Toroutiu.
Mihail Ilovici: Noua Spiritualitate Românească (Constructivismul) Libr. şi Tipogr. **„Artistica"**, P. Mitu — Piteşti.
Gh. Tuleş: Cerbul Prins, Institutul de Arte Grafice **„Eminescu"** S. A. Bucureşti.
F .Brînzeu: Ce este Vocativul? In căutarea unei definiţii, Tip. „oCrvin" Lugoj.
Const. Nonea: Gh. A. Cuza, Poetul Evlaviei Moldave. Alex. Ţerek, Iaşi.
Scarlat Preajbă: Prezentări Literare, Scurt istoric al Regiunii şi al Revistei „Buceagul" II G. Bezviconi, Tip. **„Carpaţi"** Bucureşti.
S. Mehedinţi: Fruntaria României spre Răsărit, **Monit. Oficial** Bucureşti.
Gh. I. Brătianu: Die Moldau und ihre historischen Grenzen. **Institutul de Ştiinţe Morale şi Politice,** Bucureşti.
I. Haşeganu: Mărginenii în viaţa economică a Transilvaniei şi a vechiului Regat, Tipogr. **„Minerva"** Braşov.
Ioan M. Manof: Finlanda, Ţara cooperativelor, Fapte şi Constatări. **Institutul Naţional al Cooper.** Bucureşti.
Ştefan Meteş: Din scrierile lui Gh. Sion Viaţa şi activitatea sa, Tipografia **„Cartea Românească"** Sibiu.
Dr. Ioan Bileţchi-Albescu: Elemente ungureşti în patronimia românească Tip. **„Şcoala Română"** Câmpulungul-Moldovenesc.
S. Mehedinţi: Academia Instituţie Etnopedagogică, **Colecţ. Anal. Acad. Române.**
Gh. P. Cramariuc: Românii de peste Bug şi răspândirea lor, **Tip. Fr. Göbl,** Bucureşti.
Marin Popescu-Spineni: Rumänien in der zweiten Hälfte des XVI Jahr.
Zygmunt Krasinski: Comedia Nedivină, Inst. Sud-Est-European, **Secţia Polonă.**
G. Bezviconi: Romancierul Dimitrie Moruzi, Tip. **„Brawo"** Iaşi.
Augustin Z. N. Pop: Din Eminescu necunoscut, Tip. **„Mitropolitul Silvestru"** Cernăuţi.
N. Tcaciuc-Albu: Goethe şi Eminescu, **Edit. autorului** Cernăuţi.

Silvia T. Bălan: Ilinca, Mama fraţilor Hurmuzachi, Conferinţă, Tip. **Mitr. Silvestru** Cernăuţi.

Leca Morariu: La Munte, Biblioteca **„Făt-Frumos"** Nr. 12, Iaşi.

Leca Morariu: Ţara Scaunelor de Domnie, **Mon. Ofic.** Bucureşti.

Leca Morariu: Graiul viu-corectiv stilistic, Extras din revista Ethnos An. I, fasc. 1. **Focşani.**

Leca Morariu: Drumuri cirebire I, part. 1-a, Tip. **„Presa"** Bucureşti.

Vasile Bucur: Peste Hotar (Rondeluri). Tip. **„Doina"** Beiuş.

I. D. Pietrari: Poeme cu Livezi 1936—1937, Tip. **Cărţ. Bisericeşti** Bucureşti.

Gh. Brânzescu: Industria faţă de necesităţile economiei româneşti.

F. Brînzeu: Italia şi Sufletul Românesc. Tip. **„Minerva"** Lugoj.

Leon Mrejeriu: Eri şi Azi, Contribuţii la istoricul învăţământului primar din judeţul Neamţ.

N. Cartojan: Cercetări Literare, **Mon. Ofic.** Bucureşti.

Mihail Pintea: Rugăciuni pentru Răni de Aur (Poeme), Tip. **„Cart. Rom." Târnăveni.**

Andrei Rădulescu: Dreptul proprietatea rurală. Conferinţă ţinută la Institutul de drept agrar şi Econ. agrară, Bucureşti.

Const. Solomon: Calistrat Hogaş, Contribuţii la biografia sa.

Aurel Tudor: Toamnă Bucovineană (Poeme), Edit. Ziar. **„Bucovina"** Cernăuţi.

COLECŢIA „CONVORBIRI LITERARE"

CĂRŢI APĂRUTE:

TEODOR AL. MUNTEANU, Meri domneşti (Poeme) Lei 60
C. FÂNTÂNERU, Poezia lui Lucian Blaga şi gândirea mitică (Studiu) . . . . „ 100
G. MURNU, Tropare (Poezii) . . . . „ 80
G. MURNU, Altare (Poezii) . . . . „ 80
W. v. GOETHE, Faust (I şi II) trad. de **Laura M. Dragomirescu** . . . . „ 300
I. AL. BRĂTESCU-VOINEŞTI, Strigăte de alarmă în chestia evreească . . . . „ 80
GENERAL RADU R. ROSETTI, Mărturisiri I . . „ 80
EMIL VORA, Cartea Plecărilor (Poeme) . . . . „ 50
RONSARDA CASTRO, Opal (Poeme) . . . . . „ 70
W. v. GOETHE, Hermann şi Dorothea, trad. de **Laura M. Dragomirescu** . . . . „ 60
PETRE PAULESCU, Fuga în Azur (Poeme) . . . „ 40
GEORGE BAICULESCU, Activitatea folkloristică a lui Nicolae Filimon . . . . „ 60
PETRU IROAIE, Omenia românească . . . . . . „ 50
LUCIAN DUMITRESCU, Fraţii mei, oamenii (Poezii) „ 70
GENERAL RADU R. ROSETTI, Mărturisiri II . . „ 80
D. NESTORESCU, Plaiul (Poeme) . . . . „ 60
STELIAN METZULESCU, Hora Fantomelor . . . „ 50
MARIN RADU VOINEA, Asceză (Poezii) . . . . „ 80
O. PAPADIMA, O viziune Românească a lumii . . „ 150
EUGEN MICU, Serenadă (în sol major) . . . . „ 100
LUCIA MIHNEA, Strune de argint (Poezii) . . . „ 150
GRIGORE SĂLCEANU, Poemul creaţiunii (versuri) „ 100
AUREL CHIRESCU, Stinsa oglindire (Poeme) . . „ 150
RADU PĂTRĂŞCANU, Cântecul argonauţilor (Poeme) „ 150
EUGENIU MICU, 10 miniaturi muzicale . . . „ 250
W. v. GOETHE, Götz von Berlichingen, trad. de **Laura M. Dragomirescu** . . . . „ 100
W. v. GOETHE, Egmont, trad. de **Laura M. Dragomirescu** . . . . „ 250

LEI 150

„BUCOVINA" I. E. TOROUŢIU — BUCUREŞTI

25,00